

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา
โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู

ปริญาพนธ์

ของ

ไพรัตน์ ญาตนิมพลี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา

กันยายน ๒๕๔๐

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา
 โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู

บทคัดย่อ
 ของ
 ไพรัตน์ ญาติมวลี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
 ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา
 กันยายน 2540

การศึกษาค้างนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษาในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 50 คน และกลุ่มควบคุม 50 คน กลุ่มทดลองสอนแบบไตรสิกขา และกลุ่มควบคุมสอนตามคู่มือครูใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาที การดำเนินการทดลองครั้งนี้ใช้แบบแผนการวิจัยแบบ Randomized Control Group Pretest - Posttest และใช้ $t - test$ Difference Score เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แผนการสอนแบบไตรสิกขาแผนการสอนตามคู่มือครู แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามีค่าความเชื่อมั่น 0.87 แบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม มีค่าความเชื่อมั่น .93

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

A COMPARISON OF MATHAYOM SUKSA I STUDENTS' LEARNING
ACHIEVEMENT AND MORAL REASONING BUDDHISM THROUGH
THE TRISIKA TEACHING METHOD AND THE METHOD
IN THE TEACHER'S MANUAL

AN ABSTRACT

BY

PAIRAT YATISHIMPLEE

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the master of education degree in Secondary
Education at Srinakharinwirot University
September 1997

The purpose of this study to comparison of Mathayom Suksa I students' Learning achievement and Moral Reasoning in Learning Buddhism through the Trisikka Teaching Method and Method in the Teacher's Manual

Based on the random Sampling, the Sample for this Study consisted of 100 Mathayom Suksa I students of Winituksa school, Amphur Muang, Lopburi province, during the first semester, of the 1977 academic year. The students were divided into 2 groups, that is, an experimental group control group. Each group consisted of 50 Students. The experimental group was taught through the Trisikka Teaching Method; whereas the control group was taught through the Teacher's Manual Method. The experiment required 16 teaching Periods, each of which comprising 50 minutes, for each group. The randomized control group pretest-posttest design was used in the study. Achievement in learning Buddhism and Moral Reasoning between group comparison analyzed by the t-test difference score.

The instruments utilized gathering data were lesson plans according to the Trisikka Teaching Method, a lesson plan according to the Teacher's Manual Method, an achievement test from the learning Buddhism course with reliability value of 0.87, and a Moral Reasoning test from with reliability value of 0.93

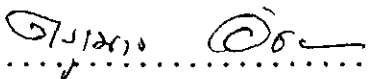
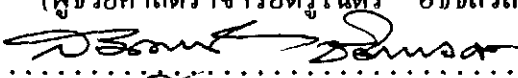
The results of this study revealed that.

1. The achievement in learning Buddhism of the students learned through the Trisikka Teaching Method and Method in the teacher's manual was significantly different at the .01 level.

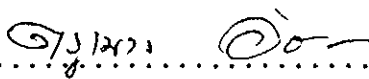
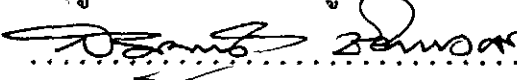
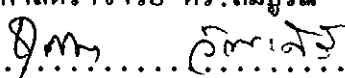
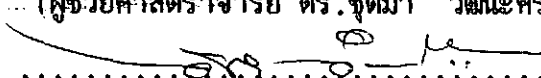
2. The Moral Reasoning of the students learned through the Trisikka Teaching Method and Method in the teacher's manual was significantly different at the .01 level.

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกการมัธยมศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

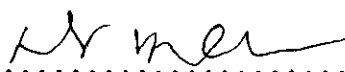
คณะกรรมการควบคุม

..........ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เนตร อักษรสวัสดิ์)
..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์)

คณะกรรมการสอบ

..........ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เนตร อักษรสวัสดิ์)
..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์)
..........กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา วัฒนศิริ)
..........กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ดร.วิเชียร อาปนรักษ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการมัธยมศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..........คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2540

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์ และได้รับความปรึกษาแนะนำอย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เนตร อักษรสวัสดิ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ กรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุตินา วัฒนะศิริ ดร.วิเชียร อักษรักษ์ ผู้ซึ่งกรุณาเป็นกรรมการสมทบในการสอบปากเปล่า ผู้วิจัยซาบซึ้งในความกรุณาของคณาจารย์เป็นอย่างมาก และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

อนึ่ง ปริญญานิพนธ์นี้ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยจากพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย และขอขอบพระคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในการสร้าง แนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไขเครื่องมือในการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ชงศ์ วงษ์จันทร์ ผู้อำนวยการ และ อาจารย์ชูชาติ ลาวัลย์ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คณะครู - อาจารย์ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ฯ ที่อำนวยความสะดวก และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งนิสิตปริญญาโท วิชาเอกการมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2537 - 2538 ตลอดจนทุกท่านที่เป็นกำลังใจให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือจนทำให้การทำปริญญานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพ่อจรัล เพ็ชรประไพ อาจารย์นิภาพรรณ แดงโรจน์ พันเอกไชยนาจ ญาตินิมพลี ขอขอบใจเด็กหญิงอุรษา ญาตินิมพลี ที่ได้สนับสนุนช่วยเหลือในการทำปริญญานิพนธ์และ เป็นกำลังใจอย่างดียิ่งตั้งแต่ต้นจนสำเร็จการศึกษา

คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ จากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดา ครู - อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

ไพรัตน์ ญาตินิมพลี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอน	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญา	
ตามแนวพระพุทธศาสนา	15
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิธีสอนแบบไตรสิกขา	20
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	29
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของ	
หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา	41
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา	50
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	53
สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า	55
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	56
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	56
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	57
การดำเนินการทดลอง	62
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	64

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	68
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	69
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	73
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	73
สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า	73
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	73
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	75
อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	76
ข้อเสนอแนะทั่วไป	80
ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำวิจัยต่อไป	81
บรรณานุกรม	82
ภาคผนวก	90
ประวัติย่อผู้วิจัย	180

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	แสดงผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก	34
2	แบบแผนการวิจัย	63
3	ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา * ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	69
4	เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอน ตามคู่มือครู	70
5	ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่าง กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	71
6	เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอน ตามคู่มือครู	72
7	แสดงค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบ วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา	114
8	แสดงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	115
9	แสดงคะแนนใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	118

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 การพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา	19
2 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา	24
3 ขั้นตอนการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา	26
4 แผนภูมิแสดงขั้นตอนการสอนตามคู่มือครู	49

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้สมาชิกของสังคมแสวงหาความสะดวกสบายให้กับชีวิตมากขึ้น แต่จำนวนทรัพยากรมีจำนวนจำกัด คนจึงต้องดิ้นรนต่อสู้กับสภาพแวดล้อมที่ขาดคุณภาพ เช่น การขาดแคลนที่อยู่อาศัย ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรม การแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน ฯลฯ ดังที่ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต. 2531 : 10) กล่าวว่าไว้ว่า ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของประชาชนกับจำนวนทรัพยากร จึงเป็นผลทำให้เกิดการกระทำที่แต่ละบุคคลต่างแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อความสบายโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่นและส่วนรวม ทั้งนี้เพราะมิได้มีการพัฒนาทางด้านจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ และจากการที่ค่านิยมของคนไทยกำลังจะเปลี่ยนแปลงจากที่เคยยกย่องคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม กลับไปยกย่องคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีมีความร่ำรวย (มารโนช ตันชวณิชย์. 2523 : 42) ทำให้เยาวชนเกิดความสับสนในการตัดสินใจที่จะเลือกพฤติกรรมเชิงจริยธรรม เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติตน

ดังนั้น หากจะให้สังคมไทยเรามีความสุขและเจริญก้าวหน้าอย่างแท้จริงแล้ว จะต้องเร่งรัดจัดพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาทางวัตถุ (สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. 2528 : 33) ซึ่งตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด พ.ศ. 2540 - 2544 ที่มุ่งให้คนได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วน คือ พัฒนาการร่างกาย ปัญญา และจิตใจ เพื่อเสริมสร้างให้เป็นคนอย่างสมบูรณ์ มีความพอใจ และยินดีในสิ่งที่กระทำอย่างถูกต้องตามระเบียบของสังคม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด. 2540 - 2544 : 31 - 32) สำหรับการจะพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่และดำรงชีวิตอยู่อย่างสังคมต่อไป สถาบันที่มีส่วนสร้างเสริมและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กนั้น ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน เป็นต้น สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เด็กเกี่ยวข้องและเริ่มเรียนรู้การดำรงชีวิต และได้รับการสั่งสอนให้เป็นคนดี ตลอดจนเสริมสร้างคุณธรรมที่พึงประสงค์ แต่ในปัจจุบัน

ผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจการครองชีพสูงขึ้นไม่มีเวลาจะพบปะสั่งสอนอบรมลูกได้อย่างเพียงพอ การอบรมบ่มนิสัยและปลูกฝังคุณธรรมละจริยธรรมจึงตกเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ซึ่งเป็นสถานการศึกษาที่มีหน้าที่ในการปลูกฝังจริยธรรม โดยมีหลักสูตร تربวินที่แน่นอนและมีวิธีการปลูกฝังถ่ายทอดและประเมินผลอย่างมีระบบ (วิมลรัตน์ ศิริมาศวณิช. 2538 : 6) ดังที่ จอห์น ดิวอี้ (โรเบิร์ต คิวอี้. 2538 : 3 ; อ้างอิงมาจาก Dewey. 1968 : 18 - 19) ได้กล่าวถึงบทบาทของโรงเรียนในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไว้ว่า โรงเรียนจะต้องรับผิดชอบต่อการศึกษาด้านจริยธรรมควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่นักเรียน ซึ่งถือเป็นหน้าที่โดยตรงของโรงเรียน โรงเรียนจะต้องเป็นแหล่งสร้างเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนโดยจัดหาบทเรียนที่เกี่ยวข้องกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงพร้อมกับสอนให้นักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับสถานภาพของสังคมและการเตรียมนักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป

แต่ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา ยังประสบปัญหาไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ เนื่องจากการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควรจากผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้เรียน ครูส่วนใหญ่สอนเนื้อหาตามหนังสือแบบเรียน ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย เน้นให้ผู้เรียนรู้และจำ ทำการสอนพระพุทธศาสนาเหมือนเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ ครูทำหน้าที่เพียงผู้ให้ข่าวสารเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชาติเทคนิคและวิธีการสอนที่เราอาจมีการใช้ทักษะกระบวนการน้อย ผู้เรียนคิดว่าวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้สอบเข้าเรียนต่อไม่ได้ไม่มีการนำผลการเรียนรู้อาชีพปฏิบัติอย่างแท้จริง ครูและผู้เรียนทำด้วยความจำใจ ไม่เห็นคุณค่าในทางปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ส่งผลให้พฤติกรรมของผู้เรียนไม่เปลี่ยนแปลง เยาวชนที่เป็นผลผลิตของการสอนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ ยังมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม (พระธรรมปิฎก. 2536 : 1 - 20) ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527 : 11 - 17) กล่าวว่าปัจจุบันการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนยังไม่ได้ผล ไม่ได้เกิดพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในตัวผู้เรียน เพราะการปลูกฝังจริยธรรมใช้วิธีให้ความรู้และทัศนคติเชิงจริยธรรม แต่ขาดสิ่งสำคัญที่สังคมเน้นมากคือ การฝึกให้เด็กได้ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติ และการสอนให้เด็กรู้จักคิดว่า คุณธรรมต่าง ๆ มีคุณค่าต่อผู้ประพฤตินั้นประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร แม้จะมีการพูดถึงการสอนให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นกันมานานแล้ว แต่การปฏิบัติยังไม่มีการสอนวิธีการคิดให้เด็กนำไปใช้เมื่อเผชิญสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ

ในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักสูตรและเนื้อหาพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิมในวิชาสังคมศึกษา (กรมวิชาการ. 2527 ข : 9) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในพุทธประวัติ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนสามารถเลือกสรรคุณธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมได้ (การสัมมนาหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 : 16) ฉะนั้น การสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงควรเป็นการสอนที่ส่งเสริมผู้เรียนให้ตัดสินใจ และมีจินตนาการเชิงสร้างสรรค์ มีอิสระที่จะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยการแสดงความคิดเห็น ปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์เชิงลบ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการคิดอย่างมีเหตุผล (เพชรรินทร์ วรรณารักษ์. 2530 : 15) ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันควรรื้อฟื้นให้นักเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อฝึกทักษะในการทำงานกลุ่ม (วิจิตร สินสิริ. 2521 : 5)

✓ ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ได้เสนอแนะว่าด้านจริยธรรมที่สำคัญที่สุดในตัวมนุษย์ คือ "การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม" เพราะเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นจิตลักษณะที่สำคัญต่อการแสดงพฤติกรรมเชิงพฤติกรรมมากที่สุด และการจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การให้ความรู้ขั้นสูงขึ้น การให้แสดงบทบาท การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การอบรมทางพระพุทธศาสนา (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2522 : 45 - 52 ; อ้างอิงมาจาก Kohlberg. 1964 : 83 - 132) การอบรมความรู้ทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเหตุผลในการที่จะเว้นชั่ว ช่วยพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้ ลักษณะทางพระพุทธศาสนากับทฤษฎีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กมีความสอดคล้องกันคือ ผู้มีจริยธรรมในระดับก่อนเกณฑ์ เปรียบได้กับบุคคลประเภทบัวตื้นน้ำ เป็นบุคคลที่มีจิตใจเยี่ยงสัตว์ มักเป็นผู้เห็นแก่ตัว เอาแต่ได้ เป็นบุคคลที่ควรได้รับการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ผู้มีจริยธรรมระดับตามเกณฑ์ เปรียบได้กับบุคคลประเภทบัวริมน้ำ เป็นบุคคลที่มีจิตใจเป็นมนุษย์รู้จักระมัดระวังตนให้อยู่ในกรอบ และระเบียบข้อบังคับที่สังคมกำหนดขึ้น ผู้มีจริยธรรมระดับเหนือเกณฑ์ เปรียบได้กับบุคคลประเภทบัวเหนือน้ำ เป็นคนมีจิตใจเป็นเทวดาสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้มีจริยธรรมระดับสูงได้ ฉะนั้นการฝึกนักเรียนทางพระพุทธศาสนาจะต้องให้นักเรียนมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่จะเลือกปฏิบัติให้มีคุณธรรมจริยธรรม (พระราชวรณีย์. 2529 : 621 - 675) การปรับปรุงแก้ไขสภาพการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา จึงควรนำแนวคิดและพุทธวิธีที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้กับพุทธบริษัทในอดีตมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนอย่างมีระบบทุกขั้นตอน โดยใช้กระบวนการฝึกหัดอบรม

กาย วาจา และจิตของมนุษย์ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตที่ดีด้วยการใช้ปัญญา และโดยวิธีเดิน ทางสายกลางอันสุจริตชอบธรรม ซึ่งอานวยประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม (สุนน อมรวิวัฒน์. 2528 : 35) การนำหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนามาใช้ในการสอน คุณธรรม จริยธรรมนั้น ประดิษฐ์ พรหมเสนา ได้ทำการวิจัยโดยการนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลมาใช้ในการสอนจริยธรรมระดับ ประถมศึกษา พบว่าวิธีการสอนที่ประยุกต์มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ได้แก่ วิธีการสอนแบบบรรยาย แบบอุปมาอุปไมย แบบธรรมสาธกัจฉา แบบปุจฉาวิสัชนา และแบบไตรสิกขา ทำให้นักเรียนมีผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยธรรมดีขึ้นกว่าการสอนทั่วไป (ประดิษฐ์ พรหมเสนา. 2523 : ง-จ) กระบวนการฝึกอบรมนี้สามารถประยุกต์มาเป็นวิธีการสอนตามแนวพระพุทธองค์ที่เรียกว่า การสอน แบบไตรสิกขา ซึ่งเน้นการสอนที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และใจอย่าง ระมัดระวัง ต่อจากนั้นผู้เรียนจะพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดข้อควบคุมความประพฤติ ทางกาย วาจา ใจ ของตนเองได้ (ดุยฉี สัตถวรางค์. 2524 : 3) จะเห็นว่าการศึกษาที่ แท้จริงของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ การค้นคว้า และการฝึกอบรมตนเอง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบ ไตรสิกขาจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 แตกต่างกันหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับการสอนตามคู่มือครู

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยม ศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู
2. เพื่อเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ นักเรียนที่เกิดจากการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู ซึ่งช่วยให้ครูผู้สอน และผู้ที่

เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีขอบเขตของประชากร กลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรที่ศึกษาดังนี้

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 16 ห้องเรียน รวม 800 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 โดยสุ่มมาจำนวน 2 ห้องเรียน รวมนักเรียน 100 คน แล้วทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลากเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 50 คน แล้วจับฉลากอีกครั้ง เพื่อเลือกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

2.1 กลุ่มทดลอง ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา

2.2 กลุ่มควบคุม ได้รับการสอนตามคู่มือครู

3. ระยะเวลา

ระยะเวลาในการทดลองทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมใช้เวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 คาบ คาบละ 50 นาที รวมกลุ่มละ 16 คาบ

4. เนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง คือ เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (โองาถ 3 เบญจศีล-เบญจธรรม หิริ-โอตตปปะ) ซึ่งเป็นเนื้อหาจากแบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส.018 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุงใหม่ 2533)

5. ตัวแปรที่ศึกษา

5.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสอน 2 แบบ คือ

5.1.1 การสอนแบบไตรสิกขา

5.1.2 การสอนตามคู่มือครู

5.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

5.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

5.2.2 การรำใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสอนแบบไตรสิกขา หมายถึง กระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งผู้สอนเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกกระทำผิดหลักศีลธรรม และเลือกกระทำถูกหลักศีลธรรม เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมตอบสนองสถานการณ์ตามที่ตนเลือกแล้ว ผู้สอนจะให้หลักในการพิจารณาความไม่ยั่งยืน (อนิจจัง) ความทนทานอยู่ไม่ได้ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ซึ่งจะเอามาบีบคั้นเป็นตัวเราของเรา (อนัตตา) ความรู้สึกของตนเอง จากนั้นผู้สอนจะถามถึงความรู้สึกของผู้เรียนว่ารู้สึกอย่างไรในการตอบสนองสถานการณ์นั้น ทั้งก่อนการกระทำ ขณะกำลังกระทำและหลังการกระทำผิดหรือถูกหลักศีลธรรม จนผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ของตนได้ และผู้เรียนจะสามารถบรรยายความรู้สึก วิธีการคิดและเหตุผลในการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และทางใจของตนได้

การสอนแบบไตรสิกขา มีขั้นตอนการสอนที่ผู้เรียนต้องศึกษาเป็นลำดับดังนี้

1.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ครูให้นักเรียนดูรูปภาพ วิดีทัศน์ สไลด์ หรือสร้างสถานการณ์จำลองผ่านขอบข่ายของเนื้อหาที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเลือกกระทำผิดศีลธรรมหรือถูกหลักศีลธรรมในการตอบสนองต่อสถานการณ์

1.2 ขั้นศีลสิกขา คือ ผู้สอนกำหนดสถานการณ์ให้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความรู้สึกต่อสถานการณ์ในการเลือกกระทำผิดหลักศีลธรรมหรือถูกหลักศีลธรรมในการตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น

1.3 จิตศึกษาหรือการทำสมาธิ คือ การนำจิตที่ฝึกจนสงบแล้วมาขึ้นต้นมาควบคุมสติให้ระลึกอยู่กับลมหายใจ เมื่อระลึกแน่วแน่ที่จุดเดียว จนจิตสงบ ผ่องใส ปราศจากสิ่งรบกวน และจิตาใจอยู่ในสภาพที่ดี โดยผู้สอนนำหลักการฝึกสมาธิเป็น 2 ชั้น ตามลำดับดังนี้

1.3.1 ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย แล้วนั่งขัดสมาธิขาขวาทับขาซ้ายหงายมือ ขวาทับมือซ้ายตั้งกายตรงแต่ไม่เกร็งตัว

1.3.2 หลับตา กำหนดลมหายใจเข้า - ออก โดยเลือกกระทวนวิธีใดวิธีหนึ่ง คือ

1) ตามลมหายใจตั้งแต่ปลายจมูกเข้าไปจนถึงช่องท้อง เมื่อลมหายใจเข้าสุดก็หายใจออก และตามลมหายใจออกตั้งแต่ช่องท้องออกมาจนถึงปลายจมูก

2) ดักลมหายใจเข้า ลมหายใจออกอยู่ปลายจมูก

3) เฝ้าดูอาการพอง ยุบของส่วนหน้าท้องของตน

ไม่ว่าจะเลือกวิธีใด ผู้เรียนต้องตั้งสติให้อยู่กับลมหายใจ ไม่เพเลอสติไปเรื่องอื่น ซึ่งผู้เรียนสามารถบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นในใจของตนเองขณะที่กำหนดลมหายใจได้ถูกต้อง

1.4 ขั้นปัญญาศึกษา คือ การฝึกหัดความระลึกแน่วแน่ที่จุดเดียวพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในใจของตน ในการเลือกการกระทำผิดหรือถูกหลักศีลธรรมว่าเป็นอย่างไร ทำไมเป็นเช่นนั้น เพราะอะไร ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ แล้วสาวไปหาสาเหตุของการเลือกกระทำนั้น พิจารณาความไม่เที่ยง ทนทานไม่ได้ เกิดแล้วดับไป จนกำหนดข้อควบคุม ความประพฤติทางกาย ทางวาจาของตนได้อย่างสมเหตุสมผล

1.5 ขั้นเสนอผลการอภิปราย โดยตัวแทนของแต่ละกลุ่มเสนอทางเลือกแนวทางปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมชั้น

1.6 ขั้นสรุปและประเมินผล

1.6.1 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิด และสาระสำคัญของบทเรียน โดยครูเพิ่มเติมส่วนที่บกพร่องให้สมบูรณ์มากขึ้น

1.6.2 ครูวัดผลและประเมินผล โดยพิจารณาคำตอบของนักเรียนในบันทึกงาน

2. การสอนตามคู่มือครู หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีลำดับขั้นในการสอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างความสนใจ เป็นการทำให้นักเรียนเกิดความพร้อม และตั้งใจที่จะเรียนด้วยการสนทนา ซักถาม หรือใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นแจ้งจุดประสงค์ เป็นการทำให้นักเรียนทราบเป้าหมายของการเรียนเรื่องอะไร และเมื่อเรียนไปแล้วจะสามารถนำไปใช้ทำอะไรได้บ้าง

ขั้นที่ 3 ขั้นทบทวนความรู้เดิม เป็นขั้นที่ครูใช้วิธีการสนทนา หรือซักถามเกี่ยวกับประสบการณ์พื้นฐานของนักเรียนที่เคยเรียนไปแล้วว่ามีมากน้อยเพียงใด เพื่อให้เข้าใจก่อนที่จะสอนเรื่องใหม่ต่อไป

ขั้นที่ 4 ขั้นเสนอทบทวนใหม่ เป็นขั้นที่เริ่มกิจกรรมของบทเรียนใหม่ โดยใช้วิธีการสอนต่าง ๆ และนำวัสดุอุปกรณ์มาประกอบการสอน

ขั้นที่ 5 ขั้นให้แนวทางการเรียนรู้ เป็นขั้นที่ครูบอกแนวทางให้นักเรียน เพื่อให้สามารถทำกิจกรรมการเรียนด้วยตนเอง เช่น แนะนำวิธีการทำกิจกรรมกลุ่ม แนะนำหนังสือประกอบการเรียน

ขั้นที่ 6 ขั้นทำให้เกิดพฤติกรรม เป็นการให้นักเรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมด้วยตนเอง โดยให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ครูตั้งไว้

ขั้นที่ 7 ขั้นแจ้งผลการปฏิบัติการ ให้นักเรียนรู้ผลการกระทำกิจกรรมทันที เพื่อแก้ไขปรับปรุง

ขั้นที่ 8 ขั้นประเมินผลการปฏิบัติ โดยสังเกตจากการทดสอบย่อยการทำงานแบบฝึกหัด การรายงาน การอภิปราย การตอบคำถาม หรือการประเมินผลงานที่นักเรียนทำว่าได้รับผลตามจุดประสงค์การเรียนในบทเรียนนั้น หรือไม่เพียงใด

ขั้นที่ 9 ขั้นส่งเสริมความแม่นยำ และการถ่ายโอนการเรียนรู้ โดยการสรุปทบทวนการเรียนที่ผ่านมา ให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจที่แม่นยำขึ้น โดยครูอาจให้นักเรียนทำแบบฝึกหัด หรือทดสอบหลังเรียน

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ความสามารถที่ได้จากการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียนการทดลอง ได้แก่ ใ้รอวาท 3 เบญจศีล-เบญจธรรม หิริ-โศตตบปะ ซึ่งพิจารณาได้จากคะแนนที่นักเรียนทำการทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การให้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งของนักเรียน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในเรื่องราวท 3 เบนจิสส์-เบนจิสธรรม ทิริ-โรตต์บะ โดยการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนจะพิจารณาจากแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามลักษณะโครงสร้างของวัฒนธรรมไทย 4 ระดับ คือ

- 4.1 ระดับยึดผลประโยชน์บางประการของตนเอง
- 4.2 ระดับยึดผลประโยชน์ของผู้อื่นใกล้ชิด
- 4.3 ระดับยึดผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่
- 4.4 ระดับยึดอุดมคติสากล

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอน
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา
  - 3.1 กระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมและพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา
  - 3.2 หลักการสอนและรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขา
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามคู่มือครู
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
  - 6.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
  - 7.1 งานวิจัยภายในประเทศ
  - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอน

วิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นับว่าได้ผลดีที่สุด คือ วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า เพราะวิธีการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์นั้น สามารถเอาชนะความขัดแย้งและความเชื่อในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งมีการแบ่งชั้นวรรณะ มีความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ และอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่อย่างมั่นคง ทรงเลือกใช้วิธีสอนได้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน ประกอบกับพระองค์ทรงมีพุทธลักษณะที่น่าเลื่อมใสศรัทธาการสอนของพระองค์เน้นการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปได้อย่างกว้างขวางวิธีสอนพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธศาสตร์ จากการวิเคราะห์ผลการสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง ผลการสอนจะออกมาในรูปแบบที่งดงาม สมบูรณ์ด้วยเนื้อหา สาระ ปฏิภาณและความคิดที่ซึ้งลึก

าห์แก่ผู้ฟัง ดังคำที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า "อาทิกุลยาณํ มชฺเฌกุลยาณํ ปริยสานกุลยาณํ สาทถิ สพฺพญฺณิ เกวลปริบุญฺณิ ปริสุทฺธิ..." แปลว่า คำสอนของพระพุทธองค์ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุดสมบูรณ์ด้วยอรรถรสและพยัญชนะรสบริสุทธิ์บริบูรณ์ทุกประการ...

(ประสาร ทองภักดี. 2526 : 41) จะเห็นได้ว่าพระธรรมที่ทรงรู้แจ้งด้วยพระองค์เองนั้นเป็น แก่นสารมีสาระอันลึกซึ้ง แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเทศนาสั่งสอนให้คนทุกวรรณะ คนนอกศาสนา หันมา เลื่อมใส เข้าใจและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง พุทธวิธีสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูปัจจุบัน ควรสนใจศึกษา (สุมน อมรวิวัฒน์. 2513 : 13) แนวการสอนของพระพุทธองค์ เพื่อนำมา ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป เพราะ "...พระพุทธเจ้า ทรงมีวิธีการสอนอันชาญฉลาด เมื่อพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบลงมักมีผู้สรรเสริญ พระธรรมเทศนาเสมอว่า "แจ่มแจ้งจริง พระองค์ผู้เจริญแจ่มแจ้งจริงพระธรรมเทศนาของพระองค์ เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในมือให้คนที่มีจักษุได้เห็น รูป..." (วคิน อินทสระ. 2534 : 3)

การสอนธรรมะในวิชาพระพุทธศาสนา ควรยกย่องให้พระพุทธเจ้าเป็นบรมครู หมายถึง ครูที่ยอดเยี่ยมที่สุด พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนอย่างหลากหลายตามแต่ระดับสติปัญญาของผู้เรียนเท่า ที่รวบรวมได้มีดังนี้

1. ทรงใช้วิธีเอ็กังสลักษณะ คือ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ตีมีผลเป็นสุข ชั่วมี ผลเป็นทุกข์ แน่นนอนไม่มีอย่างอื่น

2. ทรงสอนโดยวิธีภัชชลักษณะ คือ ทรงแยกประเด็นให้เห็นชัดเจน

3. ทรงสอนโดยวิธีปุจฉาลักษณะ คือ ทรงย้อนถามเสียก่อนแล้วจึงสอน

4. ทรงสอนโดยรูปนลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ เพราะเห็นว่าไม่เป็น ประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลา

5. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือ สอนแบบเปรียบเทียบให้เห็นจริง (วคิน อินทสระ. 2534 : 22 - 37)

6. ทรงสอนตามความสนใจของผู้เรียน

7. ทรงสอนตามลำดับความลึกซึ้งจากง่ายไปหายาก

8. ทรงใช้วิธีตอบปัญหาแบบต่าง ๆ (สมบูรณ์ งามจิต และคนอื่น ๆ. 2513 : 239 - 242)

9. ทรงสอนโดยท้าวอย่างให้ดู พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติปฏิบัติชอบให้เป็นแบบอย่างแก่สาวกทั้งหลาย ไม่ยอมให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงมาบงกชเหนือพระพุทธองค์ทรงจงใจให้สาวกถือเอาพระองค์เป็นแบบอย่างในความเพียรนั่นเอง

10. ทรงสอนโดยใช้อุปกรณ์ เช่น ดอกบัว น้ำ ผ้า ฯลฯ เช่น เรื่อง ภิกษุจุลบัณฑก - พระอรหันต์ภิกษุผู้พี่ชายจะสั่งสอนอย่างไรก็ไม่จดจำ ไม่ได้ผล เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงส่งผ้าขาวสะอาดผืนหนึ่งให้ลูกหลาน ๗ สีคลั่งลงจนเห็นได้ชัดเจน ทำให้ภิกษุจุลบัณฑกเข้าใจว่าจิตนั้นสกปรกได้เพราะสิ่งภายนอก จึงบรรลุนิพพานในที่สุด

11. ทรงสั่งสอนโดยใช้วาจาประกอบด้วยพระองค์ 9 คือ

- 11.1 สอนให้เข้าใจจากการฟัง (สุตตะ)
- 11.2 สอนร้อยแก้วแล้วแทรกด้วยบทกวี (เคยยะ)
- 11.3 สอนร้อยแก้วล้วน ๆ (เวยยากรณ์)
- 11.4 สอนเป็นบทกวีล้วน ๆ (คาถา) เช่น คาถาธรรมบท
- 11.5 สอนด้วยการเปล่งวาจาเป็นคติ (อุทาน)
- 11.6 สอนโดยอ้างอิงคำพูดที่เคยพูดกันไว้ก่อนแล้ว (อติวุตตะกะ)
- 11.7 สอนโดยวิธีเล่านิยายประกอบหลักธรรม (ชาดก)
- 11.8 สอนเรื่องแปลกน่าอัศจรรย์ (อัมมุตกรรม)
- 11.9 สอนเรื่องที่ต้องใช้สติปัญญาชั้นสูงในการขบคิด (เวทลละ)

12. ทรงสอนด้วยวิธีซักถาม ให้ยอมรับหรือเห็นจริงด้วยตนเอง เพื่อทดสอบความเข้าใจและเปิดทางให้ผู้อื่นคิดค้น

13. ทรงสอนโดยใช้เรื่องราวที่ผู้ฟังเข้าใจดีแล้ว เพื่อเป็นเครื่องนำสู่ธรรมะ เช่น ทรงสอนขนิลผู้คุ้นเคยกับการบูชาไฟว่า ไฟภายใน ได้แก่ กิเลสต่าง ๆ ประกอบด้วย ราคะ โทสะ รัมพะ เป็นของร้อนที่แผดเผาจิตใจ

14. ทรงสอนโดยวิธีกล่าวอ้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาเชื่อมโยง

15. ทรงสอนโดยเทียบเคียงกับวิชาการต่าง ๆ ในสมัยนั้น เช่น การฝึกช้าง ม้า

16. ทรงสอนโดยทำให้สติปัญญาของตนกำกับ เพื่อมิให้เชื่ออย่างมง่ายและให้หาธรรมะจากสิ่งแวดล้อม

17. ทรงสอนโดยใช้ชีวิตเคลื่อนไหวเคลื่อนไหวของผู้ฟังเป็นชั้น ๆ ถ้าผู้ไม่มีพื้น ความเข้าใจเบื้องต้นมาก่อน พระองค์จะไม่ทรงสอนอริยสัจ ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง แต่สอนเรื่องราวง่าย ๆ เป็นการฟื้นฟูความรู้ความเข้าใจระหว่างโลกกับธรรมาให้ดีเสียก่อน

18. ทรงสอนโดยให้ดูความรู้สึกของตัวเองเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ เช่น สอนให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา การไม่เบียดเบียนกัน การทำความดีงามต่อกัน

19. ทรงสอนให้เห็นว่า เรื่องของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องสมมติ คือ ไม่ใช่เรื่องความของการเดาหรือการนึกคิดเอาเอง แต่เป็นเรื่องที่สามารถค้นพบความจริงได้ โดยได้ทรงปฏิบัติแล้วนำความจริงที่ค้นพบนั้นมาสั่งสอน เป็นการปฏิเสธการเดา การคาดคะเน

ในการสอนแต่ละครั้ง พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยแบ่งบุคคลออกเป็น 4 จำพวก เปรียบเทียบกับบัว 4 เหล่าคือ

1. อุคคิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมได้พลัน เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่เหนือน้ำ พอถูกแสงอาทิตย์ก็บาน

2. วิปจิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมได้ต่อเมื่อท่านได้อธิบาย เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่ปริ่มน้ำอันจะบานในวันรุ่งขึ้น

3. เนยยะ ผู้พอจะแนะนำได้คือจะต้องแนะนำสั่งสอนอยู่บ่อย ๆ จึงจะรู้ตามได้เปรียบเหมือนดอกบัวอยู่ใต้น้ำอันจะบานในวันต่อ ๆ ไป

4. บทพรมะ พวกบรรมโง่ คือ พวกที่แม้จะแนะนำสั่งสอนอย่างไร ก็ไม่เข้าใจหรือไม่รับฟังทั้งนั้น เปรียบเหมือนดอกบัวซึ่งติดอยู่กับดินอันจะเป็นอาหารของปลาและเต่า

ในบุคคลเหล่านี้ พระพุทธองค์ทรงเลือกสอนบุคคล 3 ประเภทแรก โดยทรงเลือกธรรมาให้เหมาะสมกับอุปนิสัย และปัญญาบารมีของบุคคลนั้น (สมทรง บุญฤทธิ์. 2525 : 11 - 17)

แนวคิดพื้นฐานของการสอนและวิธีสอนของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

...ในการสอน พระพุทธองค์ทรงวางพื้นฐานไว้ว่า ...สอนให้มีวิธีการหา

วางรากฐานอยู่บนสติปัญญาและการถามหาเหตุผล...สอนให้คิดอย่างอิสระ เชิญคิดหา

เหตุผลให้เต็มที่ แต่อย่าคิดอย่างเดียวนับปฏิบัติด้วย...พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีสอนไว้

4 อย่าง คือ

1. สันตัสสนา การแสดงกรรมชั่วที่ควรละ และกรรมดีที่ควรประกอบให้พึงเห็นดีถึงการกระทำในที่เฉพาะหน้า

2. สมาทปณา ชักชวนให้ผู้ฟังถือเอาด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควรประพฤติ

3. สมุตเตชณา ให้ผู้ฟังกล้าหาญขึ้นด้วยดีในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควรปฏิบัติ

4. สัมปหังสนา ให้ผู้ฟังรำเริงบันเทิงใจ เห็นคุณค่าของการละชั่ว ทำดี

(สุมน อมรวิวัฒน์. 2528 : 13)

ด้านวิธีสอนต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาพิจารณาเปรียบเทียบกับวิธีสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงสอนให้แก่สาวกตั้งที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าโดยหลักการสอนไม่แตกต่างกันจะต่างกันบ้างในด้านวิธีการ ซึ่งต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและกาลสมัย สำหรับปัจจุบันได้มีนักวิชาการคิดค้นวิธีสอนโดยนำวิธีสอนในสาขาอื่นมาผนวก เช่น วิชาปรัชญา เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ เพื่อให้การสอนบรรลุเป้าหมายดียิ่งขึ้น ดังที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (2513 : 197 - 214) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอนศาสนาไว้หลายประการ ดังนี้

1. สอนโดยบรรยายหรืออธิบาย ครูควรใช้ภาษาที่ง่าย ใช้อุปกรณ์การสอนทุกครั้งที่สอน อุปกรณ์ประกอบการสอนอาจมีได้ทั้งประเภทสัญลักษณ์ เหตุการณ์ และบุคคลตัวอย่าง

2. สอนโดยการตั้งปัญหา เมื่อครูได้รู้ความสนใจของนักเรียนแล้ว ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งปัญหาที่ตนสนใจ และอยากรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ

3. สอนค้นคว้าและรายงาน โดยการให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเอง อาจแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม หรือให้ค้นคว้าเป็นรายบุคคล

4. การเชิญวิทยากรผู้มีความรู้มาบรรยาย

5. การเล่าเรื่องจากประสบการณ์ โดยให้นักเรียนเป็นผู้เล่า

6. การเรียงความปากเปล่า คือ การแต่งหรือเล่าเรื่องนั่นเอง แต่ใช้วิธีการพูดแทนการเขียน โดยครูเป็นผู้วางขอบเขต และอธิบายวิธีการเรียงความให้

7. การวิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

8. รัตว่าที่ปัญหาธรรมะ

9. การแสดงบทบาทประกอบเรื่องหรือสุภายัต

10. ใช้เพลงประกอบการเรียน

11. ใช้สมุดภาพและสมุดคำศัพท์

12. การอ่านและการฟังนิทานชาดก

13. การฝึกหัดมารยาทและการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ

พุทธวิธีสอนได้รับความนิยมจากนักศึกษามาระยะหนึ่งเป็นการสอนแบบต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในวิชาพระพุทธศาสนา มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะได้ศึกษาและนำหลักการสอนนี้มาใช้ ซึ่งสามารถสรุปหลักพุทธวิธีสอนได้ดังนี้

การสอนที่ประยุกต์จากพุทธวิธีสอน

1. การสอนแบบอุปมา อุปไมย
2. การสอนแบบธรรมสากัจฉา
3. การสอนแบบบุจฉาวิสันนา
4. การสอนแบบไตรสิกขา
5. การสอนแบบแก้ปัญหา หรือการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ
6. การสอนแบบเบญจจันทร์
7. การสอนแบบพหุสูตร

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญญาและกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ปัญญา เป็นกุญแจสำคัญที่จะสามารถไขไปสู่ความเป็น "พุทธ" คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งครูพึงศึกษาวิธีการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ จะเห็นได้ว่า บุคคลจะสามารถบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ต้องศึกษาทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในพุทธศาสนาต้องมีตัวปัญญาอยู่ด้วยเสมอ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2535 : 19) การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการวิเคราะห์ค้นหาให้มีความรู้ความเข้าใจสาระที่แท้ของความเป็นมนุษย์ และลดความเห็นแก่ตัว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การศึกษามีผลดังกล่าวคือ การสอนโดยการสร้างปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นแรกของกระบวนการพัฒนาปัญญาที่มีเหตุผลทำให้เกิดความรู้ลึกซึ้งเข้าใจในเหตุผลนั้นว่า มีคุณค่าและสามารถพิสูจน์ได้จริง จึงมีความเชื่อในคำสอนที่ดีโดยครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ศิษย์มีฉันทะ พินิจพิจารณาด้วยความศรัทธา ทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความปิติ ไปจนถึงความสงบเยือกเย็น สามารถรู้เห็นจริงต่อไปได้ด้วยปัญญาของตนเอง (ประภาสรี สีหอาพา. 2535 : 58 ; อ้างอิงมาจาก พระพุทธทาสภิกขุ. ม.ป.ป.)

ทางแห่งปัญญาได้มีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 19 (2514 : 447) กล่าวถึงปัญญาไว้ว่า

"...ปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้รู้เห็น
ความเกิดดับ เป็นความรู้ที่ทำให้พ้นจากความทุกข์..."

การสร้างปัญญาในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 20 (2514 : 11 - 14)
กล่าวไว้ว่า

"...การสร้างปัญญาของผู้เรียนอาศัยปัจจัยเกื้อกูล 2 ประการ คือ
โยนิโสมนสิการ และความมีกัลยาณมิตร..."

ในการพัฒนาปัญญาต้องอาศัย ไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย

อริศีลสิกขา (ศีล) คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมความประพฤติ

อริจิตตสิกขา (สมาธิ) คือ ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมเพื่อให้เกิดสมาธิ

อริปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง

(พระศรีวิสุทธิกวี. 2530 : 22)

อริจิตตสิกขา คือ สติปัฏฐานเป็นการปฏิบัติเพื่อใช้สติเป็นที่ตั้งมั่นให้บังเกิดผลดี สติปัฏฐาน
มี 4 ประการ คือ

1. กายานุปัสสนา คือ การพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย
2. เวทนานุปัสสนา คือ ตามดูรู้ทันเวทนา หรือความรู้สึก
3. จิตตานุปัสสนา คือ ตามดูรู้ทันจิต
4. ธัมมานุปัสสนา คือ ตามดูรู้ทันธรรม (ความจริง) (พระเทพเวที. 2532 : 811)

การพัฒนาจิตเพื่อเป็นทางไปสู่ปัญญา นอกจากจะใช้วิธีเจริญปัญญาแล้ว การใช้สมาธิก็เป็น
สิ่งที่จำเป็นควรทำควบคู่ไปด้วย

สมาธิเป็นสภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดมี 3 ระดับคือ

1. ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วขณะ
2. อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิเนือง ๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่

3. อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิแน่วแน่หรือสมาธิที่แนบแน่น เป็นสมาธิระดับสูง

(พระเทพเวที. 2532 : 826)

อธิจิตตสิกขา ในลักษณะจิตภาวนาหรือสมาธิมี 2 อย่างคือ

1. สมถภาวนา เป็นการทําจิตให้สงบ
2. วิปัสสนาภาวนา เป็นการอบรมปัญญา

สมถภาวนามีวิธีปฏิบัติถึง 40 วิธี แต่ที่นิยมปฏิบัติมี 3 วิธีคือ

1. อานาปานสติภาวนา แปลว่า สติกำหนดลมหายใจเข้าออก
2. กายคตาสติภาวนา แปลว่า อบรมจิตโดยมีสติพิจารณาในร่างกาย
3. พรหมวิหารภาวนา แปลว่า การอบรมจิตโดยมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ

(พระศรีวิสุทธิกวี. 2530 : 30)

กระบวนการที่ทําให้เกิดปัญญาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ คือ การทําความเห็นให้ถูกต้องมี 2 ระดับคือ ธัมมัสสกะตาสัมมาทิฐิ เป็นสัมมาทิฐิระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม เป็นความเห็นชอบตามทํานองคลองธรรม สัจจานุโลมปัญญาเป็นสัมมาทิฐิแนวโลกุตตระ เป็นขั้นสัจธรรม เป็นความรู้ความเข้าใจ สอดคล้องกับความเป็นจริงแห่งธรรม ปัจจัยแห่งการเกิดสัมมาทิฐิมี 2 อย่าง คือ เสียจากที่อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก และการทํานใจโดยแยบคาย เป็นการคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบตามแนวทางของปัญญา (พระราชวรมนี. 2530 : 142 - 158)

ปัญญาตามความหมายในพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ กล่าวว่า "ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งและความเข้าใจในสภาวะสาเหตุ ปัจจัยผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนความสามารถในการคิดอย่างแยบคาย จนเกิดความกระจ่าง ประจักษ์จริง นำไปสู่การทลายความเขลาทั้งปวง"

ปัญญาเกิดได้หลายวิธี ได้แก่

1. ปัญญาที่เกิดพร้อมกับชีวิต (สชาติกปัญญา) คือ ปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ได้แก่ ความสามารถ เข้าใจปัญญา ความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของบุคคล
2. ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาการเรียนรู้ (โยคปัญญา) ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับฟัง การเล่าเรียน (สุตมยปัญญา)
3. ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา)

4. ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความรู้ (ภาวนามยปัญญา)
(สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 56)

กระบวนการพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา

การศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ความรู้ สติปัญญา และการคิด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ สติปัญญาเป็นเรื่องของคุณภาพภายในตัวคน ซึ่งขึ้นอยู่กับยีนส์และสิ่งแวดล้อมแรก ๆ ของชีวิต การคิดเป็นทักษะในการดำเนินการให้สติปัญญาแสดงออกต่อประสบการณ์ ส่วนความรู้ คือ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นทรัพยากรเบื้องต้นที่นำไปสู่การใช้ความคิด เพราะการที่จะคิดใคร่ครวญ โดยปราศจากข้อมูลย่อมเป็นไปไม่ได้ (เจตการศึกษา 5. 2534 : 8) ซึ่งสอดคล้องกับหลักปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนาที่ยืนยันว่าองค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์กัน คือ การคิดเป็นกิจกรรมทางจิตที่มีบทบาทต่อการพัฒนาปัญญาเป็นอย่างยิ่ง การคิดเป็นกลไกอันซับซ้อนต้องอาศัยความรู้หรือประสบการณ์ที่สะสมไว้มาก่อนใช้เป็นแนวทาง (วไลพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2527 : 136)

การพัฒนาปัญญาเป็นกระบวนการที่ท้าทายมนุษย์ เกิดความรู้ ความคิด ความเห็น ความดำริ ที่ถูกที่ชอบอันเป็นแก่สารและพลังหนุนนำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนดี ถูกต้องตามทางของคลองธรรมต่อไป ซึ่งพระราชวรมนี (2530 : 142 - 158) ได้อธิบายถึง กระบวนการพัฒนาปัญญาภายในตัวบุคคลว่าพึงพิจารณาโดยสัมพันธ์กับวิธีทำให้เกิดปัญญา 3 วิธี คือ

1. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียน หรือถ่ายทอดกันมา
2. จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง
3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติฝึกหัดอบรม

นอกจากนี้ยังมีกิจที่ต้องประกอบในกระบวนการพัฒนาปัญญา คือ

- การฟัง ชักถาม สอบค้น (สวณะ และปริจฉา)
- การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)
- การสังเกต เผ้าดูอย่างพิจารณา (ปีสสนะ หรือนิชฌาน)
- การพิจารณาโดยแยกคาย (โยนิโสมนสิการ)
- การหาเหตุผล (ตุลนา)
- การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอบสวน ทดลอง และเพิน (วิมังสาและวิจย)
- การสืบค้น ตรวจสอบ ทดสอบ ท้าทายมาก (อเสวนะ ภาวนา และพหุสีกรณ์)

การพัฒนาปัญญาสามารถพัฒนาได้ทั้งในระดับของปัญญาสำหรับสามัญชน (โลกียปัญญา) และปัญญาระดับสูงของพระอริยเจ้า (โลกุตตรปัญญา) เป็นปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดในสรรพสิ่ง เป็นความรู้สูงสุด ที่ไม่ต้องการรู้อีกต่อไป กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสนา มี 4 ขั้น ดังนี้

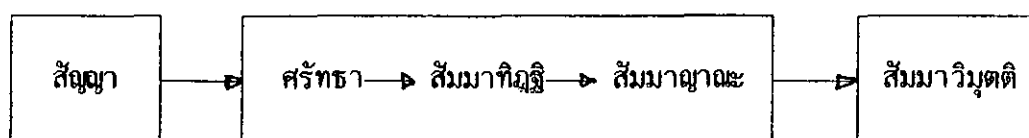
ขั้นที่ 1 สัจฉา เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ และเรียนรู้จากการกระทำลองผิดลอง ถูก ซึ่งยังไม่มีการพิสูจน์ว่าความรู้นั้นสมบูรณ์เพียงใด จัดเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานของการพัฒนาปัญญา

ขั้นที่ 2 ศรัทธา เป็นการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากบุคคลได้ตระหนักว่าความรู้พื้นฐานที่มีนั้น ไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่เจริญได้ จำเป็นต้องได้รับการฝึกหัดอบรม จึงเกิด ความพอใจที่จะเรียน เกิดความเลื่อมใสในตัวผู้สอน เกิดความเชื่อในเหตุผลของคำสอนนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 สัมมาทิฐิ ปัญญาที่เกิดขึ้นในขั้นทิฐิทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในหลักการ ค่านิยมที่กำหนดขึ้นแนวทางในการปฏิบัติของตน ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความรู้โดยวิธี การฟัง การดู การสังเกต การสนทนา และจากประสบการณ์ที่มีอยู่รวบรวมความรู้มาคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ไตร่ตรอง กลั่นกรองจนเกิดปัญญารูปเป็นความเห็นของตนเองได้

ขั้นที่ 4 สัมมาญาณ เป็นปัญญาที่มองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริงของชีวิตโดยแท้ สามารถ ชำระจิตของบุคคลให้บรรลุถึงความสงบที่แท้จริง เป็นปัญญาที่กระจ่างชัดลึกซึ้งผุดร่งสว่างแจ้งขึ้น เรียกว่า "ความหยั่งรู้" ซึ่งเกิดจากความศรัทธา เลื่อมใส การฝึกหัดอบรม และการคิดค้นโดย แยกคลายด้วยตนเอง

เมื่อบุคคลสามารถผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาถึงขั้นที่ 4 ก็พร้อมที่จะก้าวไปสู่ความเป็น อีสุระ บรรลุจุดประสงค์ของการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา คือ สัมมาวิมุตตินั่นเอง สรุปได้ดังนี้ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 59 - 61)

ภาพประกอบ 1 การพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา

ที่มา : สุนน อมรวิวัฒน์. 2530 : 59 - 61

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายในการสอนตามแนวพุทธศาสนา ก็คือ การสอนให้รู้จักสอนตัวเองให้ทันทุกข์ และฝึกอบรมให้เป็นคนสมบูรณ์แบบรอยการปฏิบัติตามคุณธรรม 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ปัญญาคืออะไร ปัญญาคือ ความรู้แจ้ง รอบรู้ รู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง ผู้มีปัญญาเท่านั้นจะขจัดรากเงาของความทุกข์ได้ และกระบวนการก่อให้เกิดได้ด้วยการพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) นั่นคือ การคิดถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่เอาความรู้ลึกลับด้วยตำหาอุปาทานของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึงเครียดและแก้ปัญหาได้ นอกจากนั้นยังอาศัยการฟัง การสนทนา การแนะนำและการสั่งสอนจากกัลยาณมิตร (ปรารถนะ) และที่แน่มากที่สุดในการสร้างปัญญาก็คือ การลงมือฝึกฝนอบรม ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง พุทธวิธีสอนของพระองค์เน้นการใช้ปัญญา คือ การคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยเหตุผล ฝึกหัดทบทวน ๆ การลงมือฝึกฝนอบรม ลงมือปฏิบัติในทางพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติเป็นพิเศษ เพื่อให้รู้เท่าทันตามสภาวะความเป็นจริง เพื่อขจัดความทุกข์โดยสิ้นเชิง และพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงมีกลวิธีในการสอน ในการอธิบายในการตอบปัญหาอย่างชาญฉลาด ชัดเจน ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และพระองค์ยังมีการเสริมแรงให้ผู้เรียนภาคภูมิใจในตนเอง เรียนด้วยความสบายใจ สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ผู้เรียนอยากเรียน ไม่อึดอัด กระตือรือร้นที่จะเรียน จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการสอนและพุทธวิธีต่าง ๆ ในการที่ทรงใช้สอนนั้น ส่วนตะล่อมไปสู่ปัญญาให้บุคคลประจักษ์แจ้งด้วยตนเองจนสามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้ และสามารถนำหลักการศึกษาศาสตร์มาเปรียบเทียบจะเห็นความสอดคล้องกับวิธีการศึกษาที่ถึงพร้อมด้วยปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างน่าอัศจรรย์

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา

3.1 กระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมและพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา

สมณ อมรวิวัฒน์ (2528 : 37 - 39) ได้อธิบายถึงกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาไว้ดังนี้

ไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสันติมีอิสรภาพ เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา

วิธีการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา นั้น ผู้ศึกษาต้องปฏิบัติตามแนวทางของมรรค มืองค์แปด ได้แก่

ก. การฝึกหัดอบรมตนให้มีศีลด้วยสัมมาวาจา - เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ - การกระทำชอบ และสัมมาอาชีวะ - การเลี้ยงชีพชอบ

ข. การฝึกหัดอบรมตนให้มีสมาธิด้วยสัมมาวายามะ - ความเพียรชอบ สัมมาสติ - การระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ - การตั้งจิตมั่นชอบ

ค. การฝึกหัดอบรมตนให้มีปัญญาด้วยสัมมาวิญญู-การเห็นชอบ และสัมมาสังกัปปะ - การดำริชอบ

กระบวนการศึกษาตามหลักของไตรสิกขานี้มีลักษณะที่เด่น และใช้เป็นทฤษฎีทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ ดังที่สรุปวิเคราะห์เป็นข้อ ๆ คือ

1. ผู้ที่ศึกษาตามกระบวนการศึกษาของหลักไตรสิกขา ต้องปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยตนเอง ศีล สมาธิ ปัญญา จะไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงจากการฟัง การอ่าน การดู หรือการบอกเล่า ต้องเรียนรู้ด้วยการกระทำ เรียนรู้ด้วยการคิด การควบคุม เรียนด้วยความอดกลั้น อดทน ข่มใจ และเรียนด้วยวิริยะอุตสาหะ ความสำเร็จของการศึกษาแต่ละระดับนั้น ผู้ศึกษาย่อมวัดและรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดประเมินให้ได้

2. เรื่องจากศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการฝึกหัดอบรมที่ต้องสามารถ ละสิ่งที่ควรละและเจริญสิ่งที่ควรเจริญ ผู้ที่ศึกษาจึงต้องได้รับการแนะนำสั่งสอนจากกัลยาณมิตรก่อน แต่จะหยุดอยู่เพียงนั้นไม่ได้ ต้องรู้จักคิดและใช้ปัญญาฝึกฝนไปทีละขั้น จนสามารถวินิจฉัยแยกแยะสิ่งดี สิ่งชั่ว แล้วละเว้นสิ่งชั่ว เพิ่มพูนสิ่งที่ชอบธรรม และมีจิตใจผ่องใสบริสุทธิ์ได้

3. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักของไตรสิกขา เป็นการฝึกหัดอบรมตนที่เป็นขั้นตอนสืบเนื่องเริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก เช่น การกำจัดกิเลสอย่างหยาบด้วยศีล กิเลสอย่างกลางด้วยสมาธิ กิเลสอย่างละเอียดด้วยปัญญา จนสามารถกำหนดรู้สภาวะลักษณะ สามัญลักษณะ และกำหนดรู้ด้วยการละความยึดติดในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นเสียได้โดยสิ้นเชิง

4. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทางร่างกาย วาจา ความคิดเห็น จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการพัฒนาที่กว้างและลึกมากกว่าการศึกษาที่เราเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไป

5. การฝึกหัดอบรมตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการที่ว่า มีลักษณะบูรณาการนั้น เพราะองค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง 3 ตัวนี้อาศัยกันและกันทำให้ชีวิตบริสุทธิ์ เพราะ เมื่อรักษาศีลดีแล้วก็ต้องประทับระครองตนไว้ด้วยความไม่ประมาท ก็ต้องรักษาจิตด้วยสติอยู่เสมอ คือ การก้าวเข้าสู่แดนแห่งสมาธิ คือ ความสงบมั่นคงแห่งจิตอันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการใช้ปัญญา เมื่อจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่สับสน ไม่วุ่นวาย ย่อมใช้ปัญญาได้อย่างดี ปัญญาที่ใช้อย่างดี ๆ ทำให้เจียบคม ว่องไว พอกพูนมากขึ้น ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้ศีล สมาธิดีขึ้นด้วย (วชิร อินทสระ. 2528 : 18) จะเห็นได้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา มีลักษณะที่ผสมกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลย์กัน มีความสอดคล้องรองรับกัน ยากที่จะแยกออกอย่างโดดเดี่ยว และไม่สามารถตัดองค์ประกอบข้อใดทิ้งไปได้

วไลพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม (วไลพร ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. 2527 : 128 - 129) ได้อธิบายถึงมรรคมีองค์แปด ได้แก่

1. สัมมาทิณฺฐิ (ความเห็นชอบ)	}	ปัญญา
2. สัมมาสังกัปปะ (ความมุ่งหมายดำริชอบ)		
3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	}	ศีล
4. สัมมากัมมันตะ (ทำกรณงานชอบ)		
5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ)		
6. สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ)	}	สมาธิ
7. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ)		
8. สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ)		

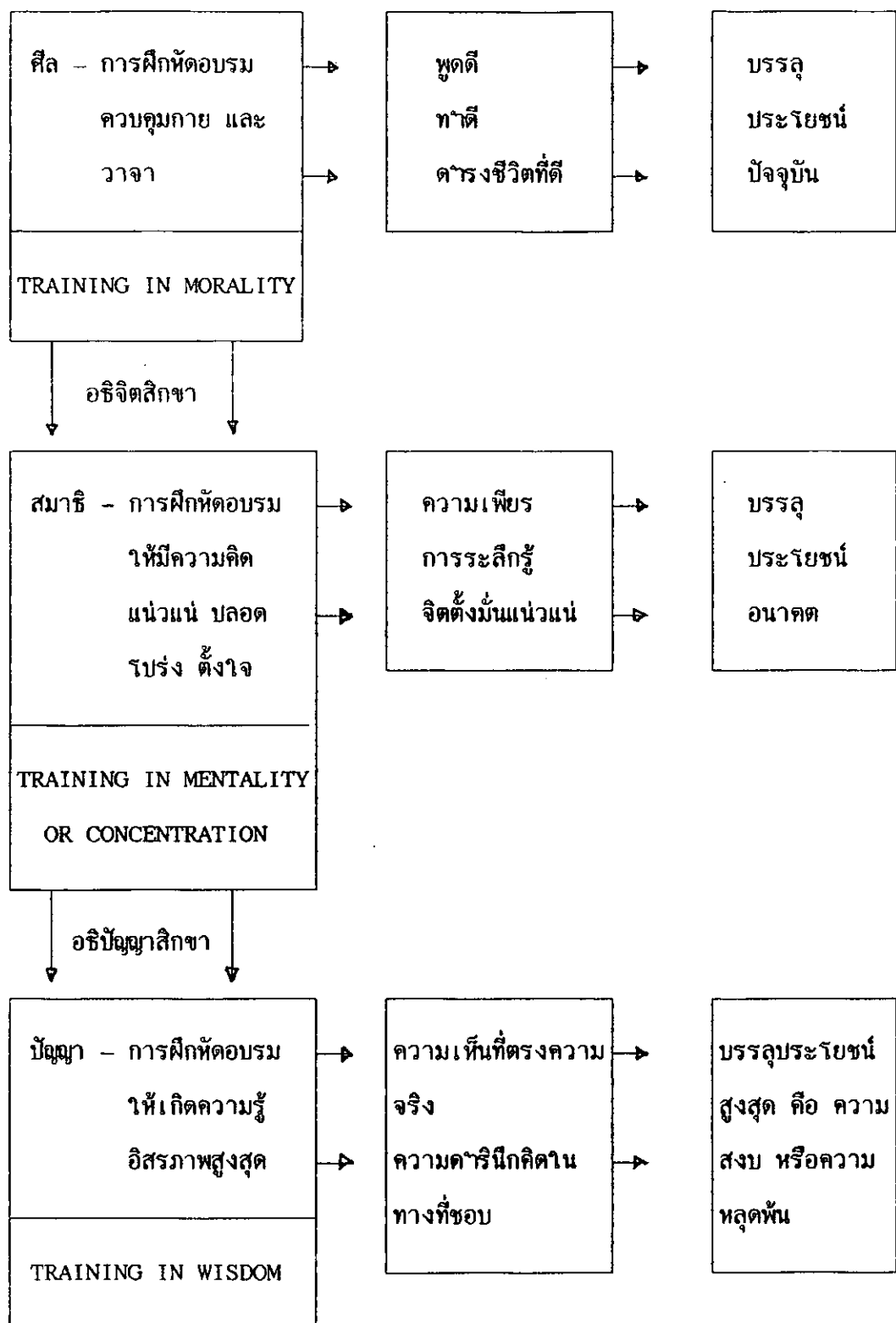
จากหลักมรรคแปด จะเห็นได้ว่าเป็นหลักไตรสิกขานั้นเอง คำว่า ไตรสิกขา "ไตรสิกขา" หมายถึง การเรียนรู้หรือการปฏิบัติ 3 หลักการ คือ

1. ศีลสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจให้มีระเบียบ มีระบบ มีวิธีการแสดงออกที่เหมาะสมและมีวินัย
2. จิตสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อฝึกจิตให้มีโยนิโสมนสิการ ไม่วอกแวก กระสับกระส่าย ควบคุมได้ดี เพราะการกระทำทั้งหลายทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม มีใจเป็นหัวหน้า
3. ปัญญาสิกขา เป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญา ให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา สุมน อมรวิวัฒน์

(2528 : 39) กล่าวว่่า ไม่ว่าจะนำทฤษฎี หลักการหรือศาสตร์ที่เป็นสากลในปัจจุบันข้อใดมา
กำหนดก็จะสามารถวิเคราะห์และมองเห็นรูปแบบการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของ
มนุษย์อย่างไม่มีข้อสงสัย ดังจะขยายความแสดงเป็นแผนภูมิเพื่ออธิบายแนวคิดนี้กระจ่างต่อไป

อริศีลสิกขา

ภาพประกอบ 2 กระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

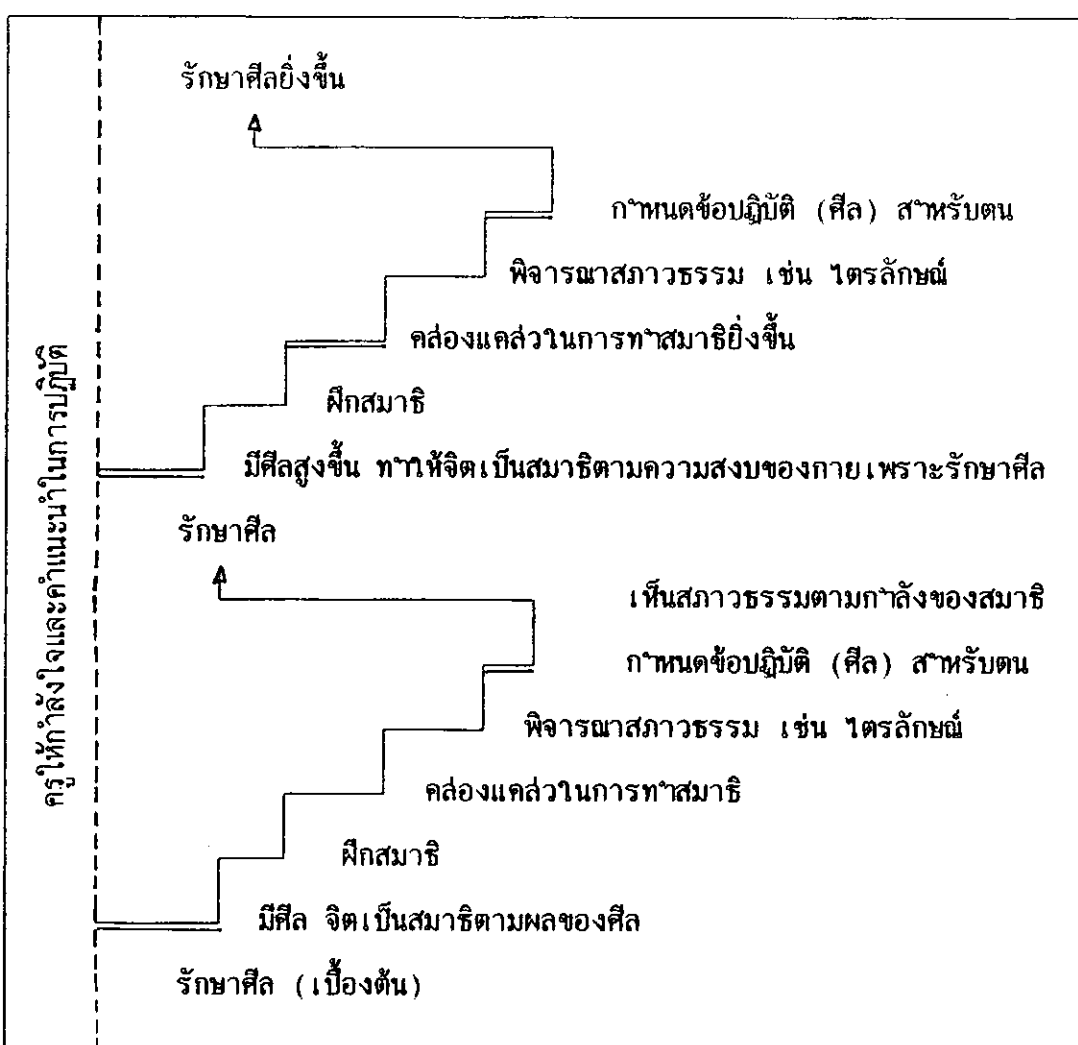
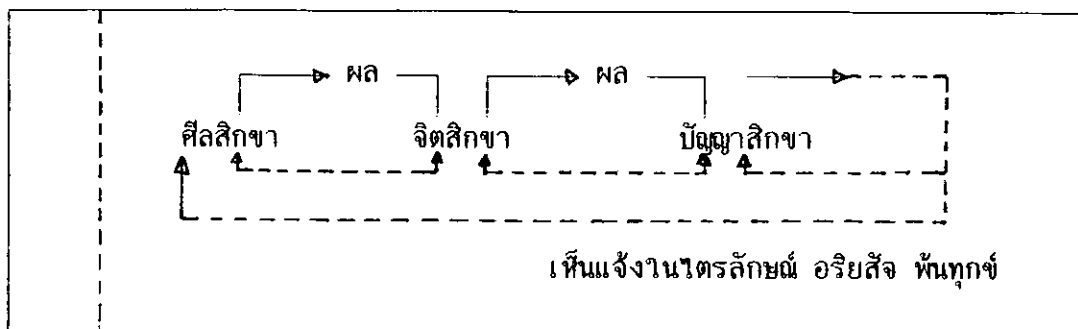
ที่มา : สุนน อมรวิวัฒน์. 2538 : 39

3.2 หลักการสอนและรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขา

คชฺฌี สิตลวราท (2524 : 29) ได้ให้หลักการสอนแบบไตรสิกขาไว้ดังนี้

การสอนแบบไตรสิกขา เป็นการสอนที่ผู้สอนสร้างสถานการณ์ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามลำดับดังนี้

1. นักเรียนรักษาศีลโดยควบคุมกาย วาจาของตนให้อยู่ในระเบียบวินัย และศีลธรรม
  2. นักเรียนฝึกสมาธิโดยการสวดมนต์ กำหนดลมหายใจ และอุบายฝึกจิตอื่น ๆ ผู้เรียนจะสามารถบรรยายความรู้สึก ความคิดในขณะฝึกจิตหรือทำสมาธิได้ถูกต้องชัดเจน
  3. นักเรียนพิจารณาร่างกาย ความคิด ความรู้สึก (โดยสรุป คือ จันท์ 5) ของตนเองจนเข้าใจดีตามสภาพเป็นจริง (ว่าไม่ยั่งยืน ไม่มีสาระหรือตัวตนให้ยึดเอาว่าเป็นเรา เป็นของเรา) จนกำหนดข้อควบคุมตนเอง (ศีล) และปฏิบัติได้ถูกต้องตามสภาพปัญหาที่เผชิญ
- ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสรุปหลักธรรมที่ผู้เรียนพิจารณาได้ให้กระต๊อดแนะข้อความพิจารณา และให้กำลังใจในการปฏิบัติไตรสิกขาในแต่ละขั้นที่นักเรียนปฏิบัตินั้น ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 3 ขั้นการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา

ที่มา : คุณฉวี สิตลวรพงศ์. 2524 : 29

จากภาพประกอบ 3 ผู้เรียนต้องรักษาศีล (ศีลสิกขา) ฝึกสมาธิ (จิตสิกขา) พิจารณาสภาพธรรมจนกำหนดหลักความประพฤติของตนได้ (ปัญญาสิกขา) จากนั้นผู้เรียนจะมีพฤติกรรมถูกหลักจริยธรรมยิ่งขึ้น (มีศีลยิ่งขึ้น) ผู้เรียนต้องกระทำศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา ต่อไปเป็นวงจรเช่นนี้ ไปจนกระทั่งพ้นทุกข์

รูปแบบการสอนแบบไตรสิกขา

สุมน อมรวิวัฒน์ (2513 : 47 - 48) ได้ให้รูปแบบการสอนแบบไตรสิกขาไว้ดังนี้ การสอนแบบไตรสิกขา คือ การสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นศีล หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนเสมอ
2. ขั้นสมาธิ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่ เป็นจุดเดียว ไม่ซัดส่ายไปสู่อื่นๆ สิ่งอื่น นอกห้องเรียน นอกเรื่องที่เรียน ไม่คิดตรึกตรอง วิตกกังวลถึงเรื่องอื่น ๆ ที่จะทำให้เกิดสมาธิไม่ปลอดโปร่ง ผู้เรียนต้องตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ (ปณิธิ) ออกจากความคิดจิตใจ
3. ขั้นปัญญา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเอง มีมรรคญาณเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง

การสอนแบบไตรสิกขามีความเชื่อว่า คนที่จะมีปัญญาและเกิดปัญญาวิสุทธีขึ้นย่อมเกิดจากมีกำลัง (พละ) จิตใจ กำลังความคิดที่แน่วแน่ ไม่หวั่นไหวซัดส่ายวอกแวกต้องเพ่งพินิจคิดตรองในเรื่องเดียว คนที่จะมีกำลังความคิดรวมเป็นจุดเดียวแน่วแน่ (สมาธิ) ไม่หวั่นไหวซัดส่ายได้ก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติเรียบร้อย สงบเรียบ มีระเบียบวินัย (มีศีล) นั่นคือ ถ้าผู้เรียนฝึกควบคุมสภาพทางกายให้อยู่ในระเบียบวินัยเรียบร้อยก็จะช่วยให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่านหวั่นไหวไปนอกเรื่องนอกห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้มีกำลังความคิด คมกล้า สามารถแก้ปัญหาทำความเข้าใจปัญหาได้ ทำให้เกิดปัญญา มีความรู้แจ้ง เรื่องนั้น ๆ (ปัญญา) ได้ด้วยตนเองประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงแต่รู้หรือทราบจากการบอกเล่าให้ฟังเท่านั้น

คุณหญิง สีตลวรางค์ (2524 : 3) ได้สร้างรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขาไว้ดังนี้ การสอนแบบไตรสิกขา ได้แก่ การสอนที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย

วาทา ๑๖ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดข้อควบคุมประพฤติทางกาย วาจา (ศีล) ของตนได้ วิธีสอนนี้มีขั้นที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้น ดังนี้

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้ถูกต้องต่อมารยาทสังคม กรอบของศีลธรรม ทั้งนี้โดยการควบคุมตนเอง เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะประณีตมั่นคงขึ้น

2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตให้มั่นคง ไม่คล้อยตามความต้องการที่จะทำชั่วของตน จิตที่ฝึกดีแล้วจะสามารถพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง มีความมั่นคง ฟ่องใสมีสมาธิและมีศีลมั่นคงขึ้น

3. ปัญญาสิกขา คือ การเพ่งสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิด (โดยสรุปคือขั้น 5) ของตนเอง ในขณะที่จิตเป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เที่ยง ทนทานอยู่ไม่ได้ ไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่น แล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์โดยไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ถ้ามีปัญญาแล้วสมาธิและศีลก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญานั้น

การสอนแบบไตรสิกขานี้ ผู้เรียนต้องปฏิบัติสิ่งที่เรียนจริง ๆ แล้วพิจารณาผลการปฏิบัตินั้น ให้เป็นประโยชน์ คุณประโยชน์ ตามความเป็นจริง ปัญญาที่ได้จากการเรียนรู้แบบไตรสิกขาเป็นความรู้จากการเห็นสภาพธรรมที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง อันเป็นผลมาจากการพิจารณาในใจโดยแยบคาย แล้วนำความรู้นี้มาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างจริงจัง ครูเป็นเพียงผู้ประทับประคอง และชี้จุดสำคัญที่ผู้เรียนพึงพิจารณาเท่านั้น

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา สรุปได้ว่าการสอนแบบไตรสิกขาเป็นวิธีสอนที่นำกระบวนการฝึกอบรม และพัฒนามนุษย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์เป็นวิธีสอน ที่ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนต่อสถานการณ์นั้นจนกำหนดข้อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ของตนได้ การสอนนี้มีขั้นที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้นดังนี้

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้มีสภาพปกติ คือ การปฏิบัติงานทางกาย ทางวาจา ให้อยู่ในระเบียบวินัยให้ถูกต้องต่อกฎเกณฑ์และมารยาทของสังคมต่อกรอบของศีลธรรม เพื่อปกป้องตนเองมิให้กระทำชั่วทางกาย ทางวาจา เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะประณีตมั่นคงขึ้น

2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตให้มั่นคง สามารถควบคุมสติไม่ให้ฟุ้งซ่าน ให้แน่วแน่เป็นจุดเดียว ไม่คิดนึกวิตกกังวลถึงเรื่องอื่น ๆ ใจก็ค่อย ๆ สงบนิ่ง ฟ่องใสแน่วแน่และมั่นคง ไม่คล้อย

ตามความต้องการที่จะทำตัวของตน จิตที่ฝึกดีแล้วจะมั่นคงอ่อนโยน พร้อมทั้งจะใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งทั้งหลายได้ ตรงกับสภาพเป็นจริง และจะทำให้ศีลมั่นคงขึ้น

3. ปัญญาสิกขา คือ การเฝ้าตามสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิดของตนเอง (โดยสรุปคือ ขั้นที่ 5) ในขณะที่จิตเป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่มีเพียงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นทุกขันทนทานอยู่ไม่ได้ สภาพที่ทนทานอยู่ไม่ได้เป็นทุกขังไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่น จนสามารถรู้เท่าทันสภาวธรรมตามความเป็นจริง แล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์ เพื่อความปลอดภัยจากความชั่ว โดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ถ้ามีปัญญาแล้วสมาธิ และศีล ก็จะมีมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญา

การสอนแบบไตรสิกขานี้ เป็นการสอนที่ผู้เรียนต้องลงมือปฏิบัติสิ่งที่เรียนด้วยตนเองอย่างแท้จริง แล้วใช้ปัญญารู้จักคิดพิจารณาฝึกฝนจนสามารถกำหนดรู้สามัญลักษณะ สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ และแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่วจนสามารถกำหนดข้อควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ได้ วิธีสอนนี้ครูจะเป็นผู้ประทับประคองชี้จุดสำคัญ ให้ผู้เรียนเท่านั้นส่วนในการปฏิบัติตนก็เรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเอง

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "จริยธรรม" ในลักษณะต่าง ๆ กันไว้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ได้ให้ความหมายของจริยธรรมในฐานะเป็นคำนามว่า หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน. 2512 : 214)

กรมวิชาการ (2523 : 8) กล่าวว่า จริยธรรม คือ การกระทำทั้งกาย วาจา และใจ ที่ดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

พระราชวรมนี (2530 : 10) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำได้ในทางวินัยจนเกิดความเคยชินขึ้นมา มีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่ มีความประทับใจ เรื่องจริยธรรมต้องอาศัยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากความศรัทธาเชื่อถือผู้อื่นไปก่อนที่จะได้ ในบางครั้งจริยธรรมที่เกิดโทษเมื่อไม่มีปัญญากำกับ

พระยาอนุมานราชธน (2516 : 109) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "จริยธรรม (Morality) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในเรื่องของปรัชญา เป็นเรื่องของการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคม ซึ่งถือว่าถูกต้อง ดีงาม และสิ่งซึ่งถือว่าผิดหรือชั่ว ไม่ควรประพฤติและวางหลักกำหนดมาตรฐานไว้"

ระวี ภาวิไล (2530 : 74) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมเป็น ธรรมชาติภายในจิตใจที่กำหนดพฤติกรรมที่บุคคลมีความสัมพันธ์ทั้งในตนเอง และในความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นและถ้าหากไม่มีจิตใจก็ไม่มีจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 21) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า เป็นลักษณะ ทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ โดย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ใน สมาชิกในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมาก รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือ ผู้ที่มีลักษณะ และพฤติกรรม ประเภทประเภทแรกมาก ประเภทหลังน้อย

จึงสรุปได้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ทำให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม

ลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 2 - 3) ได้จำแนกลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์ ออกเป็น 4 ประการคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ สามารถบอกได้ว่า การกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ การกระทำใดเลว ควรดเว้น ค่านิยมของสังคมเป็นอย่างไร ความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคลจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และระดับสติปัญญา
2. ทศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่าชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมจะแปรเปลี่ยนไปตามความรู้เชิงจริยธรรม
3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวมานั้นจะแสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจที่อยู่เบื้อง

หลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลที่จริยธรรมในระดับแตกต่างกัน อาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ และบุคคลที่มีการกระทำเหมือนกัน อาจจะมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำ และมีจริยธรรมในระดับที่แตกต่างกัน

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การกระทำที่บุคคลแสดงออกมาตามที่สังคมชมชอบ หรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนค่านิยมในสังคมนั้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)

เพียเจต์ เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก และมีความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้ กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ และได้แบ่งขั้นของจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้น คือ

1.1 ขั้นก่อนจริยธรรม พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด แต่มีความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่มีคำนึงถึงกาลเทศะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถในการพูดก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อม และบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

1.2 ขั้นยึดคำสั่ง พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2 - 8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่คือ ประกาสิทธิ์ที่ต้องกระทำตาม

1.3 ขั้นยึดหลักแห่งตน พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 8 - 10 ปี เพียเจต์เชื่อว่าเกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสติปัญญา และจากประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอก จะเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนและความเท่าเทียมกันของบุคคลในช่วงอายุ 8 - 10 ปี เด็กที่อยู่ในสังคมปกติจะบรรลุถึงขั้นที่สาม แต่อาจจะมีเด็กบางคนที่พัฒนาการอาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่สอง เนื่องจากการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดูหรือสังคม หรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม. 2520 : 40 - 41)

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์ก ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม ตามแนวเพียเจต์และพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ มีได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่อบุคคลอายุได้ 10 ปี แต่มนุษย์ในสภาพปกติจะมี

พัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอน จากอายุ 11 – 25 ปี (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524 : 391) โคลเบอร์กเชื่อว่าการจัดชั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น จะต้องใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดี่ยวเท่านั้น (Kohlberg. 1976 : 32)

โคลเบอร์กได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวเพียเจต์ และพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมนั้นมีถึง 6 ขั้นตอน มนุษย์สามารถบรรลุจริยธรรมขั้นสูงสุดได้ เมื่อมีเหตุผลและความคิดในวัยผู้ใหญ่ จะมีลักษณะ เป็นเหตุผลสากล เป็นอุดมคติไม่เข้าข้างตนเอง โคลเบอร์กได้แบ่งชั้นทางจริยธรรมเป็น 6 ชั้น โดยจัดไว้ 3 ระดับ ซึ่ง ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522 : 35 – 37) ได้สรุปและเขียนตารางไว้ดังนี้

ระดับ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ (Proconventional Level)

ระดับนี้บุคคลจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ ซึ่งกำหนดไว้โดยผู้มีอำนาจเหนือตน จะเลือกทำพฤติกรรมเฉพาะที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้จะเลือกกระทำหรืองดกระทำสิ่งใดเพราะกลัวถูกลงโทษ และยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน การตัดสินใจสิ่งใดดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับพฤติกรรมนั้น ๆ ว่า ทำไปแล้วถูกลงโทษหรือไม่

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Naively Egotistic Orientation) การเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาหาตนเท่านั้น ตัดสินการกระทำตามใจตนเอง มักเป็นไปในรูปที่ต้องการรางวัลจากผู้อื่น การที่ทุกคนทำในสิ่งที่เขาต้องการเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่าการกระทำนั้นจะขัดกับผู้อื่น หรือความไม่ถูกต้องของสังคม ขอบการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกัน เช่น หนูจะขยันเรียนให้สอบได้ที่ 1 ถ้าแม่ซื้อจักรยานให้หนู

ระดับ 2 ตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level)

เป็นระดับที่กระทำไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่น การทำดี และการยกย่องชมเชยจากสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติ มีการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตน ระดับนี้ยังต้องการการควบคุมจากภายนอก แต่ก็ยังมีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทั้งสามารถแสดงบทบาทที่สังคมต้องการได้ ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (Good - boy Orientation) ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้ มุ่งที่จะทำให้ผู้อื่นพอใจ เพื่อให้เขายอมรับเข้าเป็นพวก ชอบคล้อยตามคนอื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนทำตามแบบที่คนส่วนใหญ่นิยม

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (Authority and Social Order Maintenance Orientation) บุคคลจะรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ตนจะต้องทำหน้าที่ตามกฎหมายต่าง ๆ ที่ทางสังคมกำหนดให้หรือคาดหวังพฤติกรรมที่ถูกต้องเคารพต่อกฎหมายต่าง ๆ ที่สังคมตั้งไว้ ความถูกต้องขึ้นอยู่กับสังคม สังคมจะเป็นตัวกำหนดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

ระดับ 3 ระดับเหนือกฎหมาย (Postconventional Level)

เป็นระดับที่มีจริยธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งมีอยู่ในวัยผู้ใหญ่เพียงส่วนย่อย และมักจะมีความอายุ 20 ปีขึ้นไป ระดับนี้จะมีการตัดสินใจขัดแย้งด้วยการนำความคิด ตรรกะรองรับตนเอง และตัดสินใจตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน การยอมรับกฎหมายของสังคมจะตั้งอยู่บนฐานของหลักจริยธรรมสากลที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นที่ยอมรับกันของทุกสังคม ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นคือ

ขั้นที่ 5 หลักการตามความสัญญา (Contractual Legalistic Orientation) ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้ยังยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ยังเห็นว่าการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายเป็นสิ่งที่ทำได้ เมื่อได้พิจารณาแล้วด้วยเหตุผลที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Conscience or Principle Orientation) ผู้มีจริยธรรมขั้นนี้ถือว่า ความถูกต้องตัดสินด้วยจิตสำนึกที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมที่ตนเลือกแล้ว และมีความสมเหตุสมผลที่เป็นสากล โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของสิทธิมนุษยชน การพินิจพิเคราะห์ของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน

ตาราง 1 แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น แบ่งเป็น 3 ระดับในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ขั้นใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2 - 7 ปี) ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี)	1. ระดับก่อนกฎหมาย (2 - 10 ปี) (ระดับต่ำ)
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10 - 13 ปี) ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 - 16 ปี)	2. ระดับตามกฎหมาย (10 - 16 ปี) (ระดับกลาง)
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามค่านับสัญญา (16 ปีขึ้นไป) ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	3. ระดับเหนือกฎหมาย (16 ปีขึ้นไป) (ระดับสูง)

โคลเบอร์กเชื่อว่าพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมจะเป็นไปตามขั้นจากขั้นที่ 1 ผ่านแต่ละขั้นไปจนถึงขั้นที่ 6 จะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลจะได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้นตามลำดับ

บ่อเกิดของเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น โคลเบอร์กมีความเห็นว่ามาจากการพัฒนาการทางการเรียนรู้ในขณะที่เด็กได้มีโอกาสดูติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้ที่มีความฉลาดได้เรียนรู้บทบาทของตนเอง และของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว โคลเบอร์กเชื่อว่า การพัฒนาทางจริยธรรมนั้น มิใช่การรับรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาท

ของตนต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจจะขัดแย้งกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักดันให้บุคคลพัฒนาไปตามขั้นตอนในทิศทางเดียวกันเสมอ ไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในกลุ่มใด หรือสังคมใดก็ตาม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524 : 31)

จากการศึกษาจริยธรรมตามลักษณะโครงสร้างของวัฒนธรรมในสังคมไทยได้แบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรม อันเป็นผลมาจากการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย โดยแบ่งระดับเรียงจากระดับต้นไปหาระดับสูง ดังนี้

ระดับ 1 ระดับยึดผลประโยชน์บางประการของตนเอง

ระดับ 2 ระดับยึดผลประโยชน์ของผู้อื่นที่ใกล้ชิด

ระดับ 3 ระดับยึดผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่

ระดับ 4 ระดับยึดอุดมคติสากล

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจริยธรรมในประเทศไทย ในด้านที่ประเมินพัฒนาการทางจริยธรรมของคนไทยนั้น ส่วนใหญ่ใช้เกณฑ์การแบ่งระดับของโคลเบอร์ก ดังเช่น การวิจัยเรื่องจริยธรรมของเยาวชนไทย โดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญฯ ประจวบจักษ์ (2520) พบว่า กลุ่มนักเรียนที่มีช่วงอายุ 11 - 13 ปี 15 - 17 ปี และ 19 - 21 ปี นั้น แต่ละกลุ่มก็มีความสนใจระดับจริยธรรมขั้นที่ 4 รองลงมาเป็น ขั้นที่ 3 ส่วนขั้นที่ 1 และ 2 กับขั้นที่ 5 และ 6 นั้น มีจำนวนน้อยใกล้เคียงกัน (กรมวิชาการ กองวิจัยทางการศึกษา. 2523 : 7)

ศาสนาและจริยธรรม

จริยธรรมและศาสนาเป็นสิ่งที่แยกกันได้ยากเพราะมาจากกันและกัน จริยธรรมมีพื้นฐานการตัดสินใจคุณค่าอยู่ในเกณฑ์ของศาสนา (ประภาสรี สีหะไพ. 2535 : 24) ถ้าศึกษาถึงประวัติความเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติจะพบว่า สิ่งใดเป็นจริยธรรมสิ่งนั้นเป็นเรื่องของศาสนา จึงกล่าวได้ว่าศาสนาและจริยธรรมสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดตลอดมาในประวัติศาสตร์ มนุษยชาติแนวปฏิบัติทางศาสนาถือว่าเป็นความดีงามก่อนที่จะมีแนวปฏิบัติอันเป็นจริยธรรมจริง ๆ แยกตัวออกมาต่างหาก (น้อย พงษ์สนธิ. 2520 : 88) ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและจริยธรรมจึงสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. ศาสนามีพื้นฐานจริยธรรมที่บ่งชี้ความดี ความงาม ความถูกต้อง บุญกุศลเป็นแก่นสารของศาสนาที่ศาสนิกชนประกอบเป็นหลักธรรมคำสอน ศาสนากำหนดมาตรฐานความประพฤติ เรียกว่า จริยธรรม ออกมาเป็นข้อปฏิบัติ และเป็นข้อกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

2. ศาสนาและจริยธรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่สามารถวิเคราะห์แยกแยะรายละเอียดออกจากกันได้ โดยลักษณะการวิเคราะห์ทางธรรมชาติวิทยากับจริยศาสตร์ ศาสนาเปรียบเหมือนคลองที่มีฝั่งทั้งสองข้างเป็นขอบเขตให้สายน้ำไหลไปสู่จุดหมายปลายทาง จริยธรรมเปรียบเหมือนน้ำที่ไหลไปตามลำคลอง ถ้าลำคลองปราศจากน้ำย่อมไร้คุณค่า จริยธรรมจึงเป็นคุณค่าที่ทำให้ศาสนาดำรงสืบทอดมาโดยตลอด ศาสนาเป็นคลองธรรมชาติที่วิถีทางการดำรงชีวิตที่มีกรอบเป็นขอบเขตรักษาคุณค่าของจริยธรรมให้เป็นแนวเดียวกัน ศาสนาเป็นสื่อในการดำรงและสืบทอดคุณธรรมให้เป็นที่ยอมรับนับถือตลอดมา

3. ศาสนาอาจเสื่อมเพราะขาดการปฏิบัติอย่างจริงจังของศาสนิกชน แต่จริยธรรมเป็นคุณค่าที่ถาวร ไม่มีสิ่งใดลบเลือนได้

4. จริยธรรมมีรายละเอียดปลีกย่อย สามารถชี้วิเคราะห์เหตุผล ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร ได้หลายทางตามสภาพเหตุการณ์แวดล้อมทำให้ยุ่งยากแก่การตัดสินใจว่าสิ่งใดมีจริยธรรมมากน้อยเพียงใด ศาสนาจึงเป็นกฎที่ใช้ตัดสิน สร้างระเบียบวินัยขึ้นในสังคม

5. ความสัมพันธ์ของศาสนาและจริยธรรมนำไปสู่การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในจิตใจของบุคคล สร้างสันติสุขขึ้นในโลก ทำให้คนมีความรักความเมตตา กรุณา มีการให้อภัย ปฏิบัติต่อกันด้วยความเข้าใจและปรารถนาดี ศาสนาและจริยธรรมมีลักษณะที่สนับสนุนเสริมภาพของมนุษย์ในด้านปลูกสำนึกในมโนธรรมของบุคคล มีบทกำหนดลงโทษและให้รางวัลทางจิตใจ ซึ่งมีลักษณะตรงกับคำว่า "สวรรค์อยู่ภายนอก นรกอยู่ในใจ"

6. ศาสนาและจริยธรรมปรัชญาคุณธรรม เป็นแก่นสาร เช่นเดียว ที่กล่าวว่าศาสนาคือความต่อเนื่องของคุณธรรมที่มีพื้นฐานมาจากอำนาจปาฏิหารย์ จริยธรรมคือ คุณค่าที่สรรสร้างความสำเร็จสมบูรณ์ให้แก่บุคคลและสังคมส่วนรวม ซึ่งนักการศึกษากล่าวว่า จริยธรรมคือ คุณธรรมที่ต้องสนับสนุนให้มีการสอนและฝึกปฏิบัติให้แก่ผู้เรียน การศึกษาศาสนาจึงต้องศึกษาจริยธรรมของศาสนา นั้นจึงจะเข้าใจศาสนาได้ดี (ประภาสรี สีสอนาพ. 2535 : 32 - 35)

จึงสรุปได้ว่า ศาสนาเป็นพื้นฐานอันดีงามของจริยธรรม ศาสนามีจริยธรรมเป็นเครื่องแสดงออก ส่วนจริยธรรมก็เป็นการแสดงออกให้ศาสนาปรากฏ ศาสนาและจริยธรรมต่างทำหน้าที่ควบคู่กันไป (ชัยวัฒน์ อัมพพันธ์. 2520 : 26) ดังนั้น การศึกษาเรื่องของศาสนา จริยธรรม จึงมักจะถูกกล่าวถึงควบคู่กันไป

พุทธศาสนากับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ทฤษฎีที่กล่าวถึงพัฒนาการทางศาสนาว่าขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา และการได้รับประสบการณ์ทางสังคม คือทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 33 - 36) โคลเบอร์กได้วิจัย และสร้างทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม จากการวิเคราะห์ลักษณะคำตอบของเยาวชนอเมริกัน อายุ 10 - 16 ปี เกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคล และกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม แล้วเรียงเหตุการณ์เหล่านี้ตามอายุของผู้ให้เหตุผล โดยเรียงเหตุผลประเภทที่ผู้ตอบอายุ 10 ปี ใช้ตอบมากที่สุดไปจนถึงประเภทที่ 6 ซึ่งผู้ตอบอายุ 16 ปี ใช้ตอบมากกว่าผู้มีอายุต่ำกว่าทั้งหมด ขั้นตอนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กนั้นแบ่งเป็น 3 ระดับ ๆ ละ 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดแก่ผู้อื่น

ขั้นที่ 1 การหลบหลีกมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ ยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ เพราะเป็นผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน

ทางด้านศาสนา ปฏิบัติตามข้อบัญญัติทางศาสนา ประพฤติตนเป็นคนดี ไม่เบียดเบียนรังแกผู้อื่น เพราะกลัวการตกนรก

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล คือการเลือกกระทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้ตนเท่านั้น เด็กวัยนี้จะกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนที่คุ้มค่าเสมอ

ทางด้านศาสนา เด็กจะมีความเห็นว่า ศาสนาที่ตนนับถือจะให้ผลตอบแทนที่เป็นสิ่งของ เงินตรา และเห็นว่าศาสนาของตนจะดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้ตนอย่างสมบูรณ์

ระดับที่ 2 ตามกฎเกณฑ์ หมายถึง การทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตนทำตามกฎหมายและศาสนา บุคคลที่มีจริยธรรมระดับนี้ยังต้องการ การควบคุมจากภายนอก แต่มีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา และสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้

ขั้นที่ 3 การทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ ยังไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของเพื่อน

ทางด้านศาสนา มีความเห็นว่าการนับถือศาสนาช่วยให้ตนเองเข้ากลุ่มได้ ถ้าไม่นับถือศาสนาจะเป็นคนไม่มีพวก เพื่อให้ตนเองเป็นที่รัก และเป็นคนดีของศาสนา ศาสนาของตนจึงพยายามทำตามแบบอย่างที่ศาสนาได้อำนาจไว้

ขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ทางสังคม บุคคลจะมีความรู้สึกถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดหรือคาดหวัง

ทางด้านศาสนา การนับถือศาสนาเน้นการปฏิบัติ เพราะเห็นว่าระเบียบวินัยทางศาสนาเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ มีความสำคัญในตัวเอง

ระดับที่ 3 เหนือกฎเกณฑ์ หมายถึง การตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการนำมาคิดตรិตรองโดยตนเอง แล้วตัดสินใจไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน

ขั้นที่ 5 การทำตามคำสั่งสัญญา คือ การเห็นความสำคัญของคนหมู่มากไม่ทำตามใจตัวเอง สิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมายของผู้อื่น สามารถควบคุมและบังคับใจตนเองได้ ไม่ยึดมั่นในกฎระเบียบของสังคมอย่างงมงาย มุ่งกระทำความดีเพื่อความดีของสังคม

ด้านศาสนา บุคคลนับถือศาสนา เพราะการยึดมั่นในศาสนา ทำให้รู้จักควบคุมตนเอง เมื่อได้ทางกระทำความดีด้านความถูกต้องจะได้รับความสบายใจเป็นรางวัลตอบแทน และจะรู้สึกชุ่มฉ่ำเฝ้าหมองเมื่อทำชั่ว เป็นการลงโทษตนเองที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่า หิริ (ความละอาย)

ขั้นที่ 6 การยึดอุดมคติสากล เป็นขั้นสูงสุดแสดงความเป็นสากลอยู่นอกเหนือ กฎหมาย กฎเกณฑ์ในสังคม และมีความยึดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายในอันปลาย อันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่

ทางด้านศาสนา เมื่อบุคคลนับถือศาสนายึดมั่นในหลักธรรมประจำใจในการไม่ทำชั่ว เพราะถือว่าการกระทำชั่วเพียงเล็กน้อยที่ตนได้กระทำไปในตอนแรก อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ตนต้องทำความชั่วที่ยิ่งใหญ่กว่า และทำความชั่วมากขึ้นทุกที เพื่อปิดบังความชั่วเพียงเล็กน้อยที่ตนเองได้กระทำในตอนแรก

ฉกาจ ช้วยโต และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2533 : 24 - 25) ได้เปรียบเทียบหลักการทางพุทธศาสนากับระดับการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโรลเบอร์ก พบว่า มีความสอดคล้องกันเป็นอย่างดี ในทางพุทธศาสนามีข้อสังเกตว่า ผู้ที่มีกายเป็นมนุษย์ย่อมมีระดับจิตใจ และภูมิธรรมแตกต่างกันได้มาก ส่วนที่ตรงกับทฤษฎีพัฒนาการไร้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโรลเบอร์กที่ได้อธิบายมา น่าจะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 มนุษย์ที่มีจิตใจเป็นสัตว์ มักเป็นผู้เห็นแก่ตัว เอาแต่ใจ กลัวการถูกลงโทษ เขียนตีความร่างกาย เห็นความสำคัญของวัตถุที่จะมาบำรุงร่างกายของตนเท่านั้น มนุษย์ที่มีลักษณะจิตใจเช่นนี้ ตรงกับผู้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับก่อนกฎเกณฑ์ คือ ขั้นที่ 1 และ 2 มนุษย์ประเภทนี้สมควรได้รับการพัฒนาให้มีจิตใจสูงขึ้น

ประเภทที่ 2 มนุษย์ที่มีใจเป็นคน มักเป็นผู้ที่ชอบอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทำอะไร ทำตามกัน กลัวการฉีกขาด แสวงหาแต่ลาภ ยศ สรรเสริญ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของตนในสังคม เป็นผู้ที่มีทัศนะวิสัยตวามห่วงใยในครอบครัวและระเบียบข้อบังคับที่สังคมกำหนด เพราะเห็นประโยชน์ของความสงบเรียบร้อยของสังคม มนุษย์ประเภทนี้มีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับขั้นที่ 3, 4 เป็นสิ่งที่คาดหวังจากมนุษย์ในระดับทั่วไป

ประเภทที่ 3 คือมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นเทวดา เป็นผู้ที่มีความละเอียดใจตนเอง เมื่อทำผิดและเกรงกลัวความชั่ว เพราะเชื่อว่าการชั่วจะทำให้จิตใจของตนตกต่ำ หิริโรดดับปะนี้ พระพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นคุณลักษณะของเทวดา ซึ่งตรงกับระดับ เหนือกฎเกณฑ์ขั้นที่ 5, 6 มนุษย์อาจจะจะมีเหตุผลที่จะกระทำหรือไม่กระทำโดยยึดหลักธรรมที่สูงส่ง เช่น หลักมนุษยธรรม หลักศีลธรรม หลักการทำงานเพื่อประสิทธิผลของงานเป็นสำคัญ มนุษย์ประเภทนี้ถือเป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นบุคคลที่น่าปรารถนา จะเป็นผู้ที่มีความสงบสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต

จะเห็นได้ว่าลักษณะทางพุทธศาสนากับทฤษฎีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโรลเบอร์ก สอดคล้องกันเป็นอย่างดี เพราะลักษณะทางพุทธศาสนาของบุคคลจะพัฒนาการไปตามขั้นตอนของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโรลเบอร์ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพัฒนาการทางศาสนาของบุคคลตั้งแต่ขั้น 1 - 6 จะพัฒนาการไปตามลำดับขั้น ตามอายุที่สูงขึ้น จะไม่มีการข้ามขั้น แต่บุคคลอาจมีพัฒนาการไม่ถึงขั้นสูงสุด อาจหยุดชะงักในขั้นใดขั้นหนึ่ง มีส่วนน้อยที่สามารถพัฒนาไปถึงขั้นสูงสุดได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย จริยธรรมของเยาวชนไทย ที่พบว่า เยาวชนไทยส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนิก. 2520)

วิธีการยกระดับเหตุผลเชิงจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522 : 45 - 52) ได้เขียนไว้ในตำราจิตวิทยาการพัฒนาจริยธรรม มีวิธีการดังต่อไปนี้

1. การทำให้ความรู้ขั้นสูงขึ้น วิธีการฝึกฝนเด็กโดยให้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำที่สามารถเข้าใจหลักเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปนั้น เริ่มจากการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กเล็กตามทฤษฎีของเพียเจท์ นักจิตวิทยาได้ใช้วิธีการให้เหตุผลที่เหนือกว่าที่เด็กใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้ความรู้ในขั้นที่สูงขึ้นกว่าขั้นที่ตนมีอยู่ เมื่อเด็กได้รับเหตุผลใหม่ เด็กจะนำไปใช้เปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมของตน ซึ่งการเปรียบเทียบนี้เด็กจะเกิดความรู้ที่ขัดแย้งกันหรือเกิดความไม่สมดุลทางความคิดขึ้น ความไม่สมดุลนี้จะ เป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กเกิดมีการปรับปรุงโครงสร้างทางความคิดของตน เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าขั้นของตนได้

2. การให้แสดงบทบาทวิธีการนี้เกิดจากความเข้าใจที่ว่า การที่คนเราจะเข้าใจผู้อื่นได้ดีนั้นต้องทำให้เขาได้มีโอกาสมองบทบาทอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ตนเป็นอยู่ ซึ่งคอลลินส์ (Collins) กล่าวว่า วิธีเดียวที่จะทำให้คนได้คิดหรือรู้สึกแตกต่างไปจากที่เขาเป็นอยู่ได้ ก็คือ ให้นำเขาไปแสดงออกในบทบาทที่ต่างไปจากเดิม และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม โรลเบอร์ก กล่าวว่า การสวมบทบาทนั้นได้แก่ การรับเอาทัศนคติของคนอื่น การรับรู้ในความคิดและความรู้สึกของคนอื่น การนำตนเองไปอยู่ในฐานะของคนอื่นด้วย กระบวนการดังกล่าวจะทำให้มีความคิดกว้างขวางและเกิดความคิด ความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิม ไม่ยึดอยู่แต่ตนเอง

3. การใช้อิทธิพลของกลุ่มทำให้เกิดการคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่าง และคล้อยตามลักษณะของเพื่อนไปโดยง่าย เพื่อนนับว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อเด็กมาก สารสำคัญของทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ เพียเจท์ ได้เน้นที่ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนแบบเสมอภาคกัน (Equalitarian peer Interaction) ว่าเป็นแหล่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความรู้ และระดับจริยธรรม โรลเบอร์กได้ยืนยันเช่นเดียวกัน โดยเขา กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์ต่อเพื่อนจะมีผลต่อระดับจริยธรรม เด็กที่ได้ร่วมสังคมกัน จะมีความก้าวหน้ากว่าเด็กที่แยกเดี่ยวจากเพื่อน ทั้งนี้เพราะการที่เด็กมีโอกาสดูแลเปลี่ยนความคิดเห็น ได้โต้แย้งกันกับเพื่อน จะทำให้เขาได้รับความคิดเห็นและทัศนคติใหม่ ๆ ต่างไปจากที่ตนมีอยู่ ถ้าเขาได้พิจารณาเปรียบเทียบกับความรู้เดิมที่เขา มีอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดแนวคิดที่จะนำกลุ่มเพื่อนและเหตุผลใหม่ เพื่อเป็นสิ่งช่วยในการฝึกฝนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแก่บุคคล โดยนำกลุ่มเพื่อนเป็นสื่อเสนอความรู้ และเหตุผลใหม่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าที่บุคคลมีอยู่เดิม

4. การทำให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็น จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้น ๆ ตามตัวแบบได้การจัดตัวแบบให้ขึ้น ก็เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ถูกทดลองวิธีหนึ่งนอกเหนือจากการเขียน ให้อ่านแบบวิธีแรกที่กล่าวมาแล้ว หรือการให้แสดงบทบาทเพื่อรับคำแนะนำจากเพื่อน หรือการให้เพื่อนแสดงความคิดเห็นที่เหมือนกับเป็นเอกฉันท์ อันทำให้ผู้ถูกทดลองคล้อยตามกลุ่มเพื่อนได้มาก การจัดตัวแบบให้เกิดการเลียนแบบเป็นวิธีที่มีการศึกษาค้นคว้ามามากพอสมควร เพราะเป็นวิธีที่นักจิตวิทยาเชื่อว่า จะเรียนรู้จากสังคมได้มากที่สุด และเป็นวิธีการเดียวที่เด็กอาจทำตามโดยไม่รู้สึกว่ากำลังถูกชักจูงลักษณะของการเลียนแบบนี้เป็นลักษณะหนึ่งที่เป็นไปตามทฤษฎีอิทธิพลทางสังคม เป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ลักษณะของการเลียนแบบ (Imitation) ก็คือ การเทียบเคียง (Identification) ก็คือ ส่วนเป็นวิธีที่ต้องอาศัยตัวแบบ ลักษณะและความเหมาะสมของตัวแบบเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับวิธีนี้ เพราะตัวแบบจะต้องมีลักษณะดึงดูดและชักชวนให้ผู้อื่นสังเกตเห็น เกิดความเชื่อถือและคล้อยตามได้ ตัวแบบที่มีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตามได้มาก ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ใหญ่ และเพื่อน ลักษณะอีกประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเลียนแบบได้มากคือ ความเหมาะสมของตัวแบบ การเชื่อในเรื่องความรู้ความสามารถของตัวแบบในเรื่องที่เขาจะแสดงออก จะทำให้ผู้สังเกตคล้อยตามได้มาก ลักษณะภายในของผู้เลียนแบบเองก็เป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดการเลียนแบบได้เช่นกัน

5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนตามคู่มือครู

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ได้จัดประชุมสัมมนา เพื่อให้นโยบายปฏิบัติการสอนอยู่ในลักษณะเดียวกัน โดยเน้นคุณสมบัติ 3 ประการ คือ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติตามจุดประสงค์ของหลักสูตร และจุดหมายปลายทางของการศึกษาการสอนที่จะตอบสนองสมรรถภาพของมนุษย์เป็นการสอนที่จะช่วยตอบสนองสมรรถภาพมนุษย์ โดยจัดทำเป็นคู่มือให้ทุกโรงเรียนได้จัดเป็นแนวการสอนที่เรียกว่า คู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ซึ่งยึดรูปแบบการเรียนรู้ของ กาเบ (Gagne) และเบริจส์ (Briggs) เป็นหลัก (หน่วยศึกษานิเทศก์. 2527 : บทนำ)

ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวของกาเย่

ประเภทของการเรียนรู้ (Types of Learning)

กาเย่ (Gagne. 1965 : 62 - 170) ได้จัดแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 8 ประเภท ตั้งแต่การเรียนรู้ แบบพื้นฐานง่าย ๆ ไปจนถึงการเรียนรู้แบบยากและซับซ้อน ดังนี้

1. การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญญาณ (Signal Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองที่จะไม่ให้เกิดออกมาได้ การเรียนรู้ประเภทนี้ได้แก่ การเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขตามแบบของ พาฟลอฟ (The Pavlovian Conditioned Response) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึก
2. การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง (Stimulus Response Learning) เป็นการเรียนรู้จากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองต่อจากชนิดแรกตรงที่ผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ผู้เรียนมีความตั้งใจและรู้ตัวในการที่จะเชื่อมโยงการตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ กัน เมื่อทำได้ถูกต้องและเหมาะสมก็จะได้รางวัลหรือการเสริมแรง (Reinforcement) การเรียนรู้ประเภทนี้ ได้แก่ การเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกของ ธอร์นไดค์ (Thorndike) และการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของสกินเนอร์ (Skinner)
3. การเรียนรู้แบบลูกโซ่ (Chaining) เป็นการเรียนรู้ในการประกอบกิจกรรมต่อเนื่องตามลำดับ ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองตั้งแต่ 2 คู่ขึ้นไป เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำและทักษะต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหว (Motor Skills) การเรียนรู้ประเภทนี้ กาเย่ นำมาจากทฤษฎีต่าง ๆ หลายทฤษฎี ซึ่งรวมทั้งแนวความคิดของสกินเนอร์ (Skinner) และกัทธรี (Guthrie) ด้วย
4. การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงด้วยภาษาถ้อยคำ (Verbal Association) การเรียนรู้ชนิดนี้คล้ายกับแบบ 3 แตต่างกันที่สิ่งเร้าและการตอบสนอง ในแบบที่ 3 เป็นการใช้กลไกกล้านเนื้อส่วนแบบที่ 4 เป็นเรื่องของภาษา (Verbal) เน้นความสำคัญของภาวะภายในมากกว่าแบบที่ 3 เช่น การเชื่อมโยงชื่อของสิ่งของกับสิ่งของนั้น ๆ เป็นต้น
5. การเรียนรู้แบบจำแนกความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถมองเห็น และแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้า เพื่อจะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นให้ถูกต้อง การเรียนรู้ประเภทนี้อาจจะต่อเนื่องมาจากประเภทที่ 3 หรือประเภทที่ 4 ก็ได้ แนวความคิดนี้เกิดจากผลงานวิจัยหลายเรื่อง และมีพื้นฐานจากการศึกษากระบวนการแยกความแตกต่าง

ของสิ่งเร้าและการตอบสนอง โดยใช้หลักการการเสริมแรงตามแนวคิดของกิบสัน (Gibson) และผลงานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ การเรียนรู้ชนิดนี้อาจจะมีเรื่องการจำการลิม เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

6. การเรียนรู้แบบนิยาม (Concept Learning) เป็นการเรียนการสอนตอบสนองร่วมกันต่อกลุ่มของสิ่งเร้าที่มีความแตกต่างกัน ผู้เรียนต้องเรียนรู้ถึงสิ่งที่คล้ายกัน สามารถสรุปความเหมือนของวัตถุที่มีรูปร่างต่าง ๆ ได้ไม่ว่าจะเห็นวัตถุรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม วงกลมหรือรูปร่างอื่น ๆ ก็ย่อมบอกได้ว่าเป็นวัตถุ การที่ผู้เรียนจะเรียนรู้แบบนิยามได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับความเชื่อมโยงทางภาษาของผู้เรียนด้วย

7. การเรียนรู้กฎหรือหลักการ (Principle Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรวมหรือเชื่อมโยงนิยามตั้งแต่ 2 นิยามขึ้นไปเข้าด้วยกัน และจากการที่สามารถตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้นได้แล้วจะสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีที่คล้ายคลึงกัน เช่น เกิดนิยามเกี่ยวกับความยาวของเส้นตรง และเกิดนิยามเกี่ยวกับความยาวความกว้างของรูปสี่เหลี่ยมก็จะสามารถตั้งเป็นกฎในการหาพื้นที่ของสี่เหลี่ยม โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความกว้างและความยาวได้ การหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความกว้าง และความยาวได้

8. การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยการคิดโดยการรวมกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของการเรียนรู้ประเภทที่ 7 เข้าด้วยกัน และนำไปใช้ในการแก้ปัญหาได้ เช่น ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับกฎของการหาพื้นที่สามเหลี่ยมและการหาพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้าก็สามารถหาพื้นที่ของสี่เหลี่ยมคางหมูหรือสี่เหลี่ยมใด ๆ โดยอาศัยกฎเบื้องต้นดังกล่าวมาใช้ในการแก้ปัญหา

สารณี รัตนบุรี (2523 : 153 - 154) กล่าวถึงความสำคัญของการจัดรูปแบบของการเรียนการสอนของกาเยเป็นรูปแบบที่จะวางไว้เป็นระบบ มีการวางรูปแบบของจุดประสงค์วิธีการและการวัดผล ซึ่งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างแท้จริง การใช้ระบบในการจัดการเรียนการสอนย่อมทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าครูมีความเข้าใจและเห็นความเกี่ยวเนื่องความสัมพันธ์ของการเรียนการสอนตลอด จะเป็นผลทำให้ครูสามารถดำเนินการสอนให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยสะดวกและรวดเร็ว การสอนตามรูปแบบการเรียนรู้ของกาเย ครูคือผู้ออกแบบ ผู้จัดการและผู้วัดผลการเรียนการสอน ครูจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาสมรรถภาพของนักเรียนในทางเขาวนปัญญา ข้อเท็จจริง เจตคติ การเคลื่อนไหว และบุคลิกลักษณะในการคิด

จากทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวทางกาเย่ สามารถจัดรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งอาศัย สมมุติฐานเบื้องต้น 5 ประการ คือ (อาคม จันทสุนทร. 2527 : 2 - 3)

1. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน มุ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในแต่ละบุคคล การจัดรูปแบบการเรียนการสอนนี้ จึงไม่ได้มุ่งที่คนกลุ่มใหญ่ คือ มีระบบกระจายเสียงที่มุ่งให้ความรู้ และทัศนคติแก่คนในสังคมรวม ๆ แต่จะมุ่งให้กับแต่ละบุคคลที่ร่วมกันอยู่ในสังคมนั้น ๆ
2. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน ทำได้ทั้งระยะสั้นระยะยาวคือ เป็นทั้งการจัดรูปแบบหรือวางแผนการสอนในแต่ละชั่วโมง และการวางแผนจัดการเรียนการสอนโดยตลอดการเรียนหรือในรายวิชานั้นทั้งหมด ซึ่งอาจทำโดยครูแต่ละคน หรือครูช่วยกันทำเป็นคณะก็ได้
3. การจัดรูปแบบ การเรียนการสอนถือว่า การจัดรูปแบบการเรียนการสอนอย่างมีระบบ จะมีผลอย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคน กล่าวคือ ถ้ามีการจัดแบบการเรียนการสอนที่ดีแล้ว คนจะเรียนรู้ได้ดีกว่าปล่อยให้เรียนเองตามธรรมชาติ
4. การจัดรูปแบบการเรียนการสอนควรจัดทำเชิงระบบ กล่าวคือ มีขั้นตอนตั้งแต่การพิจารณาความต้องการความจำเป็น เป้าหมาย และการดำเนินการเป็นขั้น ๆ ต่อเนื่องกันไปจนถึงขั้นที่นักเรียนทราบผลการปฏิบัติ หรือประเมินวิธีการดำเนินงานว่าได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่
5. การจัดรูปแบบการเรียนการสอน ต้องอยู่บนรากฐานความรู้ ที่ว่ามนุษย์เรามีการเรียนรู้อย่างไร คือ ต้องการรู้กระบวนการเรียนรู้และสภาพการเรียนรู้ต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น การจัดรูปแบบการเรียนการสอน ก็คือ การวางแผนการเรียนการสอนให้ออกมาในรูปของระบบ กล่าวคือ เป็นการกำหนดภาพรวมของการเรียนการสอนที่จะจัดดำเนินการให้เห็นถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งอาจจะเป็นระบบขนาดใหญ่ เช่น ในระดับการสอนแต่ละชั่วโมง

หลักการและเหตุผลในการจัดรูปแบบการเรียนการสอน

อาคม จันทสุนทร (2527 : 6 - 7) กล่าวคือ หลักการและเหตุผลในการจัดรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวของกาเย่ ไว้ดังนี้

1. ต้องเริ่มต้นด้วยการหาความต้องการจำเป็นของ การเรียนการสอนนั้น ในกลุ่มผู้รับผิดชอบกำหนดเป้าหมายใหญ่ ของการเรียนการสอน พร้อมกับดูว่ามีทรัพยากรสิ่งสนับสนุนที่จะใช้การเรียนการสอนอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใดมีข้อจำกัดอย่างไร

2. นำเป้าหมายใหญ่ ๆ ในการเรียนการสอนมากำหนดโครงสร้างของหลักสูตร โดยยึดเป้าหมายใหญ่นั้นข้อ 1 โดยมีเป้าหมายของแต่ละรายวิชา

3. จุดประสงค์แต่ละรายวิชานั้น จะสามารถระบุถึงสมรรถภาพภายในการเรียนรู้แต่ละสมรรถภาพได้ นั่นคือ สามารถจะบอกผลของการเรียนการสอนหรือการเรียนรู้ออกมาในรูปของพฤติกรรมที่สังเกตได้ ซึ่งจะสามารถระบุสมรรถภาพให้เห็นได้ชัดเจนขึ้น

4. ระบุถึงสมรรถภาพต่าง ๆ ให้ชัดเจนของมนุษย์ในสมรรถภาพต่าง ๆ ทั้งสภาพภายนอกและสภาพภายในได้ถูกต้อง การใช้แต่หลักการเรียนรู้ทั่ว ๆ ไปจะใช้ได้แต่ในวงกว้างเท่านั้น การใช้หลักการเรียนรู้เฉพาะแต่ละสมรรถภาพ จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. เมื่อรู้สภาพหรือเงื่อนไขของการเรียนรู้แต่ละสมรรถภาพ จะช่วยให้มีการวางแผนการกำหนดลำดับขั้นตอนของการเรียนการสอนได้ดีขึ้น กล่าวคือ จะทำให้สามารถจัดลำดับขั้นการเรียนรู้ในแต่ละเรื่องได้ว่า ถ้าจะเรียนเรื่องใดต้องมีความสามารถพื้นฐานที่ต้องการอะไรบ้างมาก่อน และสามารถที่จะทำเป็นภาพของขั้นตอนหรือการจัดลำดับสิ่งที่จะเรียนของเรื่องนั้น ๆ ให้เห็นอย่างชัดเจน

6. ขั้นตอนต่อมาของการวางแผนการเรียนการสอน ก็คือ ต้องทำเป็นหน่วยย่อย ๆ ที่มีขอบเขตแคบลง แต่มีรายละเอียดมากขึ้น แล้วจัดทำรายละเอียดของจุดประสงค์จากจุดประสงค์รายวิชาที่เป็นเป้าหมายที่เห็นได้ในเชิงการกระทำหรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

7. เมื่อแต่ละรายวิชาทำเป็นหน่วยย่อย หรือทำเป็นบทเรียนแต่ละบทเรียน ซึ่งมีจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรมที่ชัดเจนแล้ว เราก็ต้องจัดสภาพภายนอก คือ จัดสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับจุดประสงค์นั้น ๆ ทั้งนี้รวมทั้งการปฏิบัติของครูและการจัดสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ซึ่งจะต้องหาทางเลือกที่ดีที่จะให้ได้ผลตามจุดประสงค์นั้น

8. ขั้นตอนสำหรับที่จะทำให้เกิดการเรียนการสอนสมบูรณ์ ก็คือ การประเมินผล ซึ่งจะต้องประเมินตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ การประเมินผลในแต่ละบทเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรมควรจะใช้การทดสอบแบบอิงเกณฑ์ หรือการทดสอบโดยยึดจุดประสงค์เป็นหลัก

9. เพื่อให้เห็นภาพการวางแผนการเรียนการสอนได้ทั้งระบบ ก็จะต้องพิจารณาถึงระบบการเรียนการสอน ซึ่งครูผู้สอนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะจัดระบบการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนนี้ สำหรับการถ่ายทอดน่าจะมีแผนานักเรียนแต่ละคนได้ดี คือ การเรียนการสอนที่เน้นความสามารถของแต่ละคนโดยให้ผู้เรียน เรียนเป็นรายบุคคลและเพื่อให้ระบบการเรียนการ

สอนสมบูรณ์ก็ต้องพิจารณาถึงการประเมินผล เมื่อสิ้นสุดงานเพื่อดูประสิทธิภาพการจัดรูปแบบการเรียนการสอนด้วย

การจัดเหตุการณ์การสอนเพื่อพัฒนาสมรรถภาพมนุษย์

ในการสอนจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้น โดยยึดตามจุดประสงค์และคำนึงถึงสมรรถภาพของนักเรียน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับกระบวนการของการเกิดการเรียนรู้ในสมองของคนเรา ซึ่งมีลำดับขั้นดังนี้ (มัลลิการ์ พงษ์บริตร. 2527 : 140 - 143)

1. ได้รับความสนใจ เป็นวิธีการนำเข้าสู่บทเรียนวิธีหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องใช้เวลามากนัก ครูอาจใช้วิธีพูดคุย ชักถาม หรือมีวัสดุอุปกรณ์ใด ๆ ก็ตามที่จะเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่เรียนใหม่ในวันนี้ มาเสนอแก่นักเรียน ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กเกิดความสนใจ ตื่นตัว และพร้อมที่จะเริ่มบทเรียน

2. แจ้งจุดประสงค์ คือ การแจ้งหัวข้อหรือเรื่องที่จะสอนให้เด็กทราบล่วงหน้าก่อนเริ่มบทเรียนนี้เป็นวิธีการทำให้ง่ายวิธีหนึ่ง และเป็นการวางแผนไว้แก่ผู้สอน และผู้เรียนว่าการเรียนการสอนในครั้งนี้ จะมีทิศทางไปในแนวทางไหน เป็นการตั้งเป้าหมายเอาไว้ เพื่อกันการหลงทาง สำหรับวิธีการแจ้งจุดประสงค์นี้ให้น่าสนใจนั้น เป็นเทคนิคของผู้สอนแต่ละคน แต่ไม่จำเป็นต้องใช้เวลามากนัก

3. ทบทวนความรู้เดิม ก่อนที่จะสอนเรื่องใหม่ต่อไปนี้ ครูผู้สอนควรแน่ใจเสียก่อนว่าความรู้เดิมของเด็กมีเพียงพอแล้ว ถ้าความรู้เก่ายังไม่แน่นแต่เด็กต้องรับของใหม่ต่อไปจะทำให้พื้นฐานความรู้ของเด็กคลอนแคลน ซึ่งมีผลเสียต่อขั้นตอนในการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเขาวนปัญญาตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ก็คือ ถ้าเรื่องที่จะสอนในวันนี้คือ เรื่องการหารเลขครูควรทบทวนให้แน่ใจเสียก่อนว่า เด็กบวก ลบ และคูณเป็นแล้ว วิธีการทบทวนและชักชวนให้ครูเกิดความมั่นใจ อาจทำได้โดยวิธีการซักถาม บอกเล่า หรือโดยการสอนที่เรียกว่าทดสอบก่อนสอน

4. เสนอบทเรียนให้โดยใช้อุปกรณ์มาช่วย โสตทัศนูปกรณ์ และสื่อการสอนใด ๆ ที่เหมาะสม อาจนำมาใช้ได้ในช่วงต้นนี้ เพื่อให้การเรียนบทเรียนใหม่น่าสนใจ และชวนติดตามในกรณีที่ไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ประกอบ ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่ครูจะต้องวิตกกังวลแต่ประการใด เพราะครูเหล่านั้นที่รู้ว่าอะไรที่เหมาะสมกับเด็กในกลุ่มของตน ตัวอย่าง เช่น ในชั่วโมงสังคมศึกษา แผนที่ประเทศที่นักเรียนกำลังศึกษาอยู่ก็เป็นอุปกรณ์ที่เพียงพอแล้ว ครูอาจนำมาใช้ได้ทั้งในขั้นได้รับความสนใจ และในตอนเสนอบทเรียนใหม่

5. ครูให้แนวความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานที่นักเรียนจะฝึกปฏิบัติต่อไปขั้นนี้ เป็นขั้นที่ครูจะเป็นผู้ให้แนวทางการเรียนรู้แก่นักเรียน โดยวิธีการที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสมรรถภาพของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของจุดประสงค์ปลายทางของคาบนั้น เช่น ถ้าจุดประสงค์ปลายทางบ่งไว้ว่าต้องการให้นักเรียนตอนถึงไม้ได้ถูกต้อง ในขั้นนี้ครูควรจะสาธิต และแนะนำวิธีการให้นักเรียนได้ดูและได้ทราบเพื่อจะได้ลงมือปฏิบัติในขั้นต่อไป

6. นักเรียนปฏิบัติ เนื่องจากในปัจจุบันนี้ เรามุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ เราจึงควรจะเริ่มส่งเสริมตั้งแต่ในช่วงเริ่มเป็นต้นไป ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียน ได้ลงมือกระทำกิจกรรมในห้องเรียน ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแสดงออกตามสภาพการณ์ที่เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนเหล่านั้นจะได้เป็นนักคิดมีความคิดริเริ่มสามารถแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ได้

7. นักเรียนทราบผลการปฏิบัติ การที่นักเรียนลงมือทำกิจกรรมใด ๆ แล้ว ทราบผลทันทีที่ทำการไปนั้นถูกต้อง ดีหรือไม่ประการใดนั้น ย่อมจะเป็นผลดีต่อตัวนักเรียนเอง ข้อบกพร่องบางอย่าง ถ้าทิ้งไว้เนิ่นนาน โดยไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข ผู้กระทำก็เกิดความเคยชินคิดเป็นนิสัย และยากแก่การเปลี่ยนแปลงภายหลังในขั้นนี้ ครูอาจเป็นผู้ให้คำติชมแก้ไขด้วยตนเอง หรืออาจให้กลุ่มหรือ แม้แต่ตัวนักเรียนเป็นผู้ประเมิน โดยทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

8. ประเมินผลการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ การประเมินผลการเรียนในแต่ละคาบเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นสิ่งที่ยืนยันให้ผู้สอนทราบการสอนของตนในคาบนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ บางครั้ง ครูคิดว่าตนได้สอนไปตามที่ตนต้องการแล้ว แต่ปรากฏว่านักเรียนยังไม่เข้าใจ และยังไม่ถึงจุดประสงค์นั้น วิธีการที่จะต้องปฏิบัติ คือ ครูอาจประเมินดูได้จากการทดสอบย่อยหรือหลังจากการสังเกต และเมื่อผลจากการประเมินในคาบนั้น พบว่า การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายแล้ว ย่อมเป็นนิมิตรหมายอันดีว่าถ้าเป็นเช่นนี้ไปทุก ๆ คาบ ทุก ๆ บทเรียนแล้วการสอนของครูโดยรวมก็ย่อมจะบรรลุจุดประสงค์รายวิชาด้วย

9. เน้นให้เกิดความมั่นใจ และสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ คือ การที่ครูสรุปเน้น และย้ำให้เด็กมีความเข้าใจในสิ่งที่ตนเรียนในคาบนั้นอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น วิธีการที่ครูจะทำได้ก็คือ อาจยกสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับสิ่งที่ได้เรียนมาให้นักเรียนลองคิดว่าทำได้หรือไม่ ครูอาจให้การบ้าน ให้ทำรายงานหรือให้ความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากความรู้ที่ได้เรียนในชั้นเรียน

จากลำดับขั้นของเหตุการณ์การสอน เพื่อพัฒนาสมรรถภาพของมนุษย์ เมื่อนำมาจัดทำแผนการสอน สามารถจัดขั้นตอนได้ ดังนี้ (สารณี รัตนบุรี. 2523 : 208 - 209)

- ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างความสนใจ
- ขั้นที่ 2 บอกให้นักเรียนทราบจุดประสงค์ของบทเรียน
- ขั้นที่ 3 ทบทวนความรู้เดิมก่อนที่จะสอนเรื่องใหม่ต่อไป
- ขั้นที่ 4 เสนอบทเรียนใหม่โดยใช้วัสดุอุปกรณ์เข้าช่วย
- ขั้นที่ 5 การให้แนวทางในการเรียนรู้
- ขั้นที่ 6 ขั้นปฏิบัติ
- ขั้นที่ 7 การทราบผลการปฏิบัติ
- ขั้นที่ 8 ขั้นประเมินผลการสอนตามจุดประสงค์
- ขั้นที่ 9 ช่วยให้อ่านและถ่ายทอดการเรียนรู้

ในการวางแผนจะต้องคำนึงถึงวิธีการในการวางแผน ดังนี้ (มัลลิการ์ พงษ์ปริตร .

2527 : 157)

1. วิเคราะห์จุดประสงค์

1.1 ดูว่าจุดประสงค์ปลายทางของการเรียนรู้ในคาบนั้น ๆ คือ อะไรมุ่งเน้นสมรรถภาพใดเป็นสำคัญ และมีสมรรถภาพอันใดเป็นเครื่องสนับสนุน จากนั้นจึงแยกจุดประสงค์ปลายทางออกเป็นจุดประสงค์ย่อย

1.2 จัดเนื้อหาสาระของวิชาที่จะใช้เป็นสื่อตามลำดับขั้นตอนก่อนหลังตามความเหมาะสม เพื่อให้เกิดตามจุดประสงค์ที่เขียนไว้

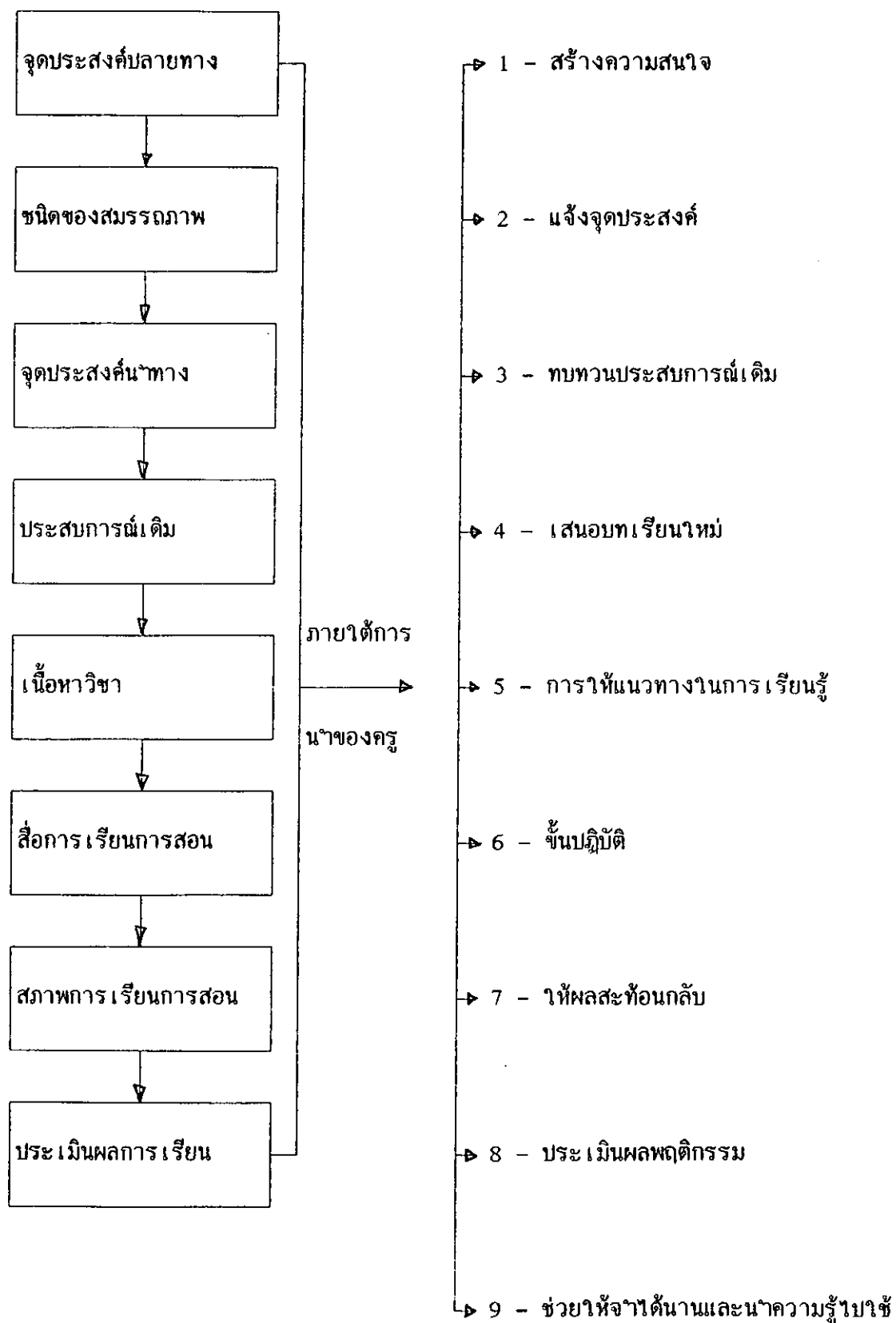
2. วิเคราะห์การเรียนรู้

2.1 วิเคราะห์ดูว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ในคาบนี้ได้จำเป็นต้องมีประสบการณ์เดิมอะไรบ้าง

2.2 จะจัดสภาพการเรียนการสอนอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับสมรรถภาพของการเกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ในแต่ละสมรรถภาพ

2.3 จะจัดลำดับเหตุการณ์การเรียนการสอนอย่างไร จึงจะสอดคล้องกับการเกิดการเรียนรู้ในสมองคน

จากลำดับขั้นของการสอนทั้ง 9 ขั้น นำมาจัดเป็นแผนภูมิ แสดงขั้นตอนการสอนตามคู่มือครู ได้ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 4 แผนภูมิแสดงขั้นตอนการสอนตามคู่มือครู

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

6.1 งานวิจัยภายในประเทศ

จากการประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอนในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา พบว่า มีผู้ศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาที่มีความคล้ายกัน 5 เรื่อง ดังนี้ คือ งานวิจัยของ ดุษฎี สิตลวรพงศ์ (2524) งานวิจัยของ พัชรา บุญลาภ (2529) งานวิจัยของ ศิวพร เสนียังศ์ ณ อยุธยา (2529) งานวิจัยของ เยาวภา ประคองศิลป์ (2530) งานวิจัย ปราณี สมสกุล (2538)

สำหรับงานวิจัยของดุษฎี สิตลวรพงศ์ (2524) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการเปรียบเทียบ การสอนแบบไตรสิกขาและธรรมสากัจฉา ในการสอนเบญจศีลและฆราวาสธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2524 จำนวน 60 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบไตรสิกขาและกลุ่มทดลอง 2 จำนวน 30 คน ได้รับการสอนแบบธรรมสากัจฉา เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนแบบไตรสิกขาและแผนการสอนแบบธรรมสากัจฉา แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาเรื่องเบญจศีลและฆราวาสธรรม และแบบทดสอบวัดการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยศึกษาของกลุ่มทดลอง 1 และกลุ่มทดลอง 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ เยาวภา ประคองศิลป์ (2530) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยการสอนแบบ บูชาวิไลสนา การสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนคงคาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 120 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนโดยการสอนแบบบูชาวิไลสนา นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนโดยการสอนแบบไตรสิกขา และกลุ่มควบคุมสอนตามคู่มือครู เครื่องมือที่ใช้คือ แผนการสอนแบบบูชาวิไลสนา แผนการสอนแบบไตรสิกขา แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรา บุญลาภ (2529) ได้

ศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดชอบ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการสอนจริยธรรมกับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยใช้การสอนด้วยบทเรียนสื่อประสมตามแนวพุทธศาสตร์กับการสอน
ตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนรัตนานิเบศร์ จังหวัดนนทบุรี
ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2528 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่มละ
40 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แผนการสอนด้วยบทเรียนสื่อประสมตามแนวพุทธศาสตร์ แบบทดสอบวัด
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรม และแบบสอบถามวัดความรับผิดชอบต่อ
หน้าที่การงานและการกระทำของตน ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่อง
จริยธรรมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่ง
สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวพร เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2529) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบ
ความสามารถในการคิดแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
โดยการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจกับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 2 โรงเรียนมัธยมหนองแขม กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2528 จำนวน
90 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 45 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนด้วย
การสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหา และแบบทดสอบวัด
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลอง
และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงาน
วิจัยของ ปราณี สมสกุล (2538) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา
พระพุทธศาสนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียน
โดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภوتاมะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา
2538 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 40 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ
แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
และแบบสอบถามวัดการตัดสินใจ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
ของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากการประมวลผลงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะมีผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
วิชาพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ซึ่งจะมีความสอดคล้อง และสนับสนุนกันเป็นส่วนใหญ่ จึงสรุปได้ว่า
การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเมื่อมีการสอนแตกต่างกัน โดยเน้นให้นักเรียนได้คิดทำและ

แก้ปัญหาด้วยตนเอง ก็จะมีผลทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนได้อย่างแท้จริง และทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นครูจึงควรใช้วิธีการสอนที่เหมาะสม โดยเน้นให้นักเรียนได้คิดทำ แก้ปัญหาด้วยตนเอง แล้วจะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น และเป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ

6.2 งานวิจัยในประเทศ

การวิจัยในประเทศเกี่ยวกับหลักธรรม เกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ และการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการวิจัย โดยนักศึกษไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ในพุทธศักราช 2510 อามุนาย ทะพิงส์แก ได้ทำการวิจัยในระดับดุษฎีบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยวอชิงตัน เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาแบบจิตนิยมของอเมริกากับพุทธศาสนาเถรวาท (A Comparative Study of Educational Philosophies of American Idealish and Theravada Buddhism) โดยมีข้อเสนอถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้าว่าตลอดระยะเวลา 45 ปี ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้การสอนแบบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและปลูกฝังแนวความคิดใหม่และหักล้างแนวความเชื่อเดิม อาทิเช่น การใช้คำพูด สั่งสอนให้เหมาะสมกับระดับของผู้ฟัง การอภิปราย การบรรยาย การพรรณนา การถกเถียง การโต้แย้ง เป็นต้น การสอนนั้นจะต้องตรงกับความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับความสามารถในการรับฟังของผู้เรียน และเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน รูปแบบวิธีสอนของพระพุทธเจ้าที่ผู้วิจัยเน้นเป็นพิเศษอีกประการหนึ่ง ก็คือ หลังจากที่ย่อยสลายเสร็จสิ้นแล้ว ผู้เรียนจะต้องแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่ออภิปรายถกเถียงถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ตนยังไม่เข้าใจ หรือสนใจเป็นพิเศษอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการศึกษาตามพุทธวิธีเป็นการศึกษาตามเอกัตถภาพนั่นเอง (Amunay Tapingkae. 1973 : 14 - 18)

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2521 สักดา ปรางค์ประทานพร เสนอวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยบอสตัน เรื่องพุทธปรัชญาการศึกษา และความสัมพันธ์กับการศึกษาของไทย (A Buddhist Philosophy of Education : With Imfilications for Education in Thailand) โดยกล่าวถึง การสอนของพระพุทธเจ้าว่าในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสูตรตันตปิฎก ทีฎนิกาย มีเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า และพฤติกรรมตอบสนองของผู้เรียนมากมาย ซึ่งแม้ว่าจะนำมาเปรียบเทียบกับหลักวิชาศึกษาศาสตร์ในปัจจุบันนี้ก็สามารถพูด

1. ตัวอย่างเต็มภาคภูมิว่า การสอนของพระพุทธเจ้ายังคงทันสมัย และใช้ได้อย่างเหมาะสมในหลายสถานการณ์ด้วยกัน (Sakda Prangpatanpon. 1978 : 91 - 97)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรม

7.1 งานวิจัยภายในประเทศ

จากการประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรม พบว่า มีผู้ศึกษาระดับชั้นประถมและมัธยมศึกษาที่มีความคล้ายกัน 4 เรื่อง ดังนี้คือ งานวิจัยของ สง่า วุฒิประจักษ์ (2531) งานวิจัยของ อนุกุล มรินทร์ชัย (2536) งานวิจัยของ รุ่งรัตน์ ไกรทอง (2537) งานวิจัยของ ปราณี สมสกุล (2538)

สำหรับงานวิจัยของ สง่า วุฒิประจักษ์ (2531) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามคู่มือครูกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบางบัวทอง อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2531 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 40 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และแบบสอบถามวัดความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจริยธรรมของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุกุล มรินทร์ชัย (2536) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในวิชาจริยศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมเกมกับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2536 ของโรงเรียนวัดทรัพย์สโมสร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 25 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนโดยใช้กิจกรรมเกม และแบบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมก่อนและหลังที่ได้รับการสอนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งรัตน์ ไกรทอง (2537) ได้ศึกษาผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเอื้อเฟื้อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน

วัดช่องนนทรี กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2536 จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ โปรแกรมการเข้ารับทาสถิติ และแบบสอบถามการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเอื้อเพื่อ ผลการวิจัย พบว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความเอื้อเพื่อที่ได้รับการสอนของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปราณี สมสกุล (2538) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับการสอนตามคู่มือครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนท่ามะกาวิทยาคม อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2538 จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 40 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบสอบถามวัดการตัดสินใจ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เซลแมน และลิเบอร์แมน (Salman and Liberman. 1975 : 712 - 716) ได้ทดลองใช้ฟิล์มสตริปที่มีเสียงประกอบเสนอเรื่องราวในการสอนร่วมกับการอภิปรายปัญหาจริยธรรมของเด็กนักเรียนเกรด 2 พบว่า มีผลในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นกว่าการใช้ฟิล์มสตริป นั่นก็คือ การใช้สื่อเสนอเรื่องราวปัญหาให้เด็กเข้าใจง่ายขึ้นเป็นสาเหตุช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมได้ และนับว่าจำเป็นสำหรับการสอนจริยธรรมในระดับประถม

บิสกิน และฮอสกินสัน (Biskin and Hoskinson. 1977 : 407 - 415) ได้ทดลองสอนจริยธรรม โดยใช้วิธีการจัดโครงการอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมที่ตัดสินใจจากวรรณคดีและการอ่านเรื่องราว โดยใช้นักเรียนระดับเกรด 4 - 5 แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แล้ววัดจริยธรรมตามวิธีของโรลเบอร์ก จากนั้นทดลองโดยกลุ่มทดลองมีการจัดโครงสร้างการอภิปรายอย่างเป็นระบบ ครุใช้คำถาม 3 แบบ คือ คำถามเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ติความ การประเมิน เพื่อยั่วให้ผู้เรียนสมมติบทบาทของตนเองลงไป ส่วนกลุ่มควบคุมปล่อยให้มีการอภิปรายไปตามยถากรรม จากนั้น วัดระดับจริยธรรมตอนหลัง ผลการวิจัยพบว่าการอภิปรายอย่างเป็นระบบที่ให้ออกาสผู้เรียนให้อยู่ในบทบาทในท้องเรื่อง สามารถเปลี่ยนแปลงตัดสินใจจริยธรรม

ในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นั้นหมายความว่า ผู้สอนสามารถพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ได้รอยาให้เด็กมีโอกาสน้อยในสถานการณ์ของสังคมที่ทำให้เขาต้องกระทบทาบทางต่าง ๆ กัน

เมย์ (Mays. 1975 : 192-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทาง จริยธรรมและการคิดใช้เหตุผลทางสติปัญญาในเด็กเกรด 2 และ 5 พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่าง การคิดใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แต่ระดับเกรดมีความสัมพันธ์กับ การคิดใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

มิลเลอร์ ซุมอฟ และสตีเฟน (Miller, Sumoff and Stephens. 1974 : 261 - 268) ศึกษาเปรียบเทียบทักษะการคิดใช้เหตุผลจากการทดสอบงานของเพียร์เจท์กับการ คิดใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างเด็กที่อยู่ในสถานกักกัน เด็กที่เรียนช้าและเรียนปกติพบว่า เด็ก บกติมีพัฒนาการทางทักษะการคิดใช้เหตุผลได้สูงกว่าเด็กอื่น ๆ แต่การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเด็ก กลุ่มต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน เมื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการคิดใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ปรากฏว่า มีแนวโน้มจะสัมพันธ์กัน ในวัยเด็กตอนปลายถึงเด็กวัยรุ่น ได้มีผู้ศึกษาเด็กเกรด 6 ในโรงเรียนรัฐบาลและนักศึกษาวิทยาลัย เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เหตุผลทาง ตรรกศาสตร์ขั้นนามธรรม กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ผลของการคิดทางตรรกศาสตร์ต่อการ ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์กับการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรม และการคิดใช้เหตุผลทางตรรกศาสตร์มีผลต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตาม คู่มือครูมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน
2. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตาม คู่มือครูมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าได้ดำเนินการตามลำดับขั้น ดังนี้

1. การกำหนดประชากร และการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การดำเนินการทดลอง
4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. การกำหนดประชากร และการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 16 ห้องเรียน มีนักเรียน 800 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวนนักเรียน 100 คน

วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. เลือกกลุ่มห้องเรียน 2 ห้องเรียนจาก 16 ห้องเรียน โดยการจับฉลาก
2. นำนักเรียนทั้งสองห้องมารวมกัน แล้วสุ่มอย่างง่ายเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 50 คน
3. จับฉลากอีกครั้งเพื่อเลือกเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

กลุ่มทดลอง จำนวน 50 คน เรียนตามแผนการสอนแบบไตรสิกขา

กลุ่มควบคุม จำนวน 50 คน เรียนตามแผนการสอนตามคู่มือครู

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แผนการสอนแบบไตรสิกขา
2. แผนการสอนตามคู่มือครู
3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. แบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

1. แผนการสอนแบบไตรสิกขา

1.1 ศึกษาหลักการ การสอนแบบไตรสิกขาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

1.2 ศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อนำมาใช้ในการสร้างแผนการสอน

1.3 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะนำมาสร้างแผนการสอนจากหนังสือพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

1.4 จากคำอธิบายรายวิชา จุดประสงค์รายวิชา วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วสร้างแผนการสอนแบบไตรสิกขา จำนวน 16 คาบ ซึ่งประกอบด้วย

1.4.1 หลักการและความคิดรวบยอด

1.4.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

1.4.3 เนื้อหา

1.4.4 กิจกรรมการเรียนการสอน

1.4.5 สื่อการสอน

1.4.6 การวัดและประเมินผล

1.5 นำแผนการสอนที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขความถูกต้องเนื้อหา และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

1.6 นำแผนการสอนที่ปรับปรุงแล้ว ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษาในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอ

เมือง จังหวัดลพบุรี ที่มาชักกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน เพื่อหาข้อบกพร่องในการใช้ภาษา ความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอนกับเวลาที่กำหนดแล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงแผนการสอนให้ดียิ่งขึ้นก่อนจะนำไปทดลองจริง

1.7 นำแผนการสอนแบบไตรสิกขาไปสอนเพื่อทำการวิจัยต่อไป

2. แผนการสอนตามคู่มือครู

2.1 ศึกษาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ความมุ่งหมายของหลักสูตรจุดประสงค์ การเรียนรู้ของเนื้อหาวิชา เพื่อนำมาใช้ในการสร้างแผนการสอน

2.2 จากคำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์รายวิชา วิเคราะห์เป็นจุดประสงค์ ปลายทางและจุดประสงค์ขั้นทาง แล้วสร้างแผนการสอนตามคู่มือครู ซึ่งประกอบด้วย

2.2.1 จุดประสงค์ปลายทาง

2.2.2 ชนิดของสมรรถภาพ

2.2.3 จุดประสงค์ขั้นทาง

2.2.4 เนื้อหา

2.2.5 กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งเป็น 9 ขั้นตอนดังนี้

2.2.5.1 ได้รับความสนใจ

2.2.5.2 แจ้งจุดประสงค์

2.2.5.3 ทบทวนความรู้เดิม

2.2.5.4 ใช้วัสดุอุปกรณ์กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

2.2.5.5 ให้นักเรียนเรียนรู้

2.2.5.6 ปฏิบัติ

2.2.5.7 แจ้งผลการปฏิบัติ

2.2.5.8 ประเมินผลพฤติกรรม

2.2.5.9 ส่งเสริมความมั่นใจและการถ่ายโอนการเรียนรู้

2.3 สร้างแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยยึดตามคู่มือครูเป็นหลักในการสร้าง

2.4 นำแผนการสอนที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตรวจสอบดูความสอดคล้องของกิจกรรม เนื้อหา และจุดมุ่งหมาย

2.5 นำแผนการสอนที่ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปทดลองกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ซึ่งนำมาใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน เพื่อค้นหาข้อบกพร่อง

2.6 นำแผนการสอนที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปใช้สอนกลุ่มควบคุม

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาการสร้างแบบทดสอบ จากหนังสือเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ของสมบูรณ์ ชิตพงศ์ (2523 : 1 - 140) และเทคนิคการเขียนข้อสอบ ของชวาล แพรัตกุล (2522 : 1 - 407)

3.2 ทำการวิเคราะห์หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธธรรม เพื่อชีวิตและสังคมตามลำดับดังนี้

3.2.1 ผู้วิจัยกับนิสิตระดับปริญญาโท เอกการมัธยมศึกษา (การสอนสังคม) และอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 5 ท่าน ร่วมกันทำการวิเคราะห์หลักสูตร และสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรจากเนื้อหา และพฤติกรรมที่ต้องการวัดตามหลักของบลูม (Bloom.n.d.) เป็นเกณฑ์ในการกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการวัดจากเนื้อหา และจำนวนข้อสอบ

3.2.2 ให้ความหมายของแต่ละพฤติกรรม พร้อมระบุลักษณะการกระทำหรือการแสดงออกที่บุคคลมีพฤติกรรมนั้น

3.2.3 จำนวนเนื้อหา และระบุความคิดรวบยอดของแต่ละเนื้อหา

3.2.4 ให้ค่าน้ำหนัก ผู้ร่วมดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดค่าน้ำหนักแสดงถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาและพฤติกรรมในช่อง ตามความเห็นของแต่ละคนโดยอิสระ

3.2.5 สร้างตารางเฉลี่ย โดยนำคะแนนแต่ละช่องของแต่ละคนมารวมกัน แล้วหารด้วยจำนวนคนทั้งหมดที่ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.6 สร้างตาราง 1000 โดยเปลี่ยนตารางเฉลี่ยให้ช่องรวมทั้งหมดเท่ากับ 1000 ซึ่งการเปลี่ยนนี้จะมีผลให้ต้องเปลี่ยนคะแนนในแต่ละช่องด้วยการปรับคะแนนให้ได้ตาราง 1000

3.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามเนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง โดยยึดหลักเกณฑ์ตามผลการวิเคราะห์หลักสูตร ข้อสอบที่สร้างเป็นแบบปรนัย 5 ตัวเลือกโดยให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สอน จำนวน 100 ข้อ

3.4 นำแบบทดสอบไปให้ผู้เชี่ยวชาญในการสอนสังคมศึกษา และการวัดผล จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา และความเที่ยงตรงตามโครงสร้าง โดยนำไปเปรียบเทียบกับตารางวิเคราะห์หลักสูตรว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์สามารถวัดได้ครอบคลุมพฤติกรรมต่าง ๆ ตามตารางวิเคราะห์หลักสูตรหรือไม่ แล้วคัดเลือกแบบทดสอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป มาปรับปรุงคำถามตัวเลือกการใช้ภาษา ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ จัดพิมพ์เป็นชุดแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

3.5 นำแบบทดสอบที่สร้างตามเกณฑ์วิเคราะห์หลักสูตรไปทดลองกับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จำนวน 100 คน เคยเรียนบทเรียนเพื่อหาคุณภาพของแบบทดสอบ

3.6 นำแบบทดสอบที่นักเรียนทำแล้ว มาวิเคราะห์เป็นรายตัวเลือก โดยการตรวจให้คะแนนข้อสอบถูกให้ 1 คะแนน ส่วนข้อที่ตอบผิดหรือไม่ตอบหรือตอบเกินกว่า 1 แห่ง ให้ 0 คะแนน เมื่อตรวจและรวมคะแนนแบบทดสอบเรียบร้อยแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความยากง่าย (p) และหาค่าอำนาจจำแนก (r) ของข้อสอบแต่ละข้อโดยใช้เทคนิค 27 % ของจุง เตห์ ฟาน (Fan, 1952 : 3 - 32) แล้วเลือกเฉพาะข้อสอบที่มีความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 - .80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป (ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ, 2538 : 217 - 218) คัดเลือกไว้จำนวน 40 ข้อ

ในการวิจัยครั้งนี้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา มีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง .32 - .79 และมีค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .22 - .69

3.7 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกไว้ 40 ข้อ ไปทดสอบหาคุณภาพอีกครั้ง โดยใช้สูตร KR-20 ของคูเตอร์ ริชาร์ดสัน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2538 : 197 - 198 : อ้างอิงมาจาก คูเตอร์ ริชาร์ดสัน)

4. แบบสอบถามวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

จริยธรรมที่นำมาสร้างแบบสอบวัดครั้งนี้มี 3 ด้าน คือ โฉวาท 3
เบญจศีล-เบญจธรรม และหิริ-โอตตปปะ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 ศึกษาหลักเกณฑ์การสร้างแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามแนวทาง
ของ ดวงเดือน พันธุนาวิน (2524 : 206 - 213) โภทส มิคูณ (2524 : 106)
สมศิริ ปลื้มจิตต์ (2534 : 112 - 122)

4.2 แปลคุณลักษณะทางจริยธรรม เรื่อง โฉวาท 3 เบญจศีล-เบญจธรรม และ
หิริ-โอตตปปะ

4.3 สร้างแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามคุณลักษณะของจริยธรรม
ด้าน โฉวาท 3 เบญจศีล-เบญจธรรม และหิริ-โอตตปปะ ด้านละ 5 สถานการณ์ เป็นแบบสอบวัด
แบบปลายเปิด จำนวน 45 สถานการณ์ ในแต่ละสถานการณ์ลงท้ายด้วยปัญหาหรือคำถามที่ต้องการ
ให้ผู้ตอบตัดสินใจและใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ โดยมีเกณฑ์การสร้างสถานการณ์ดังนี้

4.3.1 เป็นสถานการณ์ทั่วไปที่นักเรียนมีโอกาสนพบในชีวิตประจำวัน

4.3.2 เป็นสถานการณ์ที่นักเรียนมีโอกาสดำเนินการปฏิบัติจริง

4.3.3 เป็นสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมที่ต้องการ

4.3.4 เป็นสถานการณ์ที่สามารถระบุเหตุผลในการตัดสินใจได้

4.3.5 ข้อคำถามใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน โดยคำนึงถึงความเข้าใจ
ของผู้ตอบเป็นสำคัญ ในการตอบผู้ตอบตัดสินใจอย่างไรก็ให้เขียนคำตอบลงในที่ว่างที่เว้นไว้ในท้าย
ข้อคำถาม

4.4 หาความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์โดยนำแบบสอบวัดที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ
จำนวน 5 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องระหว่างคำถามกับคุณลักษณะที่ต้องการวัด เพื่อหาค่าดัชนี
ความสอดคล้องระหว่างคำถามกับคุณลักษณะที่ต้องการวัด แล้วคัดเลือกคำถามที่มีค่าดัชนีตั้งแต่ 0.5
ขึ้นไป

4.5 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีสอบซ้ำ
(Test-retest) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปทดสอบกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ไม่ใช่
กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน สองครั้ง แล้วนำผลการทดสอบทั้งสองครั้งมาหาค่าสัมประสิทธิ์

สหสัมพันธ์ โดยใช้สูตร Pearson product-moment coefficient correlation

(ลั้วณ สายยศ และอังกณณ สายยศ. 2538 : 193)

4.6 การตรวจคําคตอบของแบบสอบวัดการรู้เหตผลเชิงจริยธรรม ใช้การตัดสินตามวิธีการแบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมตามลักษณะโครงสร้างของวัฒนธรรมไทย อันเป็นผลมาจากการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย โดยมีเกณฑ์ดังนี้

ถ้าผู้ตอบอยู่ในระดับ 1 คือ ยึดผลประโยชน์บางประการของตนเองได้ 1

คะแนน

ระดับ 2 คือ ยึดผลประโยชน์ของผู้อื่นที่ใกล้ชิดได้ 2 คะแนน

ระดับ 3 คือ ยึดผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ได้ 3 คะแนน

ระดับ 4 คือ ยึดถืออุดมคติสากลได้ 4 คะแนน

นำคะแนนแต่ละข้อมารวมกันเป็นคะแนนแสดงการรู้เหตผลเชิงจริยธรรมของแต่ละคน

ตัวอย่างแบบสอบวัดการรู้เหตผลเชิงจริยธรรม

(0) สมมติว่าในการสอบครั้งหนึ่งสุนทรทำข้อสอบไม่ค่อยได้ แต่สุนทรที่นั่งสอบอยู่ข้าง ๆ เป็นคนเรียนเก่ง และทำข้อสอบได้ดี สุนทรเข้าใจความเดือดร้อนของสุนทร และส่งกระดาษคำตอบให้ลอก ถ้านักเรียนเป็นสุนทรนักเรียนจะ

☐ รับกระดาษคำตอบนั้นลอก

☐ ไม่รับกระดาษคำตอบนั้น

เพราะ.....

,.....

,.....

3. การดำเนินการทดลอง

3.1 แบบแผนการทดลอง

เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบสุ่มกลุ่ม - สอบก่อน - สอบหลัง (Randomizes Control

Group Pretest – Posttest Design) (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 176) ซึ่งมีรูปแบบการทดลองดังนี้

ตาราง 2 แบบแผนการวิจัย

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
ER	T ₁	X	T ₂
CR	T ₁	-	T ₂

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง

- X แทน การจัดกระทำ (Treatment)
 R แทน การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Assignment)
 E แทน กลุ่มทดลอง (Experimental Group)
 C แทน กลุ่มควบคุม (Control Group)
 T₁ แทน การทดสอบก่อนการทดลอง (Pretest)
 T₂ แทน การทดสอบหลังการทดลอง (Posttest)

3.2 วิธีดำเนินการทดลอง

หลังจากที่ได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามขั้นตอนดังนี้

1. ทำการทดสอบก่อนการเรียนทั้งกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
2. ทำการสอนกลุ่มทดลองโดยการสอนแบบไตรสิกขา ส่วนกลุ่มควบคุมสอนตามคู่มือครู
3. หลังจากเสร็จสิ้นการทดลอง ทำการทดสอบทั้งสองกลุ่มอีกครั้ง โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาพระพุทธศาสนา แบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดิม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม โดยใช้สถิติ t-test ในรูปของ Difference Score

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. สถิติพื้นฐาน

1.1 หาค่าคะแนนเฉลี่ย คำนวณจากสูตรของ Ferguson (ส่วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. 2538 : 73)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ แทน คะแนนเฉลี่ย

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

1.2 หาค่าความแปรปรวนของคะแนน คำนวณจากสูตรของ Edwards (ส่วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 77)

$$s^2 = \frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N - 1)}$$

เมื่อ s^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนน

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

$\sum X^2$ แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง

2. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ

2.1 หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้และดัชนีความสอดคล้องระหว่างแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และคุณลักษณะจริยธรรมที่ต้องการวัดคำนวณ โดยใช้สูตร (สมบูรณ์ ชิตพงศ์. ม.ป.ป. : 2)

$$I.O.C. = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ I.O.C. แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้

$\sum R$ แทน ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

2.2 หาค่าความยากง่ายและหาค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้เทคนิค 27% จากตารางวิเคราะห์ ข้อสอบ จุง เตห์ ฟาน (Fan. 1952 : 3 - 31)

2.3 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา คำนวณจากสูตร KR - 20 ของ Kuder Richardson (ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ. 2538 : 197 - 198)

$$r_{tt} = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum pq}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ r_{tt} แทน ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

n แทน จำนวนข้อของแบบทดสอบ

p แทน สัดส่วนของผู้ทำได้ในข้อหนึ่ง ๆ = $\frac{\text{จำนวนคนที่ทำถูก}}{\text{จำนวนคนทั้งหมด}}$

q แทน สัดส่วนของผู้ทำผิดในข้อหนึ่ง ๆ หรือ คือ $1 - p$

S_t^2 แทน คะแนนความแปรปรวนของแบบทดสอบ

2.4 หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม คำนวณจากสูตรของ Karl Pearson (ลัวัน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2538 : 193)

$$r_{tt} = \frac{N \sum XY - \sum X \sum Y}{\sqrt{[N \sum X^2 - (\sum X)^2] [N \sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

เมื่อ r_{tt} คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

N คือ จำนวนคนของกลุ่มตัวอย่าง

$\sum XY$ คือ ผลรวมทั้งหมดของผลคูณระหว่างคะแนนการสอบครั้งแรก (X) และคะแนนการสอบครั้งที่สอง (Y)

$\sum X$ คือ ผลรวมทั้งหมดของคะแนนการสอบครั้งแรก

$\sum Y$ คือ ผลรวมทั้งหมดของคะแนนการสอบครั้งที่สอง

$\sum X^2$ คือ ผลรวมทั้งหมดของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสองของคะแนนการสอบครั้งแรก

$\sum Y^2$ คือ ผลรวมทั้งหมดของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสองของคะแนนที่ได้จากการสอบครั้งที่สอง

3. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม คำนวณโดยใช้ t-test ในรูปของ Difference Score คำนวณจากสูตร (Scott. 1967 : 264)

$$t = \frac{MD_1 - MD_2}{S_{MD_1 - MD_2}} ; df = N_1 + N_2 - 2$$

$$S_{MD_1 - MD_2} = \sqrt{\frac{S_D^2}{N_1} + \frac{S_D^2}{N_2}}$$

$$S_D^2 = \frac{\sum (D_1 - MD_1)^2 + \sum (D_2 - MD_2)^2}{N_1 + N_2 - 2}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าที่ใช้ในการพิจารณาใน t - distribution
	MD_1	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียน กับก่อนการเรียนของกลุ่มทดลอง
	MD_2	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียน กับก่อนการเรียนของกลุ่มควบคุม
	D_1	แทน	ผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการ เรียนของกลุ่มทดลอง
	D_2	แทน	ผลต่างระหว่างการทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการ เรียนของกลุ่มควบคุม
	S_D^2	แทน	ค่าความแปรปรวนของผลต่างระหว่างการทดสอบหลัง การเรียนและก่อนการเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่ม ควบคุม
	$S_{MD} - MD$	แทน	ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่างระหว่าง การทดสอบหลังการเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่ม ทดลองและกลุ่มควบคุม
	N_1	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลอง
	N_2	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มควบคุม

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อสะดวกในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ดังนี้		
N	แทน	จำนวนนักเรียน
$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
S.D.	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
$\bar{X}_{T_1}$	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนการทดลอง
$\bar{X}_{T_2}$	แทน	ค่าเฉลี่ยของคะแนนหลังการทดลอง
MD	แทน	ค่าเฉลี่ยของผลต่างของคะแนน
$S_{MD_1} - MD_2$	แทน	ความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของผลต่างระหว่างการทดสอบหลัง การเรียนกับก่อนการเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
D	แทน	ความแตกต่างของคะแนน
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาใน t - distribution
df	แทน	ชั้นแห่งความอิสระ
**	แทน	ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละจุดมุ่งหมายดังนี้

1. จากจุดมุ่งหมายข้อที่ 1 ที่ว่าเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา

พระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู โดยมีสมมติฐานว่านักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน จากการรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้วได้ค่าสถิติพื้นฐานดังตาราง 3

ตาราง 3 ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}$	S.D.	หมายเหตุ
กลุ่มทดลอง	50	32.66	4.45	
กลุ่มควบคุม	50	28.54	4.26	

จากตาราง 3 พบว่า คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม เพื่อต้องการทราบความแตกต่างดังกล่าว มีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่จึงดำเนินการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ โดยทำการทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ย โดยใช้ t - test ปรากฏผลดังในตาราง 4

ตาราง 4 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา และเรียนโดยการสอนตามคู่มือครู

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	M.D.	$S_{MD_1} - MD_2$	t
กลุ่มทดลอง	50	24.14	32.66	8.52	0.91	2.70**
กลุ่มควบคุม	50	22.48	28.54	6.06		

$$t_{(\infty .01, df 98)} = 2.617 ** \text{ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ } .01$$

จากตาราง 4 พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับนักเรียนที่เรียน
โดยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

2. จากจุดมุ่งหมายข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู โดยมีสมมติฐานว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกัน จากการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแล้ว ได้ค่าสถิติพื้นฐานดังตาราง 5

ตาราง 5 ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}$	S.D.	หมายเหตุ
กลุ่มทดลอง	50	71.4	5.64	
กลุ่มควบคุม	50	64.38	6.89	

จากตาราง 5 พบว่า คะแนนเฉลี่ยในกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม เพื่อต้องการทดสอบความแตกต่างดังกล่าว มีนัยสำคัญทางสถิติโดยทำการทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยโดยใช้ t - test ปรากฏผลดังในตาราง 5

ตาราง 6 เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง	N	$\bar{X}_{T_1}$	$\bar{X}_{T_2}$	M.D.	$S_{MD_1} - MD_2$	t
กลุ่มทดลอง	50	61.4	71.4	10	0.96	5.23**
กลุ่มควบคุม	50	59.40	64.38	4.98		

$$t_{(\infty .01, df 98)} = 2.617 \quad ** \text{ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ } .01$$

จากตาราง 6 พบว่า นักเรียนกลุ่มที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอน และผลการศึกษาดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู
2. เพื่อเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู

สมมติฐานในการวิจัย

1. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครูมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน
2. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครูมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการศึกษา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษาในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 16 ห้องเรียน จำนวน 800 คน

กลุ่มตัวอย่างสุ่มมาจากประชากร 16 ห้องเรียน เอามา 2 ห้องเรียน จำนวน 100 คน นำกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มมารวมกันแล้วจับฉลาก เพื่อกำหนดเป็นกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง

กลุ่มที่ 1 กลุ่มทดลอง สอนโดยการสอนแบบไตรสิกขา

กลุ่มที่ 2 กลุ่มควบคุม สอนโดยการสอนตามคู่มือครู

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง

ใช้เวลาในการทดลองทั้งสิ้น 10 สัปดาห์ โดยแบ่งเวลาในการทดลองดังนี้

2.1 ผูกข้อผูกพันกรรมการเรียนการสอนทั้ง 2 แบบก่อนมีการทดลองสอนกลุ่มละ 4 คาบ คาบละ 30 นาที ในคาบอิสระของแต่ละห้อง โดยกลุ่มทดลองฝึกการเจริญอานาปานสติ กลุ่มควบคุมฝึกทักษะการเรียนรู้ตามคู่มือครู

2.2 ทดลองสอนกลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาที สัปดาห์ละ 2 คาบ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการสอนโดยการสอนแบบไตรสิกขา วิชาพระพุทธศาสนา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในเนื้อหาเรื่องธอวาท 3 เบญจศีล - เบญจธรรม และ หิริ - โอตตัปปะ

3.2 แผนการสอนตามคู่มือครูชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 วิชาพระพุทธศาสนา

3.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง ธอวาท 3 เบญจศีล - เบญจธรรม และ หิริ - โอตตัปปะ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบปรนัย 5 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น 0.87 มีความยากง่าย (p) ระหว่าง .32 - .79 และค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง .22 - .69 ดังแสดงไว้ในภาคผนวก

3.4 แบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่ผู้วิจัยได้ปรับปรุงจากแบบสอบถามของดวงเดือน พันธมนาวิน (2524 : 206 - 213) โภทล มีคุณ (2524 : 106) และ สมศิริ ปลั่งจิตต์ (2534 : 112 - 122) เป็นแบบสอบวัดแบบปลายเปิด จำนวน 30 ข้อ ได้ทดสอบแล้วมีค่าความเชื่อมั่น .93

4. การดำเนินการทดลอง

4.1 ทำการทดสอบก่อนการเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

4.2 ดำเนินการทดลองโดยให้นักเรียนกลุ่มทดลองเรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา และให้นักเรียนกลุ่มควบคุมเรียนโดยการสอนตามคู่มือครู ซึ่งผู้วิจัยทำการสอนทั้งสองกลุ่มใช้เวลาในการทดลอง 16 คาบ คาบละ 50 นาที

4.3 ทำการทดสอบหลังการสอนกับนักเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และแบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ข้อสอบทั้งสองชุดเป็นชุดเดียวกับที่ใช้ทดสอบก่อนการสอน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

5.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม จากผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนการทดลองกับหลังการทดลอง แล้วทดสอบหาค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ $t - test$ แบบ Independent Sample

5.2 เปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม จากผลต่างของคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนการสอนกับหลังการสอน แล้วทดสอบหาค่าความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้ $t - test$ ในรูปผลต่างของคะแนน (Difference Score)

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู ผลการศึกษาค้นคว้าอภิปรายได้ดังนี้

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดุษฎี สีตลวรารักษ์ (2524 : บทคัดย่อ) การเรียนจริยศึกษาและการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนจากการสอนแบบไตรสิกขา และแบบธรรมสาส์กจา ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่เรียนวิชาจริยศึกษาโดยการสอนแบบไตรสิกขา และแบบธรรมสาส์กกับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เยาวภา ประคองศิลป์ (2530 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปฐกฐาวิสัยนา และการสอนแบบไตรสิกขา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยการสอนแบบปฐกฐาวิสัยนา และการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การสอนแบบไตรสิกขาเป็นการสอนตามแนวพุทธวิธี เมื่อใช้สอนแล้วทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาหลักธรรมแตกต่างจากการสอนตามคู่มือครู ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก

การสอนแบบไตรสิกขา มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีขั้นตอนชัดเจนเป็นระบบ จะทำให้นักเรียนได้ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ อย่างเป็นขั้น การที่นักเรียนต้องสำรวจ กาย วาจา ของตนเอง ในขั้นศีล ก่อให้เกิดความมีระเบียบวินัย ส่วนในขั้นสมาธินักเรียนจะต้องฝึกจิตให้สงบ มีสติจะช่วยก่อให้เกิดความคิดต่อเนื่องมีเหตุผล โดยผู้สอนให้หลักการฝึกสมาธิเป็น 2 ขั้น คือ ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยโดยการนั่งขัดสมาธิกับการหลับตา การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ดังที่สมเด็จพระญาณสังวรภิกษุเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร พระพุทธเจ้าทรงเสริมความมีระเบียบเข้าไปถึงจิตใจโดยถือว่า ศีลหรือวินัยเป็นปฐมศึกษา อันเป็นข้อที่พึงศึกษาเป็น

ขั้นแรก และควบคู่ไปกับศิลปวิทยา (สมเด็จพระญาณสังวร. 2522 : 360 - 366) โดยทั่วไป คนเรามีจิตเป็นสมาธิอยู่แล้วโดยธรรมชาติ และเมื่อได้รับการฝึกฝนระดับประคองให้ถูกวิธีก็จะสงบและอยู่ในสภาพที่เรียกว่ากัมมณีรย คือความพร้อมที่จะรู้ สามารถนำไปคิดพิจารณาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ได้ (พุทธทาสภิกขุ. 2508 : 100) ซึ่งสอดคล้องกับมินที่มีความเห็นว่าการทำสมาธิภาวนาเป็นวิธีการสำคัญสำหรับการอบรม และพัฒนาจิตเพื่อให้จิตเกิดความสะดวกเป็นหนึ่งเดียว มีกำลังที่จะศึกษาเล่าเรียนเรื่องราวต่าง ๆ ได้ต่อไป (Min. 1980 : 114 - 116) ซึ่งก็คือขั้นเกิดปัญญานั้นเอง และเมื่อให้ผู้เรียนพิจารณาจากหัวข้อหลักธรรมที่ครูอธิบายหรือที่นักเรียนช่วยกันซักถามจนเข้าใจ พร้อมทั้งโยงเข้าสู่การพิจารณาปัญหาจากกรณีตัวอย่างหรือจากเหตุการณ์ที่นักเรียนเข้าร่วมในสถานการณ์ที่ครูจัดให้ก็ย่อมจะสามารถทำความเข้าใจหลักธรรมเหล่านั้นอย่างแจ่มชัดด้วยตนเอง ตลอดจนทำให้เกิดตัวปัญญาที่แท้จริงในเบื้องต้น ทำให้บุคคลประพฤติดี ปฏิบัติดี ฝึกฝนจิตใจให้ตั้งมั่น ใช้ปัญญาในการพัฒนาชีวิตจนถึงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยปัญญา (สุมน อมรวิวัฒน์. 2528 : 38 - 39)

จากเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้การสอนแบบไตรสิกขามีผลสัมฤทธิ์แตกต่างจากการสอนตามคู่มือครู

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดุษฎี สีตลวรารักษ์ พบว่า การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมของนักเรียนทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าเฉลี่ยของคะแนนของนักเรียนที่เรียนจากการสอนแบบไตรสิกขา สูงกว่า ของนักเรียนที่เรียนจากการสอนแบบธรรมสาธกัจฉา (ดุษฎี สีตลวรารักษ์. 2524 : 69)

สาเหตุของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา แตกต่างกว่านักเรียนที่เรียน โดยการสอนตามคู่มือครูอาจมีผลสืบเนื่องมาจาก

1. การสอนแบบไตรสิกขา เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจังเป็นลำดับ และต่อเนื่องตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองทั้งกาย วาจา จิตใจ ความคิด อารมณ์ และสติปัญญาได้มาก กิจกรรมการเรียนการสอนในขั้นศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการปฏิบัติตนนำไปสู่ปัญญาอันลึกซึ้งเป็นลำดับ เพราะผู้เรียนจะสามารถพิจารณาแยกแยะสภาวะของตนเองที่ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรหรือเหตุการณ์ในสภาวะปัญหาต่าง ๆ ในขณะที่จิตเป็นสมาธิ ดังที่ พระราชวรมุนี

ได้กล่าวว่า การฝึกสมาธิมีผลทำให้ผู้เรียนมีจิตใจสงบ เบิกบาน สดชื่น ผ่องใส มีความเมตตา กรุณา จิตใจอยู่ในสภาพพร้อมที่จะรับการปลูกฝังจริยธรรม (พระราชวรมนี. 2529 : 834) เพราะเมื่อจิตมีความสงบทำให้เกิดความแจ่มใสทางปัญญาจิตมีคุณภาพสูงพร้อมที่จะพิจารณาในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โคลเบอร์ก (ดวงเดือน พันธมนาวิน. 2524 : 31 ; อ้างอิงมาจาก โคลเบอร์ก. 1974) ที่กล่าวว่า จริยธรรม แต่ละขั้นเป็นผลจากการคิดไตร่ตรองอาศัยข้อมูลความเข้าใจของตนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และจาก ประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับมา โดยเฉพาข้อมูลที่ได้จากการรับฟังทัศนะของผู้อื่น

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติ ที่ผู้เรียนจะสวมบทบาท โดยสมมติ ตนเป็นบุคคลที่พบปัญหาของเรื่องในสถานการณ์นั้น โดยยึดหลักของคนดี หลักศีลธรรม และกฎหมาย เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเลือกแนวปฏิบัติการตัดสินใจจะดีจะถูกต้อง หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการคิด โดยการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่มาจาก การควบคุมตนเองของบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง (สุนน อมรวิวัฒน์. 2531 : 1 - 3) การที่จะสอนให้นักเรียนใช้เหตุผลตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ถูกต้องด้วยตนเองนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายนักเพราะเด็กจะต้องอาศัยประสบการณ์พื้นฐานจากความรู้ เดิมจากการอบรมเลี้ยงดู การที่จะให้เด็กรู้จักการใช้เหตุผล และการตัดสินใจอย่างถูกต้องนั้นย่อม ต้องอาศัยกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ได้อย่างดี เพื่อให้เกิดการรู้จักการใช้เหตุผล จากการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการสอนของคะแนนเฉลี่ย การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ระหว่างขั้นที่ 1 - 2 คือระดับที่ยึดผลประโยชน์บางประการของตนเองและระดับยึดผลประโยชน์ของผู้อื่นที่ใกล้ชิด ผลดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทาง จริยธรรมของโคลเบอร์กที่ว่า เด็กอายุระหว่าง 10 - 13 ปี จะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ใน ระดับกลาง คือ ระดับยึดผลประโยชน์ของสังคม

หลังจากการสอนแบบไตรสิกขาทำให้คะแนนเฉลี่ยของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม สูงขึ้นถึงขั้นที่ 3 คือ ระดับยึดผลประโยชน์ของสังคม แสดงว่า การสอนแบบไตรสิกขาสามารถ พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนให้สูงขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg. 1970 : 32) ที่กล่าวว่า จริยธรรมสามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้ ถ้าได้รับการ ส่งเสริมและฝึกการใช้เหตุผลและสอดคล้องกับ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2535 : 69) ที่ว่าการ พัฒนาผู้เรียนที่อายุตั้งแต่ 11 - 13 ปีขึ้นไป ให้มีหลักเกณฑ์การตัดสินใจถูกผิดด้วยเหตุผล

ระดับสูง เป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้น เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้ยึดหลัก เหตุและผลในการใช้สติปัญญาพิจารณาปัจจุบันย้อนไปสู่อดีต และเพ่งผลที่จะเกิดในอนาคต เป็นการ เชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเลือกแนวปฏิบัติที่ถูกต้องบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ซึ่งเป็นการใช้ เหตุผลในทางที่ดี

จากเหตุผลดังกล่าว นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา จึงสามารถพิจารณา สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาสร้างแบบสอวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้ลึกซึ้งกว่า และ สามารถตัดสินใจตอบคำถามได้อย่างมีเหตุผล

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอวัดแบบปลายเปิด โดยให้คะแนนตามลักษณะโครงสร้างของวัฒนธรรมไทย 4 ระดับ ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย คือ ข้อดี ของวิธีนี้ผู้ตอบจะตอบอย่างอิสระ จากการศึกษาสถานการณ์ต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง ส่วน ข้อเสียในเรื่องการตรวจให้คะแนนผู้ตรวจอาจให้คะแนนด้วยความลำเอียงได้ง่าย ส่วนในการตอบ แบบสอวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ถ้านักเรียนตอบในทางที่ไม่ดีแต่มีเหตุผลขั้นที่สูง ผู้ตอบ จะให้คะแนนมากกว่าคนที่ตอบในทางที่ดี แต่ถ้านักเรียนตอบในทางที่ดีที่มีเหตุผลขั้นต่ำ ผู้ตอบจะ ให้คะแนนน้อยกว่าคนที่ตอบในทางที่ไม่ดี กรณีเช่นนี้จะมีผลต่อความแปรปรวนของคะแนนผู้เรียนได้ ดังนั้นการraiseแบบสอวัดแบบปลายเปิดทำให้ผู้เรียนได้คะแนนไม่เป็นธรรม จึงควรทำให้วิธีการวัด แบบปรนัย โดยเลือกข้อถูกคำตอบที่ใกล้เคียงความคิดของตนเองมากที่สุด การวัดแบบปรนัยนี้สามารถ สร้างและใช้ได้อย่างมีมาตรฐานสูง เป็นที่ยอมรับมากที่สุดวิธีหนึ่งในปัจจุบันเนื่องจากการจัดหาคำตอบ และการให้คะแนนคำตอบทำได้เป็นแบบแผนเดียวกันหมดจึงจัดการลำเอียงการให้คะแนนได้

2. การสอนตามคู่มือครู จะมีลักษณะเป็นกิจกรรมเสนอแนะ ซึ่งมีการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนได้หลากหลายวิธี เช่น บรรยาย อธิบาย บทบาทสมมติ คั่นคว่า อภิปราย เป็นต้น นักเรียนมีความเคยชินกับวิธีการสอนเหล่านี้ จึงมีความตั้งใจและสนใจในการเรียนน้อยกว่าการ สอนแบบไตรสิกขา

3. ลักษณะการเรียนการสอนตามคู่มือครูจะแตกต่างจากการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา คือ การสอนแบบไตรสิกขาเป็นการหาความรู้จากการเฝ้าดูความเป็นไปของเหตุการณ์ ปัญหา หรือ ความรู้สึกของตนเองด้วยจิตที่สงบ ผู้เรียนจึงมีความรู้ ความคิดเป็นของตนเองอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นปัญหในระดับที่ต้องไตร่ตรอง ใคร่ครวญ และถกเถียงกัน ความรู้ของตนจนเกิดการใช้เหตุผลตามความเป็นจริงในสิ่งทั้งหลาย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และต่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การสอนแบบไตรสิกขา เป็นพุทธวิธีสอนที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีการนำไปใช้สอนวิชาพระพุทธศาสนา และจริยธรรม เพราะเหตุว่าเป็นวิธีการที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตร เป็นการเรียนเพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงของ เรื่องที่เรียนหรือปัญหาต่าง ๆ ทำความเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน ตลอดจนรู้จักหาทางแก้ไข ปรับปรุงสภาวะที่เป็นปัญหานั้นอย่างถูกทางของคลองธรรม

1.2 การสอนแบบไตรสิกขา มีชิ้นส่วนรวมกาย วาจา ใจ เป็นการฝึกให้นักเรียน เกิดความพร้อมในการเรียนรู้ได้อย่างดี ขณะเดียวกันบรรยากาศในการเรียนการสอนก็เป็นไป อย่างสงบเป็นระเบียบเรียบร้อยมีวินัยช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความตั้งใจ และมีสมาธิในการ เรียนยิ่งขึ้น จึงน่าจะได้มีการนำขั้นตอนเหล่านี้ไปใช้ในการเรียนการสอนวิชาอื่น ๆ หรือในการทำ กิจกรรมใด ๆ

1.3 การสอนแบบไตรสิกขา ในขั้นการใช้ปัญญาให้นักเรียนแต่ละกลุ่มได้แสดงความคิด เห็นในการตอบคำถาม โดยเขียนคำตอบลงในกระดาษที่ครูแจกให้แต่ละกลุ่ม นักเรียนจะกล้า แสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่แท้จริงออกมาที่เป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอน ซึ่งจะนำไปสู่การสังเกต พฤติกรรมของนักเรียนต่อไป

1.4 การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ควรเน้นการนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิต ประจำวัน ในขั้นกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องจัดกิจกรรมที่นักเรียนจะได้มีโอกาสวิเคราะห์ พฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ จากกรณีตัวอย่างและจากตนเองด้วย เพราะปัจจุบันการสอนวิชา พระพุทธศาสนาเป็นการสอนแบบยัดเยียดเนื้อหาให้เด็กท่องจำเพื่อตอบแบบทดสอบได้เท่านั้น

1.5 ถ้าหลักธรรมที่จะสอนเป็นเรื่องลึกซึ้งหรือเป็นเรื่องที่อยู่ห่างจากประสบการณ์ นักเรียน การเลือกกรณีตัวอย่างหรือสร้างสถานการณ์ในชั้นน่าจะเข้าสู่บทเรียน ควรจะเป็นเรื่องใกล้ ตัวนักเรียนมากที่สุด แล้วนำไปสู่หลักธรรมที่จะสอน

1.6 การสอนหลักธรรมที่เกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติ หรือข้อควรละเว้นการสร้างสถานการณ์ที่จะให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรม ต้องเป็นสถานการณ์ที่ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ถึงขั้นกระทำสิ่งที่เป็นความผิด เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้หลักธรรมดังกล่าวแล้ว ก็ควรจะรู้ตัวเอง คิดจะกระทำนั้นดี หรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดมีในตัวเด็ก ก่อนที่จะกระทำสิ่งใดลงไป

1.7 ครูผู้สอนในกลุ่มวิชาอื่น ๆ ควรนำรูปแบบของการสอนแบบไตรสิกขาไปใช้กับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ในลักษณะที่ขึ้นเป็นขั้นบันไดให้ผู้เรียนควบคุมตนเองให้อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะเรียน ขึ้นสมาธิเป็นขั้นทำให้ผู้เรียนทบทวนสิ่งที่ได้มาจากการคิด จิตใจ ส่วนชั้นปัญญา เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำพลังความคิดที่แน่นแฟ้น ในขั้นสมาธิทำความเข้าใจปัญหา และแก้ปัญหาในวิชานั้น ๆ ได้

1.8 สถาบันหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตครูอาจารย์ ควรมีการให้ความรู้และฝึกอบรมให้ครูอาจารย์มีความรู้ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ก่อให้เกิดผล การพัฒนาแก่ตัวผู้เรียนทั้งทางด้านความรู้ทางหลักธรรม ทางจริยธรรม ทศนคติทางจริยธรรม พฤติกรรมทางจริยธรรม และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรนำการสอนแบบไตรสิกขาไปใช้ทดลองสอนกับนักเรียนในระดับชั้นที่สูง

2.2 ควรมีการสร้างแบบสอบถามการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ เพื่อใช้กับงานวิจัยสำหรับนักเรียนในระดับที่สูง

2.3 ควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า มีความสัมพันธ์กัน

2.4 ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ของความรู้ในหลักธรรมกับการใช้เหตุผลเชิง จริยธรรมของนักเรียน เพื่อดูว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาสูง จะมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. กรม กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 19. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. 2514.
- _____. พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 20. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. 2514.
- โกศล มีคุณ. การวิจัยเชิงทดลองฝึกอบรมการทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และทักษะในการสวมบทบาทของนักเรียนชั้นประถมศึกษา. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. เอกสารประกอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544). มีนาคม 2539.
- ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธมนาวิน. ลักษณะจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชาวไทยในภาคใต้ รายงานการวิจัย ฉบับที่ 43. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533.
- ชวาล แพร่ตฤณ. เทคนิคการวัดผล. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2522.
- ชัยวัฒน์ อัฒพันธ์. จริยศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.
- ญาณสังวร, สมเด็จพระ. หลักพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 6 นิธิ "น้อย คชวัตร" มหามกุฏราชวิทยาลัยฯ 2522.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. การพัฒนาจริยธรรม : ตำราจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.
- _____. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น รายงานการวิจัย ฉบับที่ 26. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- _____. การพัฒนาจริยธรรม : ตำราจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- _____. "การเสริมสร้างจริยธรรมแก่นักเรียน : ฐานะหน้าที่ของครูทุกฝ่ายในโรงเรียน." แนะแนว. 18(93) : 11 - 17; มิถุนายน 2527.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจุณี. จริยธรรมของเยาวชนไทย รายงานการวิจัย ฉบับที่ 21. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

- คุณฉวี สืตลวรารงค์ การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสาส์นในการสอนเบญจศีล และฆราวาสธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ปริณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524. อัดสำเนา.
- น้อย พงษ์สนิท. จริยศาสตร์. เชียงใหม่ : โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่, 2520.
- ประดิษฐ์ พรหมเสนา. การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523. อัดสำเนา.
- ประภาศรี สีหอำไพ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ประสาร ทองักดี. "กลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์." ศึกษาศาสตร์ตามแนว พุทธศาสตร์ ภาคที่ 2 ระบบการเรียนการสอน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526.
- ปราณี สมสกุล. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาการใช้เหตุผลเชิง จริยธรรมในการตัดสินใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยการสอนคิดแบบ โยนิโสมนสิการ กับการสอนตามคู่มือครู. ปริณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2538. อัดสำเนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2536.
- พระพุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษยสัมพันธ์ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2535.
- _____. คู่มือมนุษย์. โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2508.
- พระราชวรมนี. ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม ปาฐกถาโรคมลฑลทอง ประจำปี 2523. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโรคมลฑลทอง, 2523.
- พระราชวรมนี (ประยูรธ ปยุตฺโต). พุทธธรรมฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 2529.
- พระราชวรมนี (ประยูรธ ปยุตฺโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินตติ้งกรุ๊ป 2530.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). เพื่อนาคของการศึกษาไทย. โรงพิมพ์อมรินทร์
พรินต์กรัฟ จำกัด. 2531.

_____. การศึกษาที่สาละวนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์กรัฟ,
2532.

พระศรีวิสุทธิกวี. การพัฒนาจิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2530.

พัชรา บุญลาภ. การศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดชอบและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการสอน
จริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้การสอนด้วยบทเรียนสื่อประสมตามแนว
พุทธศาสตร์กับการสอนตามคู่มือแนวการสอน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา.
ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2529. อัดสำเนา.

เพชรินทร์ วรรณารักษ์. "อนาคตศาสตร์กับการสอนสังคมศึกษา." สารพัฒนาหลักสูตร.
60 : 14 - 19 ; มีนาคม 2530.

มัลลิการ์ พงษ์ปริตร. การสอนเพื่อตอบสนองสมรรถภาพมนุษย์. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษา
นิเทศก์กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กรมศาสนา, 2527.

มานะ ตันขวณิชย์. "ปัญหาการถ่ายทอดจริยธรรมกับอนาคตของชาติ," ศุภปริทัศน์. 5(9) :
41 - 48 ; กันยายน 2523.

เยาวภา ประคองศิลป์. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลัก
พระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบ
ปจฉาวิสัชนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530. อัดสำเนา.

ระวี ภาวิไล. "คุณค่าใหม่ทางจริยธรรมสังคมไทย," วารสารเศรษฐศาสตร์. 16(1) : 1 ;
กรกฎาคม - กันยายน 2530.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2525.

รุ่งรัตน์ ไกรทอง. ผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความ
เอื้อเฟื้อของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดช่องนนทรี กรุงเทพ
มหานคร. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2537. อัดสำเนา.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ :

สุวีริยาสาส์น, 2538.

วสิน อินทสระ. พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 2 : สมาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยพระพุทธรศาสนา, 2534.

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. จิตวิทยาพุทธศาสนา. เรือนแก้วการพิมพ์, 2527.

วิจิตร ลินสิริ. "ตัวอย่างเรื่องนวัตกรรมการสอน การวัดผลและอุปกรณ์การสอนสังคมศึกษา."
นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา. สุนทรการพิมพ์, 2517.

วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. การสัมมนาหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาใน
หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2533.

วิชาการ, กรม. คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการวิชาสังคมศึกษาตาม
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 และหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ปรับปรุง พ.ศ. 2533. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.

วิมลรัตน์ ตีระมาศวณิช. ผลของการใช้การสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสต์ เพื่อพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรม และพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. ปริชญานิพนธ์ ศษ.ม.
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538. อัดสำเนา.

ศิวพร เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา. การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ
กับการสอนตามคู่มือครู. ปริชญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2529. อัดสำเนา.

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมวิชาการ. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย. โรงพิมพ์การศาสนา,
2523.

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมวิชาการ กองวิจัยทางการศึกษา. การศึกษาเกณฑ์ปกติของระดับ
พัฒนาการทางจริยธรรมและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม. โรงพิมพ์
การศาสนา, 2523.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
(ม.1 - ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6). โรงพิมพ์การศาสนา,
2527.

ศึกษาธิการเขต. สำนักงาน เขตการศึกษา 5 ราชบุรี. ทฤษฎีการคิดและการสอนคิด. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์การพิมพ์, 2534.

สง่า วุฒิประจักษ์. การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามคู่มือครู. ปรินุณานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2531. อัดสำเนา.

สมทรง บุญญฤทธิ์. คู่มือครูสอนศีลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ธรรมบุรพา คณะเผยแพร่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ, 2525.

สมบูรณ์ จ่างจิต และคนอื่น ๆ. "พุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย," รวมรายงานปฐมนิเทศทางการศึกษา. 223 - 259 : ดวงเดือน พิศาลบุตร บรรณาธิการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.

สมบูรณ์ จิตพงศ์. เทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนสังคมศึกษา. สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.

สมศิริ ปลื้มจิตต์. การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเหตุผลเชิงจริยธรรมในการสอนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ด้วยการสอนโดยวิธีบทบาทสมมติกับการสอนตามคู่มือครู. ปรินุณานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534. อัดสำเนา.

สารวิ รัตนบุรี. เอกสารประกอบการฝึกอบรมศึกษานิเทศก์ รุ่น 20, 21. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กรมการศาสนา, 2523.

สุชีพ บุญญานภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. "เหตุผลที่รัฐบาลสมควรบรรจุหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาเป็นวิชาบังคับในสถาบันการศึกษาของชาติทุกระดับชั้น," สารพัฒนาหลักสูตร. 37 : 12 - 17 เมษายน, 2528.

สุนน อมรวิวัฒน์, "พุทธวิธีสอน," เอกสารการประชุมทางวิชาการ พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2513.

สุนน อมรวิวัฒน์, "พุทธวิธีสอน." การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. โรงพิมพ์
ธรรมสาร, 2528.

สุนน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์, 2530.

_____. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2535.

อนุกุล มนชัย. การเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในวิชาจริยศึกษาของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนโดยใช้กิจกรรมเกมกับการสอนโดยใช้กิจกรรมตาม
แผนการสอนของกรมวิชาการ. ปริณูณานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536. อัดสำเนา.

อนุมานราชชน, พระยา. ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,
2516.

อาคม จันทสุนทร. การสอนเพื่อตอบสนองสมรรถภาพมนุษย์. หน้วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
กรุงเทพฯ : กรมศาสนา, 2527.

Amnuay Tapingkae. "The Buddhist Theories of the Learner and of the
Teacher," in Education in Thailand, Some Thai Perspectives.
p. 14 - 18 Washington D.C., U.S. Department of Health Education
and Welfare, 1973.

Biskin, Donald S. and Kenneth Hoskinson. "An Experimental test of the
Effect of Structured Discussions of Moral Dilemmas Found in
Children's Literatures on Moral Reasoning," The Elementary
School Journal. 77(5) : 407 - 418, 1977.

Browne, C.G. The Study of Leadership. Illinois : The Interstate
Prinsters and Publeshers, Inc., 1958.

Fan, Chung - Tah. Ttem Analysis Table. New Jersey : Education Testing
Service Princeton, 1952.

- Gagne, Robert M. The Condition of Learning. New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1965.
- Kohlberg Lawrence, N. Hoan and J. Langer. "Family Patterns of Moral Reading," Child Development. 47 : 1204-1205 ; December 1976.
- _____. "Moral Stages and Moralization : The Cognitive Developmental Approach in Lickona," In Moral Development and Behavior : Theory Research and Social Issues. New York : Holt Rinehart and Winston, 1976.
- Mays, Eileen M., "An Investigation of the Relationship of Moral and Cognitive Mode of thought in Second and Fifth Grade Children," Dissertation Abstracts. 36 : 6-3048-B ; 1975.
- Miller, Charles, K., Larry Zumoff and Beth Stephens, "A Comparison of Reasoning Skills and Moral Judgments in Delinquent, Releaded and Normal Adolescent Girls," Journal of Psychology. 261 - 258 : 86 ; 1974.
- Min, U Kyaw. Buddhist Abhidhamma Meditation and Concentration. Singapore, Times Books International, 1980. 187 p.
- Sakda Prangpatanpon. A Buddhist Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand. Doctor's Thesis. Boston College, 1978. 176 p. photocopied.
- Salman, R, and Damon, W. "The Necessity (batinsufficiency) of Social Perspective Taking for Conceptions of Justice at Three Early Levels," In DePalma, D.J. I Foley, J.M. Moral Development. 51 : 73 ; 1975.
- Scott, William A. Introduction to Psychological Research. New York : Wiley and Son, Inc., 1967.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ เป็นที่ปรึกษาตรวจสอบปริมาณพันธ
และตรวจ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษาและตรวจประเมินงาน

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.เนตร อักษรสวัสดิ์

กศ.บ.(มัธยม), M.S. in Ed. (Sec.Ed)

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

2. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ ชิตพงศ์

กศ.บ.(คณิต), กศ.ม.(วัดผล), กศ.ด.(การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) สำนักทดสอบทาง

การศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. พระราชวรมนี (ดร.พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ในพระราชูปถัมภ์

2. พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวัชริน)

วัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร

3. รองศาสตราจารย์ วิชัย สุธีรชานนท์ ผู้อำนวยการผลิตสื่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

กรุงเทพมหานคร

4. อาจารย์เฉลิมชัย เมืองงาม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

5. พ.อ.ไชยนาจ ญาตินิมพลี หัวหน้าฝ่ายอนุศาสนาจารย์

กรมเสมียนตรา สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

6. พ.ท.เฉลิมชัย เสียงใหญ่ อนุศาสนาจารย์กองพลพัฒนาที่ 1

กองทัพนาคที่ 1 กรุงเทพมหานคร

7. อาจารย์นิภาพรรณ แดงโรจน์ อาจารย์ 2 ระดับ 7

โรงเรียนหอวัง กรุงเทพมหานคร

8. อาจารย์วาทีณี ศรีน๊ะบัว อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนวินิตศึกษา

ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

9. อาจารย์สุภาวธรรม ด้านสกุล โรงเรียนวินิตศึกษา

ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ภาคผนวก ข.

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. แบบสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
3. ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r)
ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
5. คะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลอง
และกลุ่มควบคุม

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

คำชี้แจง

1. แบบทดสอบมีทั้งหมด 40 ข้อ 40 คะแนน เวลา 40 นาที
2. ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

จากตัวเลือก ก ข ค ง หรือ จ แล้วกากบาทลงในกระดาษคำตอบ

1. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หมายถึงบริสุทธิ์จากสิ่งใด (๑๗๖) * ความใจ
  1. ความกลัว
  2. ความกังวล
  3. ความสงสัย
  4. ความหลงผิด
  5. ความเศร้าหมอง
2. คำว่า "สัตว์ทุกรูปทุกนามรักชีวิตและต้องการที่จะมีชีวิตอยู่" เป็นเหตุผลในการบัญญัติเบญจศีลข้อใด
  1. ข้อ 1
  2. ข้อ 2
  3. ข้อ 3
  4. ข้อ 4
  5. ข้อ 5
3. เบญจธรรมข้อที่ว่า "ยินดีในคู่ครองของตน" นั้นตรงกับเบญจศีลข้อใด
  1. ข้อ 1
  2. ข้อ 2
  3. ข้อ 3
  4. ข้อ 4
  5. ข้อ 5

4. นักเรียนหนีโรงเรียนแล้วลาป่วยจัดว่าผิดศีลข้อใด

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

5. "ต่อหน้าสรรเสริญ ลับหลังนินทา" ผิดศีลข้อใด

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

6. ศีล 5 ข้อใดที่คนท้าวแล้วท้าวหักล้างทำข้ออื่น ๆ

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

7. คนประเภทใดเป็นคนที่มิจิตาจบบริสุทธิ

1. มีวินัยในตนเอง
2. ควบคุมตนเองได้ดี
3. วาจาสุภาพอ่อนหวาน
4. ตัดสินใจด้วยตนเองได้
5. ยินดีเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี

8. คนที่ขาดhiri-โรคตับจะมีบุคลิกภาพอย่างไร (จิตเวช)
  1. เห็นแก่ตัว
  2. ประมาท
  3. ตระหนี่
  4. ผูกพยาบาท
  5. กล้าหาความชั่ว
9. การกระทำใดที่แสดงถึงความกรุณา
  1. ทานุญตามประเพณี
  2. ช่วยเพื่อนทำการบ้าน
  3. บ่อยปลาในวันสงกรานต์
  4. ช่วยบริจาคผู้ประสบภัยในภาคใต้
  5. ดีใจกับเพื่อนที่ได้รางวัลมารยาทงาม
10. การกระทำใดแสดงถึงความมีสัมมาอาชีวะ
  1. ขยันทำงาน
  2. ตั้งใจเล่าเรียน
  3. ซื่อตรงต่อเวลา
  4. เก็บหอมรอมริบ
  5. เลือกใช้แต่สิ่งที่มีประโยชน์
11. พฤติกรรมใดที่จัดอยู่ในหมวดทาบทางกาย
  1. ความโลภ
  2. ความโกรธ
  3. ความพยาบาท
  4. การผิดประเวณี
  5. การเห็นผิดเป็นชอบ

อ่านข้อความ แล้วตอบคำถามข้อ 12 - 13

สมศักดิ์ฐานะยากจนแต่เรียนดี เขาต้องช่วยทางบ้านมาก พร้อมทั้งเรียนหนังสือไปด้วย และมีนิสัยใจร้อน ขี้โมโห สุชาติมีฐานะดี มีนิสัยชอบคุยโอ้อวดตนเองอยู่เสมอ

วันหนึ่ง สุชาติพูดถึงฐานะของตนเปรียบเทียบกับสมศักดิ์ ทำให้สมศักดิ์โกรธมากตรงเข้าต่อยสุชาติจนล้มกลิ้งกลาน เพื่อนที่อยู่ใกล้ๆ คิดว่าสุชาติคงต้องฟ้องร้องครูใหญ่แน่ แต่คิดแคดเพราะสุชาติห้ามไม่ให้ใครไปบอกครู 2 - 3 วันต่อมา สุชาติก็พูดดีกับสมศักดิ์และบอกเขาว่าผิดเองที่พูดจาไม่ระมัดระวัง สมศักดิ์ได้ยินดังนั้นก็เกิดความรู้สึกจึงขอโทษสุชาติ

12. อะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการชกต่อยกันครั้งนี้

1. การพูด
2. เรื่องฐานะ
3. ความถือตัว
4. ความระแวง
5. ความใจร้อน

13. สุชาติควรปรับปรุงตนเองด้วยการพยายามรักษาศีล และประพฤติดุธรรมข้อใด

1. ข้อ 1
2. ข้อ 2
3. ข้อ 3
4. ข้อ 4
5. ข้อ 5

14. คนที่มีความตั้งใจประพฤติดีด้วยการไม่ลักขโมยควรประพฤติปฏิบัติสิ่งใดประกอบไปด้วยจึงจะได้ผลสมบูรณ์

1. อาชีพสุจริต
2. กตัญญูกตเวที
3. กล้าหาญอดทน
4. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
5. รอบคอบระมัดระวัง

15. วิลาสกับปัญญา เป็นเพื่อนกันและทั้งสองมีภรรยาแล้วทุกครั้งที่มาราชการต่างจังหวัดเขาปฏิบัติอย่างไร จึงได้รับความชื่นชมว่าเป็นคนมีเบญจธรรมข้อที่ 3 สมบูรณ์ที่สุด
1. ชื่อสัตย์สุจริต
  2. อยู่ง่ายกินง่าย
  3. มีมนุษยสัมพันธ์
  4. ระวังระวังอย่างยิงในการสนทนากับผู้หญิง
  5. ไม่ยอมล่วงละเมิดกับเพศตรงข้ามและให้เกียรติภรรยาของตนเสมอ
16. มานีเห็นเพื่อนตกน้ำจึงรีบร้อนทอนไม้ยาว ๆ ำให้เพื่อนเกาะไว้ก่อน แล้วจึงร้องตะโกนให้คนช่วยการกระทำเช่นนี้ของมานีตรงกับข้อใด
1. ความเห็นชอบ
  2. การตั้งสติชอบ
  3. ความเพียรชอบ
  4. การกระทำชอบ
  5. การเลี้ยงชีพชอบ
17. กรณีใดไม่เกี่ยวข้องกับวิธีศึกษาหิมีหิริ-โรตตปปะ (ว่ากล่าว)
1. เมื่อทำสิ่งใดให้คำนึงถึงศักดิ์ศรี ๒
  2. ำให้เห็นคุณค่าของการมีทรัพย์สิน ๒
  3. รู้จักพิจารณาถึงบาปบุญคุณโทษ 1
  4. มีความรังเกียจต่อการทำความชั่ว ๒
  5. ำให้เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ 1
18. พวงพยอมเป็นภรรยาของสมัยแต่พวงพยอมชอบแสดงตนว่าเป็นสาวโสด และมักเที่ยวกลางคืนกับชายคนอื่นเสมอ แสดงว่าพวงพยอมเป็นคนเช่นใด
1. ไม่รักษาสัจจะ
  2. กล่าวได้กล่าวเสีย
  3. ขาดคุณธรรมของภรรยา
  4. ขาดความเข้าใจในสามี
  5. ไม่มีความสำรวมในกาม

19. พฤติกรรมใดควรได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะมากที่สุด
  1. คิดทบทวนบทเรียนขณะเดินไปโรงเรียนทุกวัน
  2. พุดจาบกับใคร ๆ จะต้องโพเราะอ่อนหวานอยู่เสมอ
  3. ทะเลาะกับเพื่อนแล้วสำนึกได้ว่าเป็นการไม่สมควร
  4. ทำข้อสอบไปแล้วกลับมาฟังใครตรงตรงว่าถูกหรือผิด
  5. ขณะชี้จรรยาบรรณถนนก็รู้จักหลบหลีกไม่ให้ชนหรือถูกชน
20. ในการสอบสมเด็จให้เพื่อนบางคนลอกคำตอบการกระทำของสมเด็จ ไม่ถูกต้อง เพราะเหตุใด
  1. ไม่ถูกต้อง เพราะเพื่อนไม่ได้คิด
  2. ไม่ถูกต้อง เพราะรักเพื่อนไม่เท่ากัน
  3. ไม่ถูกต้อง เพราะผิดระเบียบกฎหมาย
  4. ไม่ถูกต้อง เพราะเพื่อนจะได้คะแนนมากกว่า
  5. ไม่ถูกต้อง เพราะล่วงละเมิดระเบียบของการสอบ
21. กนกถูกใส่ร้ายว่าเป็นคนผิดเขาไม่รู้สิทธิโกรธและเสียใจ เพราะว่าเขามีศรัทธาในเรื่องของกรรมใช่หรือไม่ เพราะเหตุใด
  1. ไม่ใช่ เพราะกนกเป็นคนรักสงบ
  2. ไม่ เพราะกนกเชื่อในเรื่องดวง
  3. ใช่ เพราะกนกเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี
  4. ใช่ เพราะกนกเชื่อมั่นในการกระทำของตน
  5. ใช่ เพราะกนกเชื่อว่าผู้กระทำผิดจะได้รับผลตอบแทนเอง
22. กรณีใดได้ชื่อว่าเป็นธรรมคุ้มครองโลก
  1. การประกอบความดี
  2. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์
  3. ความกล้าทางจริยธรรม
  4. ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม
  5. ความละเอียดและเกรงกลัวต่อความชั่ว

23. ศิลข้อใดละเว้นการหยิบของผู้อื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต
1. ข้อ 1
  2. ข้อ 2
  3. ข้อ 3
  4. ข้อ 4
  5. ข้อ 5
24. เบญจศีลข้อ 2 ตรงกับเบญจธรรมข้อใด
1. มีสัจจะ
  2. สัมมาอาชีวะ
  3. เมตตา-กรุณา
  4. นิสิตสัมปชัญญะ
  5. ยินดีในคู่ครองของตน
25. หญิงหนีพ่อแม่ไปอยู่กับผู้ชายทั้ง ๆ ที่วัยยังไม่สมควรทั้งคู่ผิดศีลข้อใด
1. ข้อ 1
  2. ข้อ 2
  3. ข้อ 3
  4. ข้อ 4
  5. ข้อ 5
26. คำว่า "อย่าชิงสุกก่อนห่าม" มีความหมายตรงกับอะไร
1. สัมมาอาชีวะ
  2. เมตตากรุณา
  3. สวรรณในกาม
  4. ความเห็นชอบ
  5. ปากเป็นเอก เลขเป็นโท

27. การกระทำใดของปิตุฆตคือข้อ 2

1. ดื่มสุรา
2. สูบบุหรี่ในห้องน้ำ
3. รอกหมอนว่าสอบได้
4. ลักขโมยเงินเพื่อน
5. ตกปลาในสระน้ำสาธารณะ

28. คนมีศีลธรรมจัดว่าเป็นคนมีสิ่งใดดี

1. ฐานะดี
2. ร่างกายดี
3. ประพจน์ดี
4. ผิวพรรณดี
5. ความคิดดี

29. บุคคลใดที่แสดงว่ามีหิริ-โอตตัมปะ

1. นิติเก็บร่มได้และนำไปส่งครูเพราะกลัวคนเห็น
2. เอกพงษ์ไม่ดื่มเหล้าสุบบุหรี่เพราะเกรงจะเสียสุขภาพ
3. วารินทร์ส่งสัญญาณช่วยเหลือเพื่อนที่ทำข้อสอบไม่ได้
4. สามารถขับรถชนคนในที่เปลี่ยวและได้นำคนเจ็บส่งโรงพยาบาล
5. สุมาลีไม่ยอมขอร้องสำหรับนักเรียนยากจนเพราะอายครูและเพื่อน

30. โทษของการประพฤติดังนี้ที่ร้ายแรงในปัจจุบัน คืออะไร

1. ถูกทำร้าย
2. เป็นหนองใน
3. เป็นโรคเอดส์
4. สังคมรังเกียจ
5. มีศัตรูรอบด้าน

31. เพื่อให้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์อยู่เสมอ นักเรียนควรละเว้นการกระทำใด
  1. เว้นจากการฆ่าสัตว์
  2. เว้นจากการพูดเท็จ
  3. เว้นจากการลักทรัพย์
  4. เว้นจากการประพฤติดินทาง
  5. เว้นจากการดื่มสุราเสพยาเสพติด
32. การศึกษาเรื่องความดี-ความชั่วให้ประโยชน์แก่ผู้ศึกษาด้านใดมากที่สุด
  1. เป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่ดี
  2. ช่วยให้เราหลีกเลี่ยงการทำความผิด
  3. ช่วยสร้างอุดมการณ์ให้ชีวิต
  4. ช่วยให้เราจักตัดสินใจปัญหาชีวิต
  5. เป็นแนวทางสร้างสรรค์สังคม
33. บุคคลที่ชอบเปิดเผยเป็นผู้นำให้ได้รับความเดือดร้อน ควรใช้หลักธรรมใดเป็นเครื่องชี้นำแก้ไข
  1. ความกตัญญู
  2. ความซื่อสัตย์
  3. ความเสียสละ
  4. ความเมตตากรุณา
  5. ความมีระเบียบวินัย
34. สุนีมีสามีแล้วมีบุคลิกภาพเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีจึงมีคนไปมาหาสู่เป็นจำนวนมาก เธอจะปฏิบัติตัวอย่างไร
  1. เป็นคนจริงใจมีสัจจะต่อทุกคน
  2. มีโอกาสจะเข้าวัดรักษาศีลฟังธรรมเสมอ
  3. สนับสนุนงานของสามีและญาติฝ่ายสามีทุกครั้งที่มีโอกาส
  4. เป็นคนรักพี่รักน้องรักเพื่อนให้ความช่วยเหลือทุกคนเมื่อมีโอกาส
  5. ไม่ไปไหนมาไหนกับเพศตรงข้ามสองต่อสองและให้เกียรติสามีของเธอเสมอ

35. การปฏิบัติตนตามหลักธรรมเรื่องการมีสติสัมปชัญญะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติอย่างไร

1. เป็นผู้ทำได้รับยกย่อง
2. ทนให้อยู่ในสังคมอย่างสงบสุข
3. ทำให้รู้คุณค่าของการอยู่ร่วมกัน
4. ทำให้มีฐานะที่มั่นคงและปลอดภัย
5. เป็นผู้ได้รับความสำเร็จในการทำงาน

36. บุคคลที่มีหิริ-โรตตปปะเป็นคนน่าคบ เพราะเหตุใด

1. เป็นผู้ดี
2. เป็นผู้มิมีเหตุผล
3. เป็นผู้มีความระมัดระวัง
4. เป็นผู้มีความสุจริตเยือกเย็น
5. เป็นผู้เคารพตนเองและกตัญญูเยี่ยงของสังคม

37. การที่นักเรียนต่างโรงเรียนยกพวกตีกันเป็นการเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด

1. เหมาะสม เพราะมีเจตนาฝ่ายตรงข้ามจะถูกลงโทษ
2. เหมาะสม เพราะเป็นการรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน
3. เหมาะสม เพราะเป็นการรักษาศักดิ์ศรีของโรงเรียน
4. ไม่เหมาะสม เพราะจะทำให้เพื่อนบาดเจ็บและเสียชีวิต
5. ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการทำลายชื่อเสียงของตัวเองและโรงเรียน

38. นายบุญมาได้ขายผลไม้ในสวนนายรวย ซึ่งเป็นเศรษฐีประจำหมู่บ้าน ต่อมาถูกตำรวจจับได้ นายบุญมาได้สารภาพว่าได้ขายผลไม้ไปขาย เพื่อเป็นค่าเทอมลูกการกระทำของนายบุญมา เหมาะสมหรือไม่เพราะเหตุใด

1. ไม่เหมาะสม เพราะมีวิธีการอื่น ๆ อีกที่จะได้เงินมา
2. ไม่เหมาะสม เพราะเป็นการผิดกฎหมายและศีลธรรม
3. เหมาะสม เพราะคนรวยควรเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนจนบ้าง
4. เหมาะสม เพราะเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องให้การศึกษาลูก
5. เหมาะสม เพราะเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ

39. วิภาบอกว่าเพื่อนบ้านของพี่ชายให้ตำรวจทราบทำให้พี่ชายต้องติดคุก การกระทำของวิภาเหมาะสมหรือไม่เพราะเหตุใด
1. เหมาะสม เพราะ เป็นการปฏิบัติตามกฎหมาย
  2. ไม่เหมาะสม เพราะ แสดงว่าวิภาไม่รักพี่ชาย
  3. ไม่เหมาะสม เพราะ เป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อพี่ชาย
  4. ไม่เหมาะสม เพราะ พ่อแม่จะ เสียใจที่พี่ไปติดคุก
  5. เหมาะสม เพราะ ถ้าตำรวจพบเองวิภาต้องมีความผิดด้วย
40. เมื่อเด็กหรือสุภาพสตรีโดยสารรถเมล์เราสละที่นั่งให้ เป็นการกระทำที่เหมาะสมหรือไม่เพราะเหตุใด
1. เหมาะสม เพราะ ถ้าไม่ทำจะถูกตำหนิ
  2. เหมาะสม เพราะ เป็นมารยาททางสังคม
  3. เหมาะสม เพราะ เป็นบุคคลควรแก่การอนุเคราะห์
  4. ไม่เหมาะสม เพราะ ผู้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน
  5. ไม่เหมาะสม เพราะ ผู้ชายหวังผลประโยชน์ส่วนตัวจากฝ่ายหญิง

ชื่อ.....นามสกุล.....ชั้น.....

แบบทดสอบเกี่ยวกับการใช้เหตุผล

คำแนะนำในการตอบ ต่อไปนี้จะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนำเสนอบางเรื่อง อาจเป็นเรื่องจริงที่นักเรียนเคยได้พบหรือเห็นในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ขอให้นักเรียนอ่านด้วยความตั้งใจ และสมมติว่าตนเองเป็นบุคคลในเรื่อง เหตุการณ์แต่ละเรื่องจะไม่จบในตัวเอง ดังนั้นเมื่ออ่านถึงตอนท้ายให้นักเรียนเขียนต่อเหตุการณ์ให้จบ รดยในขั้นแรกให้นักเรียนเลือกตัดสินใจก่อนว่าจะทำอย่างไร (รดยกา ลงตรงหน้าข้อความที่เป็นการตัดสินใจ) แล้วจากนั้นให้เหตุผลว่าเพราะเหตุไรนักเรียนจึงตัดสินใจทำเช่นนั้น นักเรียนจะเลือกทำดีหรือเลือกทำไม่ดีก็ได้สำคัญที่เหตุผลว่าทำไมจึงจำเป็นต้องทำเช่นนั้น เหตุผลที่นักเรียนเขียนตอบนั้นอาจเป็นได้หลายอย่างต่าง ๆ กัน และสิ่งที่นักเรียนตอบนี้จะไม่ผิด เพราะความคิดเห็นของคนอาจต่างกันได้ สิ่งสำคัญก็คือให้นักเรียนตอบรดยใช้ความคิดและเหตุผลของตนเอง และจะไม่มีการหักคะแนนเมื่อเขียนผิดหรือทำงานไม่สะอาดเรียบร้อยแต่อย่างใด

(คำแนะนำนี้ครูเป็นผู้อ่านให้นักเรียนฟัง เมื่ออ่านจบแล้วให้นักเรียนซักถามได้เพื่อความเข้าใจก่อนลงมือทำ)

1. อรทัยเคยทำตามเพื่อนคือชอบหยิบของคนอื่นมาเป็นของตนเสมอ แต่มาภายหลังไม่ทำอย่างนั้น

อีก ถ้านักเรียนเป็นอรทัยนักเรียนจะ

- ☐ หยิบของผู้อื่น
☐ ไม่หยิบของผู้อื่น

เพราะ.....

.....

2. วิโรจน์เป็นนักขับรถที่กระทำผิดกฎจราจรและถูกตำรวจปรับเสมอ ต่อมาวิโรจน์ไม่ทำผิดกฎจราจร

อีกเลย ถ้านักเรียนเป็นวิโรจน์นักเรียนจะ

- ☐ ทำถูกกฎจราจร
☐ ทำผิดกฎจราจร

เพราะ.....

.....

3. วันดีไม่เคยทิ้งเศษกระดาษหรือเศษอาหารลงบนพื้นถนนหรือในที่สาธารณะ เราจะนำไปทิ้งในที่รองรับขยะเสมอ ถ้านักเรียนเป็นวันดีนักเรียนจะ

- ☐ ทิ้งขยะในที่สาธารณะ
☐ ไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ

เพราะ.....

4. นภาเป็นคนสุภาพเรียบร้อยทุกครั้งที่ได้รับของจากผู้ใหญ่ก็จะยกมือไหว้ก่อนที่จะรับของ แม้ในขณะที่กำลังรับประทานอาหารอยู่ ถ้ามีผู้ใหญ่หยิบยื่นขนมหรือผลไม้ให้ นภาจะยกมือไหว้ทุกครั้งก่อนที่จะรับของมา ถ้านักเรียนเป็นนภานักเรียนจะ

- ☐ ยกมือไหว้ทุกครั้ง
☐ ไม่ยกมือไหว้ทุกครั้ง

เพราะ.....

5. เมื่อสุนทรีมีความไม่สบายใจ เธอจะเข้าวัดปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญสมาธิภาวนาเสมอ ถ้านักเรียนเป็นสุนทรีนักเรียนจะ

- ☐ เข้าวัดปฏิบัติธรรม
☐ ไม่เข้าวัดปฏิบัติธรรม

เพราะ.....

6. สายสมรกับนารีเป็นเพื่อนสนิทมักขัดแย้งกัน แต่ก็ไม่ได้ถึงขั้นทะเลาะกัน นารีเป็นคนใจเย็นและให้อภัยสายสมรทุก ๆ ครั้งที่สายสมรใช้คารุณารังแกกับนารี ถ้านักเรียนเป็นนารีนักเรียนจะ

- ☐ ให้อภัยเพื่อน
☐ ไม่ให้อภัยเพื่อน

เพราะ.....

7. อุทัยกับอาทิตย์เพื่อนที่เขารักกำลังชกต่อยกับเพื่อนอีกคนหนึ่งที่อุทัยไม่ค่อยชอบนัก และอาทิตย์เป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่ ถ้านักเรียนเป็นอุทัยนักเรียนจะ
- ☐ เข้าไปห้าม
- ☐ ไม่เข้าไปห้าม
- เพราะ.....
- .....
8. มีนกขุนทองตัวหนึ่งบินมาเกาะหน้าต่างบ้านของอุดมศรี อุดมศรีเอาอาหารให้กินและจับไว้ อุดมศรีอยากได้นกมาเลี้ยงนานแล้วจึงดีใจมาก แต่อุดมศรีรู้ว่านกตัวนี้เป็นของรักชัย และรักชัยก็รักนกตัวนี้มากด้วย ถ้านักเรียนเป็นอุดมศรีนักเรียนจะ
- ☐ คืนนกให้
- ☐ ไม่คืนนกให้
- เพราะ.....
- .....
9. อานนท์เป็นนักเรียนที่ตั้งใจเรียนแต่ครอบครัวมีฐานะยากจน เมื่อปิดภาคเรียนทุกครั้ง อานนท์จะไปทำงานพิเศษหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว ถ้านักเรียนเป็นอานนท์นักเรียนจะ
- ☐ ไปทำงานพิเศษ
- ☐ ไม่ไปทำงานพิเศษ
- เพราะ.....
- .....
10. วันหนึ่งหลังจากเลี้ยงสังสรรค์ที่บริษัทแล้ว อำนวยซึ่งเป็นผู้จัดการบริษัทและมีภรรยาแล้ว แต่ภรรยาไม่สามารถออกงานได้ ได้ชวนรัศมีพนักงานสาวไปเต้นรำต่อเพราะอำนวยมีความพึงพอใจรัศมี ซึ่งรัศมีก็ทราบดี ถ้านักเรียนเป็นรัศมีนักเรียนจะ
- ☐ ตกลงทันทีที่จะไปเต้นรำด้วย
- ☐ ไม่ตกลงที่จะไปเต้นรำด้วย
- เพราะ.....
- .....

11. สุชาติกับสินีเป็นสามีภรรยาที่มีความรักและซื่อสัตย์ต่อกันมากต่อมาเพื่อนได้แนะนำวิชาให้รู้จักกับสุชาติ สุชาติได้คบหากับวิชาในฐานะเพื่อนเท่านั้น ถ้านักเรียนเป็นสุชาตินักเรียนจะ

- ☐ คบวิชาในฐานะเพื่อน
☐ คบกับวิชาเกินกว่าความเป็นเพื่อน

เพราะ.....

12. สมรักษ์เป็นนักมวยมีฝีมือดีแต่การชกครั้งนี้สมรักษ์ต้องการเงินจำนวนมากมารักษาพ่อที่เจ็บป่วยอยู่ล้าหลังเงินรางวัลที่ได้จากการชกยังไม่พอรักษาพ่อ สมรักษ์ยังไม่รู้ว่าจะหาเงินที่ไหนมาเพิ่ม ฝ่ายตรงข้ามรู้เรื่องนี้จึงจ้างสมรักษ์ล้มมวย โดยให้ค่าตอบแทนเป็นเงินมากพอที่จะรักษาพ่อได้ ถ้านักเรียนเป็นสมรักษ์นักเรียนจะ

- ☐ ล้มมวย
☐ ไม่ล้มมวย

เพราะ.....

13. นารีชวนวิภาดาไปที่จังหวัดภูเก็ตระหว่างปิดภาคเรียน วิภาดาไม่กล้าขออนุญาตคุณแม่ นารีจึงแนะนำให้วิภาดาโกหกคุณแม่ว่าทางโรงเรียนจัดไปทัศนศึกษา แต่นารีไม่ทำเช่นนั้น ถ้านักเรียนเป็นวิภาดานักเรียนจะ

- ☐ โกหกคุณแม่ตามคำแนะนำของเพื่อน
☐ ไม่โกหกคุณแม่ตามคำแนะนำของเพื่อน

เพราะ.....

14. วันหนึ่งเพื่อนสนิทของสมชายสามคนได้ชวนกันไปสูบบุหรี่ในที่ลับตาคนครั้งแรกสมชายปฏิเสธ แต่เพื่อนคนหนึ่งบอกว่าหากไม่สูบบุหรี่พร้อมกับเขาพวกเขาจะเลิกคบ ถ้านักเรียนเป็นสมชายนักเรียนจะ

- ☐ ยอมสูบบุหรี่
☐ ไม่ยอมสูบบุหรี่

เพราะ.....

15. นิตยาเห็นดวงใจแอบนำทินเนอร์มาสูดดมในห้องน้ำโรงเรียนแล้วบอกว่าสูดดมแล้วทำให้สดชื่น สมองปลอดภัยปรัง คนที่ไม่ลองไม่รู้แล้วชวนให้นิตยาทดลอง ถ้านักเรียนเป็นนิตยา นักเรียนจะ
- ☐ ทดลองดมทินเนอร์
- ☐ ไม่ทดลองดมทินเนอร์
- เพราะ .....
- .....
16. วาริมีปัญหาด้านทางบ้าน พ่อแม่ทะเลาะกันไม่เว้นแต่ละวันกลางวันพ่อไปทำงาน แม่เที่ยวเล่นไปตกเย็นพ่อแม่มาสุรากลั่นมาทุกวัน วาริหมดที่พึ่งจึงคบเพื่อนเที่ยวเตร่ เพื่อนชักชวนให้ทดลองดื่มสุรา เพื่อคลายความทุกข์ได้ ถ้านักเรียนเป็นวารินักเรียนจะ
- ☐ ดื่มสุรา
- ☐ ไม่ดื่มสุรา
- เพราะ .....
- .....
17. วิชัยชวนวิรัตน์ไปร่วมฉลองรับประทานอาหารที่ร้านค้าแห่งหนึ่ง ซึ่งวิชัยสอบเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งได้ วิรัตน์ได้ขั้บรถยนต์ของตนเองไปที่ร้านอาหารและมีเพื่อน ๆ มาร่วมฉลองอีกหลายคน มีการสั่งสุรามาดื่มฉลองด้วย วิชัยชวนวิรัตน์ดื่มสุราเพื่อร่วมสนุกสนานกับเพื่อน แต่วิรัตน์ห่วงเรื่องขั้บรถกลับบ้านจึงปฏิเสธการดื่มสุรา ถ้านักเรียนเป็นวิรัตน์ นักเรียนจะ
- ☐ ดื่มสุรากับเพื่อน ๆ
- ☐ ไม่ดื่มสุรากับเพื่อน ๆ
- เพราะ .....
- .....

18. สามารถจับรถชนชายคนหนึ่งที่กำลังเปลี่ยน จนชายคนนั้นสลบไปถ้าเขาจับรถหนีไปก็คงไม่มีใครเห็น แต่สามารถกันชายคนนั้นส่งโรงพยาบาล แล้วแจ้งให้ตำรวจทราบ ถ้านักเรียน
เป็นสามารถนักเรียนจะ

- ☐ จับรถหนีไป
☐ ไม่จับรถหนีไป

เพราะ .....

19. สมมติว่าในการสอบครั้งหนึ่งสุนทรทำข้อสอบไม่ต่อยได้แต่สุนัขที่นั่งสอบอยู่ข้าง ๆ เป็นคน
เรียนเก่งและทำข้อสอบได้ดี สุนัขเข้าใจความเดือดร้อนของสุนทร เขาจึงส่งกระดาษคำตอบ
ให้ลอก ถ้านักเรียนเป็นสุนทรนักเรียนจะ

- ☐ รับกระดาษคำตอบนั้นมาลอก
☐ ไม่รับกระดาษคำตอบนั้นมาลอก

เพราะ .....

20. สมพงษ์มาโรงเรียนไม่ทันเคารพธงชาติ เพื่อน ๆ แนะนำให้โกหกเมื่อเวลาครูถามว่าทำไม
ไม่มาให้ทันเคารพธงชาติ แต่สมพงษ์บอกครูตามตรงว่าทำไมจึงมาโรงเรียนสาย
ถ้านักเรียนเป็นสมพงษ์นักเรียนจะ

- ☐ บอกครูตามความจริง
☐ ไม่บอกครูตามความจริง

เพราะ .....

21. รักชัยและชนะ เป็นเจ้าหน้าที่บุคลากรได้ใช้โอกาสแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย
ต่อมาชนะคิดได้และกลัวถูกให้ออกจากงานจึงเลิกแสวงหาผลประโยชน์ เช่นนั้น ถ้านักเรียน
เป็นชนะนักเรียนจะ

- ☐ แสวงหาผลประโยชน์
☐ ไม่แสวงหาผลประโยชน์

เพราะ .....

22. นิวิทย์พบปากกาของโชคที่หายไประหว่างวันที่ได้รู้ตัว เขาเอากลับบ้านโดยคิดจะเอาไว้ใช้เอง แต่พอตอนเช้านิวิทย์กลับเอาปากกามาคืนโชค ถ้านักเรียนเป็นนิวิทย์นักเรียนจะ

- ☐ เอาปากกามาคืน
☐ ไม่เอาปากกามาคืน

เพราะ.....

.....

23. วินัยเป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง เขาคอยตักเตือนเพื่อนบ้านและจัดทำป้ายคำขวัญไม่ทิ้งเศษขยะลงในแม่น้ำลำคลอง ถ้านักเรียนเป็นวินัยนักเรียนจะ

- ☐ เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง
☐ ไม่เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง

เพราะ.....

.....

24. ทรงพลตั้งใจทำงานในหน้าที่อย่างดี แต่ก็ยังถูกผู้บังคับบัญชาเรียกไปตำหนิว่าทำงานบกพร่อง ทรงพลน่าจะโกรธและท้อแท้ที่ทำได้แล้วไม่ได้ดีและยังถูกตำหนิอีก แต่เขากลับไม่โกรธและตั้งใจทำงานต่อไป ถ้านักเรียนเป็นทรงพลนักเรียนจะ

- ☐ โกรธ
☐ ไม่โกรธ

เพราะ.....

.....

25. นายชุมเลี้ยงไก่ไว้หลายตัวปรากฏว่าหายไประหว่างวัน วันหนึ่งเขาจับได้ว่าไก่ที่หายไประหว่างวันเพราะสุนัขจรจัดตัวหนึ่งขโมยกินต่อมาในวันหนึ่งเขาได้ยินไก่ร้องจึงออกไปดูเห็นสุนัขตัวเดิมกำลังไล่จับไก่อยู่ นายชุมจึงไล่สุนัขตัวนั้นไป ถ้านักเรียนเป็นนายชุมนักเรียนจะ

- ☐ ฆ่าสุนัข
☐ ไม่ฆ่าสุนัข

เพราะ.....

.....

26. วินัยเป็นคนมีจิตใจเมตตา - กรุณาและสงสารชอบช่วยเหลือผู้อื่น วันหนึ่งวิรัตน์ชวนวินัยไป
ยิมนการเพื่อความสนุกสนาน แต่วินัยไม่ไป ถ้านักเรียนเป็นวินัยนักเรียนจะ

- ☐ ไปยิมนการ
- ☐ ไม่ไปยิมนการ

เพราะ.....

27. สุพจน์ชวนสุนัยไปซื้อนกหงษ์หยกมาเลี้ยงไว้ แต่สุนัยไม่ชอบกักขังทรมานสัตว์จึงไม่ไปซื้อนก
กับสุพจน์ ถ้านักเรียนเป็นสุนัยนักเรียนจะ

- ☐ ไปซื้อนกหงษ์หยก
- ☐ ไม่ไปซื้อนกหงษ์หยก

เพราะ.....

28. วลีสี่เป็นเด็กยากจนวันหนึ่งเห็นคนร้ายกระตุกสร้อยว้างผ่านไพบ และมีคนไล่ตามมาเพื่อจับ
คนร้าย คนร้ายเห็นจวนตัวจึงขว้างสร้อยทิ้งไว้ข้างทาง วลีสี่เองก็เห็น เมื่อคนร้ายและผู้
ไล่จับว้างผ่านไพบหมดแล้ว วลีสี่เดินไปเก็บสร้อยขึ้นมา ถ้านักเรียนเป็นวลีสี่นักเรียนจะ

- ☐ คืนสร้อยให้เจ้าของ
- ☐ ไม่คืนสร้อยให้เจ้าของ

เพราะ.....

29. นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศคนหนึ่งหาซื้อผ้าไหมไทย บังเอิญพ่อค้าต้องการขายผ้าไหมเทียม
ไว้และขอร้องไห้ซึ่งพูดกับชาวต่างประเทศได้โดยสัญญาว่าจะให้ค่าตอบแทน ถ้านักเรียน
เป็นนิสิตนักเรียนจะ

- ☐ บอกว่าเป็นผ้าไหมเทียม
- ☐ ไม่บอกว่าเป็นผ้าไหมเทียม

เพราะ.....

30. สมพงษ์กับสมชัยเป็นเพื่อนกันชอบเถียงกันเป็นประจำ วันหนึ่งสมพงษ์ดื่มสุราและเถียงกับสมชัยซึ่งสมชัยไม่ดื่มสุรา สมพงษ์ทำสมชัยชกต่อยกันแต่สมชัยปฏิเสธ ถ้านักเรียนเป็นสมชัยนักเรียนจะ

- ☐ ชกต่อยกับสมพงษ์
☐ ไม่ชกต่อยกับสมพงษ์

เพราะ .....

.....

ตาราง 7 แสดงค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส.018 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ข้อที่	P	r	ข้อที่	P	r	ข้อที่	P	r
1	.46	.25	16	.58	.39	31	.72	.50
2	.77	.57	17	.35	.29	32	.51	.28
3	.62	.57	18	.69	.37	33	.44	.31
4	.56	.69	19	.54	.28	34	.49	.27
5	.52	.62	20	.76	.45	35	.38	.44
6	.56	.43	21	.47	.42	36	.41	.40
7	.46	.28	22	.46	.44	37	.75	.36
8	.79	.37	23	.60	.37	38	.33	.26
9	.73	.43	24	.32	.30	39	.64	.64
10	.55	.26	25	.47	.40	40	.43	.56
11	.79	.32	26	.71	.66			
12	.48	.27	27	.63	.55			
13	.44	.39	28	.72	.39			
14	.70	.22	29	.47	.38			
15	.77	.48	30	.65	.32			

ค่าความเชื่อมั่น .87

ตาราง 8 แสดงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

คนที่	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง
1	17	25	8	19	27	8
2	31	38	7	22	28	6
3	24	39	15	18	22	4
4	28	30	2	26	28	2
5	22	32	10	26	30	4
6	23	35	12	17	27	10
7	24	39	15	29	30	1
8	26	32	6	27	30	3
9	17	31	14	19	23	4
10	21	32	11	28	28	-
11	19	36	17	26	27	1
12	18	30	12	14	22	8
13	26	36	10	31	30	-1
14	26	34	8	17	30	13
15	20	34	14	23	31	8
16	23	30	7	10	16	6
17	29	32	3	24	33	9
18	33	37	4	20	29	9
19	21	24	3	20	29	9
20	21	30	9	32	35	3

ตาราง 8 (ต่อ)

คนที่	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง
21	24	27	3	26	31	5
22	16	17	1	19	26	7
23	24	35	11	25	28	3
24	24	32	8	23	34	11
25	32	31	-1	22	20	-2
26	25	33	8	21	25	4
27	19	31	12	24	28	4
28	28	35	7	20	25	5
29	24	25	1	22	28	6
30	27	38	11	21	28	7
31	23	34	11	23	19	-4
32	26	35	9	14	34	20
33	19	33	14	15	28	13
34	26	34	8	19	25	6
35	27	33	6	26	31	5
36	24	35	11	23	30	7
37	21	36	15	21	31	10
38	24	35	11	17	33	16
39	25	36	11	25	31	6
40	30	38	8	27	30	3
41	19	37	18	23	33	10

ตาราง 8 (ต่อ)

คนที่	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง
42	22	26	4	22	30	8
43	30	34	4	35	37	2
44	28	35	7	19	25	6
45	27	37	10	18	30	12
46	28	37	9	26	23	-3
47	20	30	10	26	30	4
48	27	33	6	28	34	6
49	21	22	1	22	31	9
50	28	33	5	24	34	10

ตาราง 9 แสดงคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

คนที่	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง
1	61	70	9	48	55	7
2	65	78	13	48	57	9
3	54	80	26	50	53	3
4	67	80	13	59	62	3
5	56	73	17	54	61	7
6	50	68	18	61	64	3
7	61	72	11	60	71	11
8	55	78	23	42	53	11
9	54	61	7	58	61	3
10	55	76	21	50	53	3
11	56	67	11	56	60	4
12	68	78	10	61	65	4
13	48	57	9	58	67	9
14	48	64	16	58	62	4
15	62	74	12	56	62	6
16	70	71	1	48	51	3
17	58	60	2	52	57	5
18	70	72	2	59	62	3
19	70	74	4	61	66	5
20	56	58	2	67	76	9
21	57	76	19	61	70	9

ตาราง 9 (ต่อ)

คนที่	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง
22	65	73	8	61	71	10
23	66	68	2	69	71	2
24	53	74	21	65	71	6
25	66	76	10	68	69	1
26	59	73	14	58	67	9
27	62	67	5	59	67	8
28	61	67	6	62	67	5
29	61	70	9	67	67	0
30	60	66	6	57	70	13
31	63	69	6	62	63	1
32	56	67	11	63	65	2
33	59	66	7	46	48	2
34	62	76	14	58	68	10
35	61	75	14	67	67	0
36	61	70	9	58	58	0
37	82	86	4	66	67	1
38	58	69	11	63	71	8
39	51	67	16	68	68	0
40	68	72	4	57	67	10
41	61	73	12	68	72	4
42	68	71	3	56	62	6

ตาราง 9 (ต่อ)

คนที่	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง	ก่อนสอน	หลังสอน	ผลต่าง
43	67	77	10	56	58	2
44	64	73	9	57	59	2
45	69	71	2	60	67	7
46	62	72	10	68	73	5
47	63	73	10	61	65	4
48	69	76	7	65	70	5
49	65	73	8	73	77	4
50	67	73	6	65	66	1

ภาคผนวก ค.

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 1

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 1

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

มนุษย์และสัตว์ต้องอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน จะทำให้ชีวิตเป็นสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถอธิบายพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกพฤติกรรมที่ดี และไม่ดียได้
3. นักเรียนสามารถบอกความหมายของเบญจศีล - เบญจธรรมข้อ 1 ได้
4. นักเรียนสามารถสร้างความเมตตากรุณาแก่ตนเองและผู้อื่นได้
5. นักเรียนสามารถสรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติผิดหลักเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 1 ได้
6. นักเรียนสามารถเสนอแนะแนวทางการไม่เบียดเบียนผู้อื่นได้

เนื้อหา

ศีลข้อ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (ปาณาติ ปาตา เวรมณี) ความมุ่งหมายของศีลข้อ 1 มุ่งให้มนุษย์มีเมตตาต่อกัน และเพื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งปวงด้วย ข้อห้าม จะต้องเว้นจากการกระทำ 3 อย่าง คือ ฆ่า ทาร้าย ทรมาณ

ธรรมข้อ 1 เมตตากรุณา ซึ่งจะเป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อ 1

เมตตา คือ ความรักปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข

กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นเตรียม

1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน โดยนับเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม
2. รูปภาพข่าวการฆาตกรรมและการทำร้ายร่างกาย
3. เอกสารประกอบการเรียน และกรณีตัวอย่างเรื่อง "1ครมิต" สำหรับ

นักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูและนักเรียนสนทนาจากรูปภาพข่าวของหนังสือพิมพ์หลาย ๆ ฉบับ เกี่ยวกับข่าวฆาตกรรมการทำร้ายร่างกายและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นฝึกศึกษา

เมื่อนักเรียนได้ดูรูปภาพข่าวฆาตกรรมการทำร้ายร่างกายและแสดงความคิดเห็นกันแล้วครูถามนักเรียนว่า

1. คนที่ทำร้ายร่างกายกันหรือฆ่ากันตายมีสาเหตุมาจากอะไร
2. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรขณะดูภาพเหตุการณ์นั้น
3. ถ้านักเรียนอยู่ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
4. ถ้านักเรียนรู้ว่ามีคนกำลังจะเข้ามาทำร้ายร่างกายเราหรือจะฆ่าเราในขณะนั้นนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
5. นักเรียนอยากให้มีเหตุการณ์ในข้อ 3 และ 4 เกิดขึ้นกับนักเรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อทำให้อารมณ์สงบไม่ว้าวุ่นกับเหตุการณ์ในภาพข่าวนั้นประมาณ 5 นาที แล้วเปลี่ยนมากำหนดรู้ความรู้สึกของตนเองได้ชัดเจนประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิ แล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ขั้นบัญชาศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษา เอกสารประกอบการเรียน พร้อมกรณีตัวอย่างที่แจกให้และตอบคำถามที่เกี่ยวกับพฤติกรรมตัวละครต่อไปนี้

1. อะไรคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้หมอและญาติคนไข้ชกต่อยกัน
2. ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ดี-ไม่ดีอย่างไรบ้าง
3. ในภายหลังเมื่อคนไข้ตายลงเพราะทนพิษบาดแผลไม่ไหว ถ้า

นักเรียนเป็นหมอพิทักษ์จะรู้สึกอย่างไร

4. ถ้าในสังคมมีคนเช่นหมอพิทักษ์มาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร
5. มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่คิดทำร้ายชีวิตกัน
6. ถ้าญาติพี่น้อง เพื่อนของนักเรียนกำลังเจ็บป่วยหรือได้รับบาดเจ็บ

สำหรับนักเรียนรู้สึกอย่างไร และจะทำอย่างไร

7. ถ้าไม่มีใครสนใจ และเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยซึ่งเป็นญาติหรือเพื่อนของนักเรียน และขณะนั้นคุณหมอมิรุระสำคัญมากไม่สามารถรักษาคคนไข้ขณะนั้นได้ นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร และจะทำอย่างไร

8. นักเรียนอยากให้เหตุการณ์ข้อ 6 และ 7 เกิดขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด

9. ถ้านักเรียนเป็นหมอและพบคนไข้อาการสาหัสใกล้ตาย นักเรียนจะละทิ้งคนไข้หรือไม่ เพราะเหตุใด

10. ถ้านักเรียนอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้ นักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด

11. ถ้านักเรียนช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้ นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

12. นักเรียนจะสามารถฝึกตนเองให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณาต่อตนเองหรือผู้อื่นได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

ข้อเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้นครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่องเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 1
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนรู้

1. รูปภาพเกี่ยวกับข่าวมาตรฐานการท่าเรือร่างกาย
2. แผ่นใส
3. กรณียตัวอย่างเรื่อง "ใครผิด"
4. เอกสารประกอบการเรียนเรื่องเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 1
5. เทปวิทยุ
6. บัตรกำหนดงาน

บัตรกำหนดงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้
ร่วมมือกันทำ
เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม
เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อให้งาน
สำเร็จได้ด้วยดี
2. ให้สมาชิกทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้
สมาชิกทำตามความเหมาะสม
3. ให้สมาชิกทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่างและเอกสารประกอบการเรียน
4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจด
บันทึก
5. ให้ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

กรณีตัวอย่าง เรื่อง วิศวกร

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ขณะที่หมอฟัฒนกำลังเปลี่ยนเวรตอนดึก เมื่อนาฬิกาตั้งขึ้น แสดงว่าหมดเวลาอยู่เวรของเขาแล้ว เขาก็สลัดความง่วงทั้ง และรีบกระวี กระจาดลุกเดินออกไป เพราะนัดแฟนไว้ดูหนังรอบดึกด้วยกัน เผอิญขณะนั้นมีคนไข้ถูกแทง อาการสาหัสเข้ามาพอดี

- ญาติคนไข้ : คุณหมอครับ ช่วยหน่อยเถิดครับ ไข้แดง ลูกผมมันถูกเพื่อนแทงเอา อาการสาหัสทีเดียว เราอยู่ไกลกว่าจะมาถึงที่นี่ได้เลือดไหลออกจนตัวซีดไปหมดแล้ว
- หมอ : (คิดในใจ เอาอีกแล้ว อาชีพหมอนี้มันน่าเบื่อจริง ดึกดื่นก็ต้องทำงานในขณะที่ใคร ๆ ก็หลับกันสบาย รู้ยังงี้ไม่มาเรียนหมอหรอก บากก็พูดว่า) "เดี๋ยวรอ หมออีกคน เขากำลังจะมาผลัดเวร ผมต้องรีบไปก่อน เพราะมีธุระ" (ส่วนในใจ หมอกำลังคิดถึงแฟนสาวที่กำลังรออยู่ และคิดว่าเงินรับคนไข้รายนี้ไว้นอกจากจะไปไม่ทันแล้ว เดี๋ยวจะต้องให้ปากคำตำรวจ เพราะเป็นคดีทำร้ายร่างกายกัน และหากคนไข้ ซึ่งขณะนี้อยู่ในขั้นสาหัสตายลงก็ต้องตกอยู่ในความรับผิดชอบของเรา และนี่มันก็หมดหน้าที่ของเราแล้ว มันควรจะให้หมอสมชายที่จะเข้าเวรมารับหน้าที่ต่อไป ถ้าหมอสมชายมาช้า มันก็เป็นเวรกรรมของคนไข้ และดีเหมือนกันหมอสมชายจะได้ถูกลงโทษเสียบ้างฐานไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่คิดแล้วหมอฟัฒนก็รีบสาวเท้าออกไปโดยเร็ว)
- ญาติคนไข้ : (จับแขนเสื้อหมอไว้ พยายามขอร้องระส่ำระลักว่า)
"ได้โปรดเถิดครับคุณหมอ ผมมีลูกคนเดียว"
- หมอ : (สับัดมืออย่างฉุนกรธ พร้อมกับตวาดว่า)
"นี่คุณมันหมดเวลาทำงานของผมแล้วนะ บอกว่าผมมีธุระไม่ได้ยินหรือไง"
- ญาติคนไข้ : (พูดสวนไปด้วยความโกรธว่า)
"ธุระของหมอกับชีวิตของคน ใครมันจะสำคัญกว่ากัน"
- หมอ : ชีวิตของพวกเขาแก่มันก็แค่นั้น หาเรื่องเกเรทะเลาะวิวาทกัน แล้วมาทำร้ายคนอื่น เขาต้องพลอยเดือดร้อน

ด้วยความริบหรี่สุดกลั้น ญาติคนไข้ก็เลยกระซอกขอเลื่อนหอน้ำหนักกลับมา พร้อมกับพาดก้านลงบนใบหน้าอย่างสุดแรงจนล้มลง พอลุกขึ้นมาได้หมอก็พาดก้านกลับไปบ้าง ตอนนี้ทั้งสองฝ่ายต่างก็ต่อสู้กันสุดสุด ด้วยเหตุที่หมอตัวเล็กกว่า ในที่สุดหมอก็พบบลงจนกองเลือดของตัวเองซึ่งก็เป็นเวลาเดียวกับที่หมอสมชายรับผลเข้ามารับเวรพอดี ฉะนั้นแทนที่หมอสมชายจะมีคนไข้หนักเพียงคนเดียว กลับมีเพิ่มอีก 2 คน ญาติที่นำคนไข้มาส่งและหมอพิทักษ์อีก และในที่สุดคนไข้คนแรกทนพิษบาดแผลไม่ไหวก็สิ้นใจตายในกลุ่มต่อมา

**เอกสารประกอบการเรียน
เบญจศีลและเบญจธรรมข้อ 1**

ศีลข้อ 1

ปาณาติ ปาตา เวรมณี - เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต

คำว่าสัตว์มีชีวิต แปลมาจากคำว่า ปาณาติปาตา

คำว่า ปาณะ คือ ร่างกายที่หายใจ มีชีวิตเป็นอยู่ ดังนั้นจึงหมายถึงมนุษย์และสัตว์

ทั่ว ๆ ไป

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตนรักชีวิตของตน สะดุ้งกลัวความตายฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิตของตน และกลัวความตายฉันนั้น ฉะนั้นจึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรฆ่าให้คนอื่นฆ่า ตนรักสุข เกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุข เกลียดทุกข์ฉันนั้น จึงไม่ควรสร้างความสุขให้แก่ตนด้วยการก่อทุกข์ให้แก่คนอื่น

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 1

มุ่งให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อกัน และเผื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งปวงด้วย

ข้อห้าม

จะต้องเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เรื่องที่จะนำมาพิจารณาภายใต้หัวข้อนี้มี 4 ประการ คือ

1. การฆ่า
2. การทำร้ายร่างกาย
3. การทรมาน
4. การกระทำอัปวินิบาตกรรม

1. การฆ่า หมายถึง การฆ่าสัตว์มีชีวิต คำว่า สัตว์มีชีวิต หมายความว่ารวมทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน การฆ่า ได้แก่ การทำให้สัตว์ตายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง

การฆ่าสัตว์มีบาปมากหรือน้อยตัดสินได้โดยการพิจารณาดังนี้คือ ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณมาก เจตนาที่คิดฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก ใช้วิธีการฆ่าที่ทรมานมาก ก็มีโทษหรือบาปมาก ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีคุณน้อย เจตนาที่คิดฆ่าอ่อนมีความพยายามน้อย วิธีการฆ่าทรมานน้อย ก็มีโทษหรือบาปลดลง มาตามส่วน

2. การทำร้ายร่างกาย ศิลข้อ 1 มีความมุ่งหมายให้เว้นจากการเบียดเบียนชีวิตของกันและกัน จึงมิใช่ควรเว้นจากการฆ่าสัตว์อย่างเดียว แต่ควรเว้นจากการทำร้ายร่างกายกันและกันด้วย การทำร้ายร่างกาย คือ การทำให้เสียโฉม เจ็บปวดหรือพิการ แม้ไม่ถึงเป็นการทำลายชีวิต แต่ก็สร้างความทุกข์ให้แก่ผู้ถูกกระทำเป็นอย่างมาก

3. การทรมาน การสื่อแสดงถึงความขาดเมตตาจิต ด้วยการใช้สัตว์พาหนะสำหรับขี่ลาก เข็น เกินกำลัง ขาดการเลี้ยงดู การพักผ่อน ทึ่มแทง ทูบตี อนึ่ง การกักขังสัตว์แม้จะกักขังไว้เพื่อดู เพื่อชม หากไม่เลี้ยงดูให้เหมาะสมสอยให้อยู่ในสภาพอดอยาก หรือกักขังผูกมัดแน่นเกินไป ตลอดจนการเล่นกั๊กจิ้งหรีด ตีไก่ กัดปลา เพื่อการพนัน ก็จัดเป็นการทรมานที่ควรละเว้นเช่นกัน

4. การกระทำอัตวินิบาตกรรม คำว่า อัตวินิบาต แปลว่า การทำชีวิตของตนให้ตกลงไป หมายถึง การฆ่าตัวตาย เป็นการฆ่าตัวเองที่เกิดจากความรู้สึกน้อยใจ เสียใจ คับแค้นใจ รู้สึกพ่ายแพ้ อับจน มองไม่เห็นทางแก้ไข หหมดทางออก การกระทำเช่นนี้เป็นความโง่เขลา ขาดปัญญา เรื่องของปัญหาชีวิต หากไตร่ตรองให้ดี ไม่หลงไปตามอารมณ์ชั่ววูบย่อมจะมีทางแก้ไขได้ทุกอย่าง

พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ชีวิตเป็นสิ่งมีค่า ควรใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์หรือแสวงหาประโยชน์จากชีวิตในทางที่ถูกต้องให้ได้มากที่สุด พระองค์เรียกบุคคลที่ฆ่าตัวตายว่า ฆราวาส คือ คนเปล่า และเรียกการกระทำเช่นนี้ว่า ฆาตกรรม คือ กรรมเปล่า หมายถึง การตายไปอย่างไร้ค่า ผิดกับการตายของผู้ที่สตนเพื่อความดี เช่น เพื่อประเทศชาติ เป็นต้น ซึ่งเป็นการตายที่มีค่า และเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามไว้เช่นเดียวกับห้ามฆ่าชีวิตสัตว์อื่น

หลักที่ใช้ตัดสินใจว่าผิดศีลข้อที่ 1

อย่างน้อยเพียงใด จะต้องพิจารณาที่การกระทำ ซึ่งมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งมีชีวิต (มีลมหายใจ)
2. เรารู้ว่าสิ่งนั้นมีชีวิต
3. จิตคิดจะฆ่าให้ตาย
4. พยายามฆ่า
5. สิ่งมีชีวิตนั้นตายด้วยความพยายามนั้น

เบญจธรรมข้อ 1

คือ เมตตากรุณา ซึ่งจะเป็นมูลฐานก่อให้เกิดศีลข้อ 1 เป็นเหตุก่อให้เกิดการกระทำที่
เกื้อกูลขึ้นอีก เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ เพราะมีศีล และเกื้อกูลสัตว์ เพราะมีธรรม คือ ความเมตตากรุณา
ดังนั้นจึงควรปลูกเมตตากรุณาให้มีคู่ไปกับศีล

เมตตา คือ ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เช่น ความหวังดี ความมีไมตรีจิตต่อกัน

กรุณา คือ ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่น ก็พลอยหวนใจ
สงสารคิดช่วยเหลือ

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 2

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 2

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การประกอบอาชีพสุจริต และ เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินซึ่งกันและกันย่อมทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีได้
3. นักเรียนสามารถบอกความหมายของเบญจศีล-เบญจธรรม ข้อ 2 ได้
4. นักเรียนสามารถประกอบอาชีพที่สุจริตได้
5. นักเรียนสามารถบอกผลเสียในการประกอบอาชีพไม่สุจริตได้
6. นักเรียนสามารถสรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติผิดหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ข้อ 2 ได้
7. นักเรียนสามารถเสนอแนะแนวทางในการประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริตได้

เนื้อหา

ศีลข้อ 2 เว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)

ความมุ่งหมาย เพื่อป้องกันการทลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกันให้ทุกคนตั้งหน้า
ทำมาหากินโดยสุจริต

ข้อห้าม เว้นจากการกระทำในลักษณะที่เป็นโจรกรรม อนุโลมโจรกรรม ฉวยาโคจรกรรม

ธรรมข้อ 2 สัมมาอาชีพะ คือ ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

การประกอบอาชีพเป็นกิจที่จำเป็นของทุก ๆ คน เพราะต้องการหาปัจจัยมาบริโภคเลี้ยงตน
และผู้อื่นที่จะต้องเลี้ยง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นเตรียม
1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน ใ้คนับเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม
  2. รูปภาพข่าวเกี่ยวกับการลักขมย ปล้นจี้ และภาพการประกอบอาชีพที่สุจริต
  3. เอกสารประกอบการเรียน และกรณีตัวอย่างเรื่อง "ชีวิตของสมชาย" สำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ครูสนทนากับนักเรียนเกี่ยวกับอาชีพของบุคคลในครอบครัวของนักเรียนและให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นหรือเล่าประสบการณ์ที่นักเรียนเคยได้พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังมาเกี่ยวกับการลักขมย การปล้นจี้ และการประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริต

ขั้นฝึกศึกษา เมื่อสนทนาและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริตแล้วครูถามนักเรียนว่า

1. ถ้านักเรียนลักขมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกงทรัพย์สินจากผู้อื่น นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
2. ถ้านักเรียนลักขมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกง เอาทรัพย์สินผู้อื่นมาเป็นของตนเอง และถูกผู้อื่นลักขมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกงต่อนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
3. นักเรียนอยากทำกรรมลักขมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกงเราหรือไม่ เพราะเหตุใด
4. บุคคลที่ตั้งใจประกอบอาชีพสุจริตไม่เบียดเบียนใครเป็นบุคคลเช่นใด

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อทำจิตใจให้สงบประมาณ 5 นาที แล้วเปลี่ยนมาทบทวนความรู้สึกของตนเองได้ชัดเจน ขณะทำสมาธิว่ามี กาย วาจา ใจ เป็นอย่างไร และพิจารณาว่าไม่ลักขมย มีอาชีพสุจริต สภาพจิตใจ ปรียาอาการเป็นอย่างไร ประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิ แล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ชั้นประถมศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาเอกสารประกอบการเรียน พร้อมกรณีตัวอย่างที่แจกให้ และตอบคำถามจากกรณีตัวอย่าง

1. อะไรเป็นสาเหตุให้ขรมย
2. ความรักทำให้คนหลงผิดได้อย่างไร
3. ถ้ามีใครมาลักขรมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกง เอาทรัพย์สินของเราไป นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
4. สมมติว่า ถ้านักเรียนเคยลักขรมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกง เอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตนเองนั้น
  - 4.1 ก่อนกระตักนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด
  - 4.2 นักเรียนคิดว่าทรัพย์สินเหล่านั้นได้มายากหรือง่าย เพราะเหตุใด
  - 4.3 นักเรียนได้ใช้ความพยายามหรือหาวิธีการอย่างไรบ้าง
  - 4.4 ขณะที่ลงมือกระตักนักเรียนรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด
5. นักเรียนเคยถูกใครขรมย ปล้นจี้ หลอกหรือโกง ทรัพย์สินหรือไม่ ถ้าเคยนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
6. จากกรณีตัวอย่างเรื่อง "ชีวิตของสมชาย"
  - 6.1 ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ไม่ดีอย่างไร
  - 6.2 ถ้ามีคน เช่น สมชายมาก ๆ ในสังคมจะเป็นอย่างไร
  - 6.3 ถ้ามีคน เช่น ชิตพงษ์และอนันต์ ในสังคมจะเป็นอย่างไร
7. การกระทำของสมชายถือว่าผิดศีลข้อใดพร้อมให้เหตุผล
8. ถ้านักเรียนเป็นสมชายนักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด
9. ถ้านักเรียนเป็นสมชายนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรถ้ามีเพื่อนสงสัยว่าเป็นคนลักขรมย
10. การประกอบอาชีพที่สุจริตและไม่สุจริตจะให้ความรู้สึกที่ต่างกันอย่างไร

11. นักเรียนได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชีพไม่สุจริตของผู้อื่น
นักเรียนชอบหรือไม่ชอบ เพราะเหตุใด แล้วเมื่อไม่ชอบแล้วนักเรียน
ยังเลือกทำทุจริตอีกหรือไม่
12. จะมีวิธีการอย่างไรให้บุคคลในสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตโดยไม่
ก่อความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น

ข้อเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุปเสนอแนะ
ทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง
เบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 2
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนรู้

1. รูปภาพเกี่ยวกับการปล้นจี้ ลักขโมย การประกอบอาชีพสุจริตและไม่สุจริต
2. แผ่นนาฬิกา
3. เอกสารประกอบการเรียนเรื่องเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 2
4. กรณีตัวอย่างเรื่อง "ชีวิตของสมชาย"
5. เทปวิทยุ
6. บัตรกำหนดงาน

บัตรงานคงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ
เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม
เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อำทำงานสำเร็จได้ดียิ่ง
2. ให้นักสมาชิกทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม
3. ให้นักสมาชิกทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่าง และเอกสารประกอบการเรียน
4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจดบันทึก
5. ให้นักตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

กรณีตัวอย่าง เรื่อง ชีวิตของสมชาย

สมชาย ชิตพงษ์ และอนันต์ เป็นเพื่อนรักกัน และเช่าห้องพักอยู่ร่วมกัน เพื่อเรียนมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ขณะเรียนหนังสือสมชายคบเพื่อนมากมายหลายอาชีพ จนสุดท้ายติดการพนัน มีหนี้สินมาก เงินไม่พอใช้จึงแอบขโมยเงินของ ชิตพงษ์ และอนันต์ ซึ่งเป็นเพื่อนอยู่เสมอ ๆ สร้างความเดือดร้อนให้เพื่อนทั้งสองเป็นอันมาก เพราะเงินไม่พอใช้ สอบถามจากสมชายก็ปฏิเสธไม่รู้ไม่เห็นมาตลอด แต่ชิตพงษ์และอนันต์ก็ยังสงสัยว่าสมชายเป็นคนขโมยแน่ ๆ เพราะอยู่กันเพียง 3 คน ตั้งแต่นั้นมา สมชายเริ่มห่างเพื่อนทั้งสองยิ่งขึ้น เพราะความระแวงต่อกัน

ต่อมาสมชายได้ย้ายออกจากห้องพักของชิตพงษ์และอนันต์ ไปเช่าหออยู่คนเดียวและร่วมกับเพื่อนใหม่ประกอบอาชีพผิดกฎหมาย และออกจากมหาวิทยาลัยในที่สุด ส่วนชิตพงษ์ และอนันต์ ตั้งใจเรียนจนจบมหาวิทยาลัยแล้วทำงานบริษัทต่างประเทศ จนมีฐานะมั่นคงส่วนสมชาย ใช้ชีวิตวนเวียนอยู่กับอาชีพไม่แน่นอนส่วนใหญ่ผิดกฎหมาย เป็นหัวหน้ากลุ่มลักขโมย จัดแะ บ้านเรือนราษฎรรอบกรุงเทพ จนสุดท้ายถูกตำรวจจับได้ ศาลพิพากษาให้จำคุก 10 ปี สูญเสียอนาคต สร้างความเสียใจให้กับคุณพ่อคุณแม่ของเขาอย่างยิ่ง

เอกสารประกอบการเรียน

เบญจศีลและเบญจธรรมข้อ 2

ศีลข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี - เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก คาวาเจ้าของไม่ได้ให้ หมายถึง ของทุก ๆ อย่างที่เจ้าของยังหวงแหน ปิดถือ กรรมสิทธิ์อยู่

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 2 เพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน ให้ทุกคนตั้งหน้าทามาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ เพราะทรงเห็นว่าทุกคนต่างต้องมีทรัพย์ไว้สำหรับ บริโภคใช้สอย และไม่ปรารถนาให้ใครลักขโมยช่วงชิงไป บางคนต่อสู้เพื่อป้องกันทรัพย์จนถึงต้อง บาดเจ็บล้มตาย เมื่อตนไม่ชอบให้ใครมาลักทรัพย์ของตนก็ไม่ควรลักทรัพย์ของคนอื่น

ข้อห้าม เว้นจากการกระทำที่เป็นโจรกรรม อนุโลมโจรกรรม ฉายาโจรกรรม

โจรกรรม - การลักของที่มีเจ้าของหวงแหน มีเจตนาลัก ทำการลักเอง หรือจ้างให้ คนอื่นลัก และได้ของนั้นมา เช่น ลัก(ขโมย) ฉกชิงวิ่งราว ชูกรรโชก ปล้น ตู๋ นักรอง หลอกหลวง ปลอม เปียดบัง สับเปลี่ยน ลักลอบ ยักยอก

อนุโลมโจรกรรม - เป็นการกระทำที่คลุมเครือ จะจัดเป็นโจรกรรมโดยตรงก็ไม่ได้ ถิ่นนัก เพราะผู้กระทำอาจมีเจตนาอย่างอื่นก็ได้ เช่น รับซื้อของที่โจรนำมาขายให้ ำให้ที่פקอาศัย แก่โจร ปอกลอกทรัพย์สินผู้อื่นจนหมดตัว รับสินบนเพื่อกระทำหรือเว้นจากการกระทำบางอย่างอัน เป็นการผิดหน้าที่ หรือเสียความยุติธรรม

ฉายาโจรกรรม - เช่น ผลาญ (ไม่มีเจตนาจะยึดทรัพย์นั้นมาเป็นของตน แต่ทำลาย ทรัพย์นั้นเสีย เช่น แก่งแย่งของของผู้อื่น เผาบ้านเรือนเขา ฯลฯ) หยิบฉวยทรัพย์ของผู้อื่น ด้วยความมั่งง่าย

ธรรมข้อที่ 2 สัมมาอาชีวะ - ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมีคู่กับศีลข้อที่ 2

การประกอบอาชีพเป็นกิจจำเป็นของทุกคน เพราะทุกคนต้องกินต้องใช้พระพุทธเจ้า จึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงด้วยสัมมาอาชีวะ ถ้ายังหาเลี้ยงชีพเองไม่ได้ เช่น เป็นนักเรียนก็ ควรช่วยเหลือบิดามารดา หรือผู้ที่เลี้ยงดูตน ด้วยการหาเงินที่พอควรแก่กำลังและเวลาของตน ไม่ใช้ทรัพย์ไปนทางที่ผิด ไม่หลอกลวงขอทรัพย์ท่านต้องตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 3

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรมข้อ 3

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

ความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว โดยไม่เบียดเบียนของรักของผู้อื่นมาเป็นของตนยอมช่วยก่อให้เกิดความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกพฤติกรรมที่ดี และไม่ดียได้
3. นักเรียนสามารถบอกความหมายของเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 3 ได้
4. นักเรียนสามารถบอกผลเสียของการประพฤติดีกในกามได้
5. นักเรียนสามารถสรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติดีกหลักเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 3 ได้
6. นักเรียนสามารถเสนอแนะแนวทางที่จะเลือกปฏิบัติและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติได้

เนื้อหา

ศีลข้อ 3 เว้นจากการประพฤติดีกในกาม (กาเม สุมิจฉาจารา เวรมณี)

ความมุ่งหมายของศีลข้อที่ 3 เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น บลุกสามัคคีและป้องกันการแตกร้างในหมู่มนุษย์

ข้อห้าม (ทั้งหญิงและชาย) ไม่ให้ประพฤติดีกประเวณี

ธรรมข้อ 3 กามสังวร (ความสำรวมในกาม) คือ ระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤติดีกแต่ให้ประพฤติดีกในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชนก็ระวังควบคุมใจ กาย ไม่ให้ออกนอกทาง รักษาประเพณีอันดีงามของไทย ตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรมแนะนำ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นเตรียม 1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน โดยนับเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม
2. ให้นักเรียนนำของเล่นที่ตนรักมากที่สุดมาคนละ 1 ชิ้น
3. เอกสารประกอบการเรียน และกรณีตัวอย่างเรื่อง "หญิงสองใจ" สำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

- ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน 1. ให้นักเรียนนำของเล่นหรือของใช้ส่วนตัวที่นักเรียนรักมากที่สุดมาคนละ 1 ชิ้น
2. พุจฉกษัตริย์ถามถึงของที่นักเรียนแต่ละคนนำมา แล้วให้ทุกคนเขียนชื่อติดไว้บนของตนเอง นำของทุกชิ้นมาวางรวมไว้บนโต๊ะหน้าห้อง
3. ให้นักเรียนทุกคน (เรียกชื่อตามเลขที่ทีละ 7 คน) ออกไปเลือกหยิบของที่ตนพอใจคนละ 1 ชิ้น แต่ห้ามหยิบของที่เป็นของตนเอง ขณะที่ออกไปห้ามพูดหรือปรึกษากัน เพื่อให้แต่ละคนตัดสินใจด้วยตนเอง เมื่อเลือกได้แล้วก็นำกลับมายังที่ของตน
- เมื่อนักเรียนได้หยิบของเล่นตามกติกาที่ครูได้วางไว้แล้วตอบคำถามครูดังต่อไปนี้

ขั้นคิด

1. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อเห็นเพื่อนหยิบของเล่นที่ตนเองรัก
2. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อหยิบของรักของคนอื่น
3. นักเรียนอยากให้มีเหตุการณ์ในข้อ 1 และ 2 เกิดขึ้นหรือไม่ เพราะเหตุใด
4. นักเรียนรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจของเล่นที่ตนรักเปลี่ยนไปเป็นของผู้อื่น เพราะเหตุใด
5. เมื่อนักเรียนหยิบของผู้อื่นมา นักเรียนคิดว่าเจ้าของจะรู้สึกอย่างไร

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อทำให้อารมณ์สงบประมาณ 5 นาที จากนั้นจึงเปลี่ยนมาให้นักเรียนกำหนดความรู้สึกของตนเองให้ชัดเจนเกี่ยวกับการแย่งของรักของคนอื่น และการพอใจในของตนเองประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิ แล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ขั้นปัญญา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาเอกสารประกอบการเรียน พร้อมกรณีตัวอย่างที่แจกให้ แล้วตอบคำถามจากกรณีตัวอย่าง

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจที่ดีและไม่ดีอย่างไร

1.1 นายธนุคคหะ

1.2 นายโจร

1.3 ภรรยาของธนุคคหะ

2. ภรรยาของธนุคคหะ กระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด

3. ภรรยาของธนุคคหะได้รับบทเรียนอย่างไรจากที่ได้เห็นการกระทำของสุนัขจิ้งจอก

4. ถ้านักเรียนเป็นธนุคคหะ เมื่อถูกภรรยาทรยศปันใจไปให้ชายอื่น นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร

5. ถ้านักเรียนเป็นนายโจร ในขณะที่ได้นางมาเป็นภรรยาของตนนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

6. ถ้านางถูกนายโจรที่ตนหลงรัก ทอดทิ้งไป นักเรียนคิดว่านางมีความรู้สึกอย่างไร

7. ถ้ามีคนเช่นภรรยาของธนุคคหะมาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร

8. การแย่งของรักของคนอื่น การทรยศไม่ซื่อสัตย์ต่อกันเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ เพราะเหตุใด

9. จะมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่ประพฤติดังเช่นภรรยาของนายธนุคคหะ

10. ขณะที่เป็นผู้เด็กหรือเป็นนักเรียน ความประพฤติดื้ออึดพิสดาร
ข้อ 3 มีลักษณะอย่างไรบ้าง

ข้อเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุป
เสนอแนะทางเลือก และแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง
เบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 3
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนการสอน

1. นักเรียนนำอุปกรณ์มาคนละ 1 ชิ้น
2. แผ่นใส
3. กรณีตัวอย่างเรื่อง "หญิงสองใจ"
4. เอกสารประกอบการเรียนเรื่องเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 3
5. เทปวิทยุ
6. บัตรกำหนดงาน

บัตรกำหนดงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ
เลือกเลขานุการกลุ่ม มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม
เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อให้งานสำเร็จได้ด้วยดี

2. ให้นักเรียนทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม

3. ให้นักเรียนทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่าง และเอกสารประกอบการเรียน
4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจด

บันทึก

5. ให้นักเรียนตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

กรณีตัวอย่างเรื่อง หญิงสองใจ

นานมาแล้ว มีชายชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่งชื่อชุนคหะ ไปเรียนวิชายิงธนูที่เมืองตักกศีลาจนสำเร็จ อาจารย์ของชุนคหะพอใจในความสามารถของศิษย์คนนี้มาก จึงยกธิดาของตนให้เป็นภรรยา ชุนคหะพาภรรยาเดินทางกลับเมืองพาราณสี เมื่อเดินทางถึงป่าแห่งหนึ่งที่ไม่มีใครกล้าเดินผ่าน เพราะมีช้างดุร้ายคอยทำร้ายคนเดินทาง แต่ชุนคหะผู้มั่นธนูไม่กลัวจึงพาภรรยาเดินทางผ่านเข้าไป ก็พบช้างตัวหนึ่งเข้ามาจึงยิงลูกศรไปดอกหนึ่ง ช้างร้ายก็ล้มลงขาดใจตาย คนทั้งสองจึงเดินทางต่อไป จนถึงบริเวณป่าที่มีโรง 50 คน ส่องส่องอยู่คอยปล้นฆ่าคนเดินทาง ชุนคหะผู้มั่นธนูไม่กลัวจึงเดินทางผ่านไป พบพวกโจรกำลังนั่งบึงเนื้อเสียบไม้กินกันอยู่ พวกโจรเห็นชุนคหะเดินมากับภรรยาจึงประตักตักแต่งกายด้วยของมีค่า จึงคิดจะจับตัว แต่นายโจรเป็นคนฉลาดมองเห็นลักษณะของชุนคหะก็รู้ว่าเป็นคนเย่อหยิ่งชอบอวดตน จึงออกอุบาย สั่งห้ามบริวารไม่ให้เข้าไปปล้นโจรทุกคนจึงยังคงนั่งกินเนื้ออย่างอยู่อย่างเงิบ ๆ ชุนคหะส่งภรรยาเข้าไปหาพวกโจรเพื่อขอเนื้อมากินบ้าง นายโจรจึงสั่งให้บริวารหยิบเนื้อดิบที่ยังไม่ได้ย่างให้ 1 ไม้ เพราะเห็นว่าพวกตนก็ยังต้องบึงกินกันเอง ฝ่ายชุนคหะโกรธที่โจรให้เนื้อดิบ พวกโจรเห็นภรรยาเช่นนั้นก็โกรธที่ชุนคหะวางตัวเหมือนเป็นนายจึงลุกฮือขึ้นวิ่งเข้าไปจะทำร้าย ชุนคหะจึงยิงพวกโจรล้มลง 49 คน ก็หมดลูกธนู เพราะมีลูกธนูบรรจุมาเพียง 50 ดอก และยิงช้างไปเสีย 1 ดอก ยังเหลือนายโจร อีก 1 คน ชุนคหะจึงผลักนายโจรล้มลง แล้วทับอยู่นอกของนายโจร ร้องบอกภรรยาให้ส่งดาบให้เพื่อตัดศีรษะของนายโจร ฝ่ายภรรยาของชุนคหะซึ่งถือดาบอยู่ในขณะนั้นได้เกิดรักนายโจรโดยฉับพลัน จึงยื่นดาบดาบใส่หามือของนายโจร นายโจรจึงตัดศีรษะของชุนคหะแล้วพาหญิงนั้นไป ขณะเดินทางมาด้วยกัน นางก็รับว่าเกิดรักนายโจรจึงให้ฆ่าสามีของตนเองเสีย นายโจรเมื่อฟังเรื่องแล้วก็คิดจริงใจว่าหญิงนี้ให้ฆ่าสามีของตนเองได้ ต่อไปก็อาจทำกับเราได้

เมื่อพานางไปจนถึงแม่น้ำสายหนึ่งขวางทางอยู่จึงหลอกว่าน้ำนี้จะมีจระเข้ดุจะทำอย่างไร นางจึงห่อเครื่องประดับของนางให้นายโจรนำข้ามปากไปไว้ที่ฝั่งนั้นก่อน แล้วกลับมารับนางข้ามปากไป นายโจรก็รับคำ เมื่อถึงฝั่งนายโจรกลับเดินหนีไป นางจึงถูกทอดทิ้งเดียวดายอยู่กลางป่า ขณะนั้นเองนางได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งคาบก้อนเนื้อวิ่งมา ทันทีนั้นก็บีบลาดหัวหนึ่งกระโดดขึ้นจากน้ำ ตกอยู่ข้างหน้าสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกทิ้งก้อนเนื้อแล้ววิ่งไปทีปลา ฝ่ายปลาที่ตื่นจนตกลงไปบนน้ำพอดินกตัวหนึ่งโผล่ขึ้นมาจิกคาบก้อนเนื้อนั้นขึ้นบนบก สุนัขจิ้งจอกจึงไม่ได้ทั้งปลาทั้งเนื้อ นางจึงได้สติคิดย้อนกลับมามองตัวของนางเอง

เอกสารประกอบการเรียน

เบญศีล และเบญจธรรมข้อ 3

ศีลข้อ 3 กาเมสุ มิจจาจารา เวรมณี - เว้นจากการประพฤติดนินทาม

คำว่านินทาม หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับความรักใคร่ระหว่างชายกับหญิง

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 3 เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น ปลุกสามัคคีและป้องกันการแตกร้างในหมู่มนุษย์

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ด้วยอาศัยหลักกุศลธรรมและเมตตากรุณา หลักกุศลธรรมนั้นคือ เมื่อตนเองมีความรักและหวงแหนในสิ่งซึ่งเป็นที่ยรักของตนนั้นใด คนอื่นก็มีความรู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน หลักเมตตากรุณาก็คือ มีความเห็นใจซึ่งกันและกันอย่างจริงจัง ก็จะไม่ประพฤติดิตต่อกันเลย

ทุก ๆ คนเมื่อเป็นเด็กย่อมพอใจในการเล่นต่าง ๆ อย่างเด็ก ๆ แต่เมื่อโตขึ้นก็เกิดความรู้สึกเป็นอย่างชายหญิงแรกเริ่มหนุ่มสาว และโดยปกติก็มีการครองคู่เป็นสามีภรรยา เกิดบุตรหลานสืบตระกูลกันต่อ ๆ มา แต่ในการครองคู่ของคนนั้นยังต้องการเหตุอุปถัมภ์ต่าง ๆ ทั้งภายในภายนอก เพื่อให้อยู่ด้วยกันยังยืนตลอดและมีความสุขความเจริญ ซึ่งจะเกิดผลดังกล่าวได้ก็ต้องมีการปฏิบัติในเรื่องนั้นทางที่ชอบ เมื่อถึงวัยถึงเวลาอันสมควร ถ้าประพฤติดู่งเกี่ยวข้องก่อนถึงวัยเวลาอันสมควร หรือประพฤตินทางที่ผิด หรือมีคู่ครอง แต่งงานกันแล้วยังประพฤตินอกใจกัน รวมเรียกว่าประพฤติดนินทาม

ธรรมข้อ 3 กามสังวร - สारवณินทาม คือระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤติดิต แต่ให้ประพฤตินทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชนก็ระวังควบคุมใจ ระวังควบคุมกายไม่ให้ออกไปนอกทาง รักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว ส่วนในระหว่างสามีภรรยาทางพระพุทธศาสนาสอนให้สามีสันโดษ คือยินดีพอใจอยู่แต่ในภรรยาของตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรงในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครองกันเป็นสุขตลอดไป

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 4

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบลูจศีล เบลูจธรรมข้อ 4

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น จะทำให้บุคคลผู้นั้นเป็นที่รักของคนทั่วไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกพฤติกรรมที่ดี และไม่ดีได้
3. นักเรียนสามารถบอกความหมายของเบลูจศีล-เบลูจธรรมข้อ 4 ได้
4. นักเรียนสามารถบอกผลเสียของการกล่าวคำเท็จได้
5. นักเรียนสามารถสรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติดหลักเบลูจศีล-เบลูจธรรมข้อ 4 ได้
6. นักเรียนสามารถเสนอแนะวิธีการกล่าวคำที่ไม่กระทบกระเทือนความรู้สึกของผู้อื่นได้

เนื้อหา

ศีลข้อ 4 เว้นจากกล่าวเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)

ความมุ่งหมาย เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ และให้รู้จักรักษาวาจาของตนให้เป็นที่เชื่อถือได้

ข้อห้าม ห้ามกระทำเท็จทุกอย่าง คือ เท็จทางวาจา เท็จทางกาย

ธรรมข้อ 4 ความซื่อสัตย์ ได้แก่ ความจริง ความตรง

คนที่มีความจริง ความตรง จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตามย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย จงรักภักดีต่อเจ้านาย และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความยุติธรรม รู้จักผิด-ถูก และว่าไปตามความผิด-ถูกนั้น จึงได้ชื่อว่าเป็นคนมีวาจาสัตย์ คำพูดเป็นที่เชื่อถือได้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นเตรียม 1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7 - 8 คน โดยนับเลขที่ 1 - 7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม
2. ครูเตรียมสลาก 60 ใบ
3. เอกสารประกอบการเรียน และกรณีตัวอย่างเรื่อง "เหตุเกิดที่ห้องเรียน"
- สำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

1. ครูแจ้งว่าวันนี้ครูเตรียมรางวัลมาแจกนักเรียนทุกคนในฐานะที่นักเรียนตั้งใจเรียน และมีรางวัลใหญ่หลายรางวัล เพื่อให้ นักเรียนจับฉลากเป็นการร่วมสนุกด้วย โดยครูจะทาสลากสำหรับรางวัลใหญ่นี้มาเกินจำนวนนักเรียน (50 แผ่น) ถ้าใครจับได้ ถือว่าเป็นผู้โชคดี
2. เมื่อทุกคนจับฉลากขึ้นมาแล้วห้ามเปิดดูจนกว่าจะได้ครบทุกคน แล้วครูจะให้สัญญาณเปิดพร้อม ๆ กัน ต่างคนต่างดู ห้ามพูดปรึกษากัน ให้ทุกคนจำเครื่องหมายบนแผ่นฉลากของตนไว้แล้วม้วนคืนลงกล่องฉลากอย่างเดิม
3. ครูบอกกติกาว่า เมื่อครูประกาศว่าฉลากที่มีเครื่องหมายแบบใดจะได้รับรางวัลใหญ่ นักเรียนที่ได้ฉลากที่มีเครื่องหมายยังไม่ต้องแสดงตัว เพราะครูจะแจกรางวัลในตอนท้ายชั่วโมง และแจกของที่ระลึกสำหรับนักเรียนทุกคน
4. ครูเฉลยว่า ฉลากที่มีเครื่องหมาย X สีแดงเป็นฉลากที่ได้รับรางวัลใหญ่ (หมายเหตุ : ฉลาก 50 ใบ ไม่มีเครื่องหมายนี้เลย) และขณะนี้ไม่มีใครรู้เลยว่าใครได้รางวัลนอกจากตนเอง เพราะฉลากมีเกินจำนวนนักเรียน คนที่จับได้เครื่องหมาย X สีแดง ขอให้มาบอกครูตอนท้ายชั่วโมง เพื่อขอรับรางวัลด้วย

ขั้นศีลศึกษา

เมื่อนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมจับฉลากเรียบร้อยแล้วนักเรียนตอบคำถามครูดังนี้

1. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อรู้ว่าครูจะแจกของที่ระลึกให้กับนักเรียนทุก ๆ คน
2. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรว่าจะมีการจับฉลากรางวัลหลายรางวัล
3. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรขณะที่จับฉลากขึ้นมาและ เมื่อครูอนุญาตให้เปิดฉลากดูพร้อม ๆ กัน
4. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบว่าตนจะได้รับรางวัลใหญ่
5. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบว่าตนไม่ได้รับรางวัลใหญ่
6. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อครูประกาศว่าผู้ที่ได้เครื่องหมายสีแดงจะเป็นผู้ได้รับรางวัลใหญ่

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อทำให้อารมณ์สงบประมาณ 5 นาที จากนั้นจึงเปลี่ยนมาให้นักเรียนกำหนดรู้ความรู้สึกของตนเองให้ชัดเจนขณะทำสมาธิและพิจารณาความรู้สึกจากกิจกรรมการจับฉลากที่ผ่านมา ประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิแล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ขั้นปัญญาศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาเอกสารประกอบการเรียนพร้อมกรณีตัวอย่างเรื่อง "เหตุเกิดที่ห้องเรียน" ที่แจกให้ แล้วตอบคำถามจากกรณีตัวอย่าง

1. ถ้านักเรียนเป็นนพดล ขณะที่แอบเอาแผนที่ที่งัดขยี้ แต่พบว่า สมพลมองเห็นการกระทำของตน นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร และจะทำอย่างไร
2. ขณะที่ครูกำลังสอบสวนและปักใจเชื่อว่า กัชรเป็นคนทำแผนที่ขาด
  - 2.1 ถ้านักเรียนเป็นนพดลจะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
  - 2.2 ถ้านักเรียนเป็นสมพลจะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
  - 2.3 ถ้านักเรียนเป็นกัชรจะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
3. การกระทำของนพดลผิดหรือถูกและผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใดที่ทำเช่นนั้น

4. ก่อนที่คนเราจะพูดหรือกระทำทั้งด้านดีและไม่ดีส่วนใดในร่างกายเราจะรับรู้ก่อน
5. การพูดหรือกระทำ ต้องใช้ความพยายามใช่หรือไม่ เพราะเหตุใด
6. ขณะที่เราพูดหรือกระทำ จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดที่เราต้องการในขณะนั้นคืออะไร
7. นักเรียนเคยพูดหรือกระทำหรือไม่ ถ้าเคยเพราะเหตุใดจึงยกตัวอย่าง
8. เมื่อพูดหรือกระทำออกไปแล้ว นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
9. นักเรียนเคยพูดหรือกระทำสิ่งใดที่เป็นความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่นบ้างหรือไม่จึงยกตัวอย่างที่นักเรียนประทับใจ
10. เมื่อนักเรียนพูดหรือกระทำด้วยความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร และความรู้สึกนั้นมิอยู่นานเท่าใด
11. นักเรียนช่วยกันเสนอแนะทางปฏิบัติการพูดพูด ความซื่อสัตย์ได้อย่างไร

ข้อเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนะทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือก และแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง เเบบจุลศีล-เบญจธรรมข้อ 4
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนการสอน

1. ฉลาก 60 ใบ
2. แผ่นใส
3. กรณีตัวอย่างเรื่อง "เหตุเกิดที่ห้องเรียน"
4. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง เเบบจุลศีล-เบญจธรรมข้อ 4
5. เทปวิทยุ
6. บัตรกำหนดงาน

บัตรกิจกรรมงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ

เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม

เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อำทำงานสำเร็จได้ด้วยดี

2. ำให้สมาชิกทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม

3. ำให้สมาชิกทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่าง และเอกสารประกอบการเรียน
4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจดบันทึก
5. ำให้ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

กรณีตัวอย่างเรื่อง เหตุเกิดที่ห้องเรียน

เสียงออดเข้าเรียนตอนเช้า สมพลยังเดินอย่างช้า ๆ ตามหลังนพตล์ ตัดสนามวิ่งเรียนไปเข้าแถวเป็นคนสุดท้าย สมพลมาถึงโรงเรียนแต่เช้าเสมอทุก ๆ วัน แต่วันนี้เป็นวันแรกที่เขาได้เพื่อน หลังจากการย้ายมาอยู่โรงเรียนนี้ได้หนึ่งเดือน ส่วนนพตล์มีเงินใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมีเพื่อนมาก และเป็นหัวโจกในชั้น นักเรียนคนอื่น ๆ ทั้งชายและหญิงจะเกรงกลัวเขา เขานั้นพดลชวนสมพลไปเดินเตร่ดูสินค้าตามห้างร้านหน้าโรงเรียน สมพลอยากมีเพื่อนจึงทำตามทำให้มาถึงโรงเรียนช้ากว่าวันก่อน ๆ

ที่โรงเรียนเก่าสมพลมีความสุขมีเพื่อนมาก เมื่อย้ายมาเข้าเรียนที่นี่ชีวิตของเขากลับเจียบเหงาเพราะยังไม่ค่อยมีเพื่อน แต่วันนี้สมพลมีความสุขมากเพราะนพตล์มีท่าทีสนิทสนมกับเขา สมพลคิดว่าเขาจะมีความสุขมากหากมีนพตล์เป็นเพื่อนสนิท เพราะจะทำให้คนอื่น ๆ ตามมาเป็นเพื่อนเขาด้วย

เคารพธงชาติเสร็จแล้ว นักเรียนทุกชั้นแยกย้ายกันขึ้นห้องเรียน ก่อนที่สมพลจะก้าวขึ้นบันไดบังเอิญเหลือบเห็นนพตล์ตั้งกระดาษแผ่นหนึ่งออกมาจากกระเป๋ากางเกง สมพลเห็นเป็นรูปแผนที่ซึ่งคงจะฉีกออกมาจากหนังสือ เขาเห็นนพตล์รีบทิ้งกระดาษแผ่นนั้นลงถึงขยะแล้วหันมองดูรอบ ๆ ด้วยเกรงว่าจะมีใครเห็น เมื่อเห็นว่าสมพลมองดูอยู่ที่หน้าแดง แล้วรีบวิ่งเข้าห้องเรียนทันที

บ่ายวันนั้น คุณครูมีอารมณ์แจ่มใสเลย เพราะเมื่อเปิดหนังสือแผนที่ซึ่งจะขึ้นแสดงให้นักเรียนดู ก็พบว่าหน้าหนังสือที่ต้องการ রাখหายไ้ไป คนที่คุณครูสงสัยว่าจะทำขาดคือ กษัตริย์

"กษัตริย์ ครูเห็นเธอใช้หนังสือนี้เป็นคนสุดท้ายนะ เธอฉีกหน้านี้ออกไปทำไม"

เมื่อกษัตริย์ปฏิเสธว่าไม่รู้เรื่อง คุณครูยิ่งอารมณ์เสีย และเมื่อคาดคั้นเอาอะไรจากกษัตริย์ไม่ได้ ก็พูดขึ้นว่า

"ฉันจะไม่มัวเสียเวลากับเรื่องนี้ต่อไปแล้ว เลิกเรียนวันนี้เธอมาหาฉันอีกทีแล้วกัน"

กษัตริย์มักถูกทำโทษเสมอ โดยต้องอยู่ทำความสะอาดห้องเรียนหลังโรงเรียนเลิกแล้วเป็นประจำ เพราะกษัตริย์ชอบรังแกนักเรียนหญิง และมักจะหลบเลี่ยงการเรียนบางวิชาที่ตนไม่ค่อยชอบอยู่เสมอ เมื่อครูถามก็แก้ตัวต่าง ๆ นานา เมื่อวันก่อนก็วิ่งมาชนสมพลล้มลงที่สนามและไม่ขอโทษ สมพลจึงคิดว่า สมณ์น่าแล้ว ถูกทำโทษเสียอีกก็ดี เกเรนัก

แต่แล้วสมพลก็นึกขึ้นได้ว่า เขาได้เห็นนพดลทิ้งแผนที่แผ่นหนึ่งลงถังขยะ และนึกได้ว่าตอนเช้าเมื่อวานนี้ นพดลใช้แผนที่ก่อนเป็นคนแรก นพดลอาจทำขาดโดยไม่ตั้งใจ แล้วเอาใบทิ้งเสียเพื่อไม่ให้ใครรู้ สมพลแอบมองไปที่นพดลก็เห็นนพดลส่งสายตามองมาคล้ายกับจะพูดว่า "อย่าบอกนะ เธอ"

เอกสารประกอบการเรียน
เบญจศิลป์ และเบญจธรรมข้อ 4

ศีลข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี - เว้นจากการกล่าวเท็จ

คำว่ากล่าวเท็จ ก็คือพูดไม่จริง หรือพูดบดเพื่อให้อื่นเข้าใจผิด

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 4 เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของตน และผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ และให้รู้จักรักษาวาจาของตนให้เป็นที่ยอมรับได้

ข้อห้าม ห้ามการทำความเท็จทุกอย่าง จะเท็จด้วยการพูด หรือเท็จด้วยการไม่พูดก็ถือว่าเท็จทั้งนั้น เมื่อแยกวิธีทำความเท็จแล้วก็มีอยู่ 2 ทาง คือ

เท็จทางวาจา คือ การโกหก

เท็จทางกาย คือ ทำเท็จด้วยร่างกาย เช่น เขียนจดหมายโกหกรายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม ตีพิมพ์ข่าวเท็จเผยแพร่ ทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ ตลอดจนการใช้ไปให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น สันนิษฐานในเรื่องที่ควรรับ หรือพักหน้าในเรื่องควรปฏิเสธ

ข้อยกเว้น มีคำพูดอีกประเภทหนึ่ง ผู้พูด ๆ ไม่จริง แต่ก็ไม่ประสงค์จะให้ผู้ฟังเชื่อ ผู้พูดไม่ผิดศีล ได้แก่ ถ้อยคำที่ใช้เป็นธรรมเนียมเพื่อความไพเราะทางภาษาเช่นเราเขียนจดหมายลงท้ายว่า "ด้วยความนับถืออย่างสูง"

- นิยาย เช่น แต่งขึ้นเพื่อเล่นลิเก ละคร ภาพยนต์
- สำคัญผิด เพราะผู้พูดเข้าใจอย่างนั้น ก็พูดไปตามความเข้าใจของตน
- พลัง คือ พูดพลั้งไป ไม่มีเจตนา เช่น คำอุทาน

ผู้ที่รักษาวาจามาตามศีลข้อนี้ให้สมบูรณ์ก็ควรเว้นจากการพูดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ พูดส่อเสียด พูดประชด ตำ สับกลับเหลวไหล เป็นต้น

ธรรมข้อที่ 4 ความมีสัตย์ ได้แก่ ความจริงความตรง คนที่มีความจริงความตรง จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนเชื่อถือตรงต่อมิตรสหาย จงรักภักดีต่อเจ้านาย และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และว่าไปตามความผิดถูกนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นคนมีวาจาสัตย์ คำพูดเป็นที่เชื่อถือได้

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 5

วิชา พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรมข้อ 5

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

สิ่งเสพติดเป็นการทำลายสุขภาพ ทรัพย์สิน และชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นการกระทำที่ขาดสติสัมปชัญญะ ดังนั้นควรคิดไตรตรองให้เห็นโทษของสิ่งเสพติด โดยใช้สติสัมปชัญญะด้วยความไม่ประมาท

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกพฤติกรรมของผู้ที่ติดยาเสพติดได้
3. นักเรียนสามารถบอกความหมายของเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 5 ได้
4. นักเรียนสามารถบอกโทษของการติดยาเสพติดได้
5. นักเรียนสามารถสรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติดหลักเบญจศีล-เบญจธรรมข้อ 5 ได้
6. นักเรียนสามารถเสนอแนะวิธีการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีสติได้

เนื้อหา

ศีลข้อ 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา (สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี) คือสุราเมรัย และสิ่งอื่นที่ทำให้เกิดการเมเอนเป็นเหตุตั้งแห่งความประมาท

ความมุ่งหมาย เพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนให้สมบูรณ์ เพราะโดยปกติคนเราก็มีความประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้าง น้อยบ้าง ต้องระวังอยู่เสมอ

ข้อห้าม ห้ามดื่มน้ำเมา อันเป็นเหตุตั้งแห่งความประมาท

ธรรมข้อ 5 คือ ความมีสติสัมปชัญญะ

สติ คือ ความระลึกนึกคิดขึ้นได้

สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว

สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงจะเป็นสติที่ถูกต้อง คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ต้องทำต้องพูด อยู่ทุกวัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติเมื่อทำอะไร พูดอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่าทำหรือพูดอะไรผิดหรือถูก

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นเตรียม
1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน โดยนับเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม
  2. รูปภาพการติดยาเสพติด การจับกุมลงโทษผู้เสพยาและขายยาเสพติด
  3. เอกสารประกอบการเรียน และกรณีตัวอย่างเรื่อง "ทางเดินที่ผิดพลาด"
- สำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาแล้วว่า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูให้นักเรียนดูรูปภาพเกี่ยวกับการเสพยาเสพติด และการจับกุมการลงโทษผู้ขายและผู้เสพ และสนทนาคำถามระหว่างครูกับนักเรียน และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นสืบ

เมื่อนักเรียนได้ดูรูปภาพการเสพยาเสพติดและการจับกุมคดียาเสพติดแล้ว ครูถามนักเรียนว่า

1. คนที่เสพยามีสาเหตุมาจากอะไร
2. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อดูภาพเหตุการณ์นั้น
3. ถ้านักเรียนอยู่ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
4. ถ้ามีเพื่อนขายยาเสพติดมา ให้ลองเสพนักเรียนจะเสพหรือไม่ เพราะเหตุใด
5. นักเรียนจะทำอย่างไรถ้าทราบว่า มีเพื่อนเสพยาเสพติด
6. นักเรียนเคยเสพยาเสพติดหรือไม่ ถ้าเคยและไม่เคย เพราะเหตุใด

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อทำจิตใจให้สงบ ประมาณ 5 นาที แล้วเปลี่ยนมาทบทวนความรู้สึกของตนเองได้ชัดเจน ประมาณ 5 นาที ออกจากสมาธิ แล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ชั้นประถมศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาเอกสารประกอบการเรียน พร้อมกรณีตัวอย่างที่แจกให้แล้วตอบคำถามจากกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

1. ตัวละครในกรณีตัวอย่างมีพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ดีหรือไม่ดี เพราะเหตุใด
  - 1.1 คุณพ่อคุณแม่ของอาทร
  - 1.2 อาทร
  - 1.3 คุณอาสมพงษ์
  - 1.4 อุทร
2. อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้อาทรติดยาบ้า เพราะเหตุใด
3. ถ้ามีเพื่อนมาชวนให้ลองกินยาบ้าว่าเป็นยาขยันนักเรียนจะลองหรือไม่ เพราะเหตุใด
4. ถ้านักเรียนเป็นอาทรนักเรียนจะเสพยาบ้าหรือไม่ เพราะเหตุใด
5. ถ้านักเรียนเป็นอาทร นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร
6. อุทาร์เพื่อนของอาทรชักชวนอาทรไปค้ายาบ้าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. การที่อาทรเสพยาบ้าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิดศีลข้อใด เพราะเหตุใด
8. ถ้านักเรียนเป็นคุณพ่อคุณแม่ของอาทรนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
9. ถ้าในสังคมมีคนเช่น อาทร และอุทาร์มากสังคมจะเป็นอย่างไร
10. คนที่ไม่เสพยาบ้าเสพติด เพราะเหตุใด
11. จะมีวิธีการใดบ้างที่จะป้องกันไม่ให้คนในสังคมติดยาเสพติด และค้ายาเสพติด

ขั้นเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่อง เเบบจุฬีล-เบญจธรรมข้อ 5
2. ครูสังเกตการอภิปราย และการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนการสอน

1. รูปภาพการติดยาเสพติด
2. แผ่นใส
3. กรณียตัวอย่างเรื่อง "ทางเดินที่ผิดพลาด"
4. เอกสารประกอบการเรียนเรื่อง เเบบจุฬีล-เบญจธรรมข้อ 5
5. บัตรกำหนดงาน

บัตรกำหนดงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ
- เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม
- เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อให้งานสำเร็จได้ด้วยดี

2. ให้นักเรียนทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม

3. ให้นักเรียนทุกคนศึกษาจากกรณีตัวอย่าง และเอกสารประกอบการเรียน
4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจด

บันทึก

5. ให้นักเรียนตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

กรณีตัวอย่างเรื่อง ทางเดินที่ผิดพลาด

ครอบครัวหนึ่งมีบุตรชาย 3 คน บุตรสาว 2 คน คุณพ่อเป็นข้าราชการระดับสูงบ้านอยู่ต่างจังหวัดทางภาคเหนือ จึงเลี้ยงลูกทั้ง 5 ด้วยความทนุถนอมมีคนรับใช้ช่วยเลี้ยงดู เมื่อลูกชายคนโต คือ อาทรจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว จึงส่งไปเรียนมหาวิทยาลัยเอกชนที่กรุงเทพฯ เพราะเป็นลูกคนโตที่พ่อแม่ฝากความหวังไว้มาก เข้าไปอยู่กรุงเทพฯ แรก ๆ อาทรพักอยู่กับคุณอา แต่บ้านอยู่ไกลมหาวิทยาลัย เทอมต่อมาจึงขออนุญาตคุณพ่อไปเช่าหอพักอยู่ใกล้มหาวิทยาลัย คุณพ่อก็นุญาตเพื่อให้อาทรได้เรียนสะดวก มีเวลาเข้าห้องสมุดง่าย

การศึกษาผ่านไป 1 ปี คุณอาสมพงษ์ ซึ่งเป็นผู้อุปการะคนแรกเมื่ออาทรเข้าไปอยู่กรุงเทพฯ หนึ่งได้ไปเยี่ยมอาทรที่หอพัก ได้สังเกตเห็นความผิดปกติของอาทร คือจากเด็กที่ร่าเริงแจ่มใส เป็นเด็กเจิบขริม เกือบตัว เป๋ตาซ้่า ไม่ร่าเริงเหมือนก่อน จึงซักถามด้วยความเป็นห่วง แต่อาทรก็ปิดบังความจริงกับคุณอาสมพงษ์ เพราะความจริงแล้วอาทรเริ่มติดยาบ้าเพื่อนชวนกินเวลาดูหนังสือสอบ เพื่อให้มีกำลังในการดูหนังสือและไม่ง่วงนอน

แต่ครั้งสอบเสร็จ อาทรมีความรู้สึกว่ามีความต้องการยาอยู่ตลอด หากไม่ได้กินจะมีความอึดอัดไม่สบาย นอนไม่หลับ ร่างกายเริ่มซูบผอมจึงไม่กล้ากลับบ้านที่ภาคเหนือ รอเงินทางบ้านเพียงอย่างเดียว อยู่ต่อมาอาทรต้องการยาบ้ามากขึ้น และเริ่มมีปัญหากการเงิน เพื่อนของอาทรซื้ออาหารแนะนำให้ไปรับยาบ้ามาขายแบ่งผลประโยชน์กัน อาทรไม่ทราบเลยว่าการออกไปทำงานนอกบ้านครั้งแรกของเขาจะเปลี่ยนเส้นทางชีวิตของเขาไปตลอดจากนิสิตในรั้วมหาวิทยาลัยกลายเป็นนักโทษคดีร้ายแรงในสังคมปัจจุบัน คือ เป็นผู้ต้องหาจำคุกและเสพยาเสพติดให้โทษยาบ้า เพราะว่าอาหาร ได้นำอาทรไปรับยาบ้า จำนวน 10,000 เม็ด มาส่งต่อให้ลูกค้ารายย่อย แต่ไม่ทันส่งถูกตำรวจจับได้เสียก่อน ทั้งอาทรและอาหาร จึงกลายเป็นนักโทษคดีสำคัญ

เมื่อข่าวดังกล่าวปรากฏทางสื่อมวลชน คนที่เสียใจและผิดหวังที่สุดคือ คุณพ่อคุณแม่ของอาทรและพี่น้องรวมทั้งคุณอาสมพงษ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ความอุปการะอาทรเมื่อเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ

เอกสารประกอบการเรียน

เบญศีล และเบญจธรรมข้อที่ 5

ศีลข้อที่ 5 สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี - เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา เมรัย

อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สุรา คือ น้ำเมาถึงล้น เช่น เหล้า เบียร์

เมรัย คือ น้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น เช่น เหล้าดิบ กระแช่

ผืน กล้วยา

สุราเมรัยนี้เป็นของทำให้ผู้อื่นเมาเสียสติ แปรความปกติของคนที่เป็นคนดีให้ชั่วไปได้ จนถึงกิริยาอาการที่ไม่ดี ซึ่งในเวลาปกติทำไม่ได้ แต่ครั้นเมาแล้วก็ทำได้แทบทุกอย่าง

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 5 เพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของคนให้สมบูรณ์

โดยปกติคนเราก็มีความประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้างน้อยบ้างต้องระวังอยู่เสมอ จนถึงมีคำกล่าวที่ว่า "สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง" ฉะนั้นเมื่อดื่มน้ำเมาก็ยิ่งทำให้ผิดพลาดมากขึ้น เพราะคนที่เมานั้นจะขาดสติสัมปชัญญะ อาจทำชั่ว ทำผิดได้ทุกอย่าง ผิดศีลได้ทุกข้อ

ข้อห้าม ห้ามดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

โทษของการดื่มน้ำเมา

1. ทำให้เสียทรัพย์
2. เป็นเหตุให้เกิดการวิวาท
3. นำโรคมาไว้
4. ทำให้เสียชื่อเสียง
5. เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่น่าอับอาย
6. บั่นทอนกำลังปัญญา

ธรรมข้อที่ 5 คือ ความมีสติสัมปชัญญะ

สติ คือ ความระลึกนึกคิดขึ้นได้ สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว

สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงจะเป็นสติที่ถูกต้อง คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องทำต้องพูดอยู่ทุกวัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติเมื่อทำอะไรพูดอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่าทำหรือพูดอะไรผิดหรือถูก จะทำอะไรพูดอะไรก็นึกคิดให้รอบคอบก่อน ในขณะที่กำลังพูดก็รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ลืมตัว เผลอตัว บางคนมีปัญญารู้ดี แต่ขาดสติ พูดอะไรทำอะไรผิดพลาดได้

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 6

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง การละความชั่ว การทำความดี

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การที่บุคคลในสังคมสามารถควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ให้กระทำ พูด และคิดในทางที่ชอบด้วยกฎศีลธรรมตลอดจนสามารถละเว้นไม่กระทำ พูดและคิดในทางที่ขัดต่อกฎศีลธรรมและศาสนาแล้ว ก็จะทำให้มีความสุขความเจริญ ปราศจากปัญหาและความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถอธิบายการทำความดีทางกาย วาจา และใจ ได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกพฤติกรรมการทำความดี ทางกาย วาจา และใจได้
3. นักเรียนสามารถบอกสภาพสังคมที่สมาชิกล้วนทำความดีได้
4. นักเรียนสามารถบอกสภาพสังคมที่ยังมีสมาชิกจำนวนหนึ่งกระทำความชั่วได้
5. นักเรียนสามารถเสนอแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และศาสนาได้

เนื้อหา

การละความชั่ว การทำความดี หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่าซึ่งจะนำความสุขมาให้ และละเว้นกระทำในสิ่งที่ขัดต่อหลักศีลธรรม อันจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและผู้อื่น

กิจกรรมการเรียนรู้

- ขั้นเตรียม
1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน ropyบเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม
  2. วิดีทัศน์เรื่อง "โจรกลับใจ" รูปภาพการทะเลาะวิวาทกันนยามค่ำคืน และรูปภาพการชมเชยคนทำความดีช่วยเหลือส่วนรวม และคนสำคัญของประเทศ
  3. เอกสารประกอบการเรียนและกรณีตัวอย่างเรื่อง "ความรักของแม่"
- สำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูให้นักเรียนดูวิดีโอเรื่อง "โจรกลับใจ" รูปภาพเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท และรูปภาพการชมเชยของผู้ประสบผลสำเร็จในชีวิตแล้ว ครูและนักเรียนสนทนาซักถามแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว

ขั้นฝึกศึกษา

เมื่อนักเรียนได้ดู วิดีทัศน์เรื่อง "โจรกลับใจและภาพข่าวต่าง ๆ แล้ว ครูถามนักเรียนว่า

1. นักเรียนมีความรู้สึกร่างไรเมื่อดู วิดีทัศน์เรื่อง "โจรกลับใจ"
2. ถ้านักเรียนเป็นโจร นักเรียนมีความรู้สึกร่างไร
3. เพราะเหตุใดโจรจึงกลับใจ
4. การเที่ยวกลางคืนให้คุณและโทษอย่างไร

ขั้นจิตศึกษา

ให้นักเรียนทำสมาธิให้จิตใจสงบประมาณ 5 นาที แล้วเปลี่ยนมาทบทวนความรู้สึกร่างกายของตนเองให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการชมเรื่องต่าง ๆ ใน วิดีทัศน์และภาพข่าว แล้วออกจากสมาธิ แล้วตอบคำถามในขั้นต่อไป

ขั้นปัญญาศึกษา

เมื่อกอกจากสมาธิแล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาเอกสารประกอบการเรียน และกรณีตัวอย่างเรื่อง "ความรักของแม่" แล้วตอบคำถาม

1. คุณแม่ของสายัณห์มีพฤติกรรมที่ดี และไม่ดีทางกาย วาจา ใจ อย่างไร
2. สายัณห์มีพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีทางกาย วาจา ใจ อย่างไร
3. สุชนมีพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีทางกาย วาจา ใจ อย่างไร
4. สายัณห์ประพจน์ตัวครั้งแรกก่อนที่แม่จะสอนเหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด
5. สุชนเพื่อนสายัณห์เป็นคนเช่นใด
6. ถ้านักเรียนเป็นสายัณห์จะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. ถ้าหากสังคมมีคนอย่างสุชนมาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร
8. สายัณห์กลับมาเป็นคนรักแม่ เพราะเหตุใด
9. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะส่งเสริมให้คนทำความดี
10. ถ้าหากนักเรียนพบคนกระทำความชั่ว นักเรียนจะทำอย่างไร

ข้อเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุป
เสนอแนะทางเลือก และแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียน เรื่องการละ
ความชั่ว การทำความดี
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตการตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนการสอน

1. วีดิทัศน์เรื่อง "จรจกรลับใจ"
2. แผ่นใส
3. กรณียตัวอย่างเรื่อง "ความรักของแม่"
4. เอกสารประกอบการเรียน เรื่องการละความชั่ว การทำความดี
5. วิทยุ เทป
6. บัตรภาพผลงาน

บัตรกำหนดงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ

เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม

เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อให้งานสำเร็จได้ด้วยดี

2. ให้สมาชิกทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม

3. ให้สมาชิกทุกคนศึกษาจากเอกสารประกอบการเรียน

4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจดบันทึก

5. ให้ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

กรณีตัวอย่างเรื่อง ความรักของแม่

สาย์ณ์เป็นชายหนุ่มร่างกายกำยำลำสัน ภาพร่าเริงตั้งแต่เด็กอยู่กับแม่รีน 2 คน ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง สาย์ณ์เป็นคนมีอัธยาศัยดีจึงมีเพื่อนมาก บางครั้งบ่ล่อย่าให้แม่อยู่บ้านคนเดียว เกือบทั้งคืน เพราะสุรณเพื่อนสนิทชอบชวนไปดื่มสุราแล้วเที่ยวต่อเป็นประจา สาย์ณ์ปฏิบัติตนเช่นนี้ เป็นประจา จนคุณแม่ต้องตกเดือนด้วยความรักและเป็นห่วง และขอร้องไม่ให้กลับบ้านดึกมาก แม่เกรงจะเกิดอันตรายต่าง ๆ นานา และแม่ยังสอนให้เห็นโทษของการเที่ยวกลางคืน ซึ่งเป็นหนึ่งในอบายมุขตามหลักพุทธศาสนาด้วย

โดยปกติสาย์ณ์เป็นคนรักแม่มากอยู่แล้วจึงปฏิบัติตามคำสอนของแม่อย่างเคร่งครัด เลิกเที่ยวกลางคืน เลิกดื่มสุรา ตั้งใจประกอบอาชีพอย่างสุจริต เลี้ยงดูคุณแม่อย่างอบอุ่น มีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย สาย์ณ์ระมัดระวังตนเองเสมอไม่พยายามทำให้คุณแม่เสียใจ ทำตนเป็นที่พึ่งของคุณแม่ด้วยความภาคภูมิใจ จนคุณแม่สิ้นชีวิตจึงแต่งงานกับสาวคนรักอยู่กินกันอย่างมีความสุข

เอกสารประกอบการเรียน การละความชั่ว การทำความดี

การละเว้นความชั่ว หมายถึง การละโหม โลงมมาก ด้วยอำนาจของกิเลสที่อยากทำชั่ว เพราะไม่รู้ว่าสิ่งทั้งปวงนั้น ไม่น่าหลงใหลเลยไม่น่าไปลงทุนทำด้วยการฝึกศีลธรรมหรือฝึก ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เพื่อไปทำชั่ว

การทำชั่วของคนเรานั้น ทำได้ 3 ทางด้วยกัน คือ ทำชั่วทางกาย ทำชั่วทางวาจา และ ทำชั่วทางใจ หรือที่เรียกว่า กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต

การประพฤติดังกล่าวได้แก่

1. การฆ่าสัตว์ หรือเบียดเบียนผู้อื่น
2. การลักขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น
3. การประพฤติดินทาง

การประพฤติดังกล่าวได้แก่

1. การพูดเท็จ (พูดไม่จริง)
2. การพูดส่อเสียด (พูดให้แตกแยก)
3. การพูดเพ้อเจ้อ (พูดขาดกาลเทศะ ไร้สาระ)

การประพฤติดังกล่าวได้แก่

1. โลภอยากได้ของของเขา
2. พยาบาทปองร้ายเขา
3. เห็นผิดทำนองคลองธรรม

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสั่งสอนให้คนเราละเว้นจากทุจริต คือ การทำชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

การทำความดี หมายถึง การประพฤติดีชอบด้วยกายหรือกายสุจริต ประพฤติชอบด้วยวาจา หรือวจีสุจริต และประพฤติดีชอบด้วยใจ หรือมโนสุจริต

การประพฤติชอบด้วยกาย หรือการประพฤติปฏิบัติดีทางกาย ได้แก่

1. มีความเมตตากรุณา
2. เคารพในสิทธิทางทรัพย์สินของผู้อื่น
3. มีความสำรวมในกาม

การประพฤติชอบด้วยวาจา หรือการประพฤติดีทางวาจา ได้แก่

1. พูดความจริง
2. พูดในทางส่งเสริม
3. พูดคำสุภาพ
4. พูดแต่เรื่องที่มีสาระประโยชน์

การประพฤติชอบด้วยใจ หรือการประพฤติดีทางใจ ได้แก่

1. พอใจในสิ่งของที่ได้มาโดยถูกต้อง
2. มีเมตตาต่อผู้อื่นไม่คิดร้ายต่อใคร
3. เห็นชอบตามทศนองคลองธรรม

การประพฤติปฏิบัติชอบด้วย กาย วาจา และใจนั้น ถ้าผู้ใดประพฤติปฏิบัติได้เช่นนี้ถือว่า
เป็นการทำความดีได้อย่างเต็มที่ และทำได้อย่างครบถ้วน

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 7

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง การทำจิตาใจหับวิสุทธิ

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

การทำจิตาใจหับวิสุทธิปราศจากความโลภ โกรธ หลง ไม่มุ้งร้าย และไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของการทำจิตาใจหับวิสุทธิได้
2. นักเรียนสามารถบอกอุปสรรคที่ทำให้จิตาใจไม่สงบในขณะที่ทำสมาธิได้
3. นักเรียนสามารถอธิบายความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะที่เดินจงกรมและฝึกสมาธิได้
4. นักเรียนสามารถสรุปวิธีการที่จะทำให้จิตาใจบริสุทธิ์ได้
5. นักเรียนสามารถวิเคราะห์ประโยชน์ของการทำจิตาใจหับวิสุทธิที่เกิดกับตนเองและสังคมได้

เนื้อหา

การทำจิตาใจหับวิสุทธิ ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง หมายถึง เราทำจิตาใจให้เป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง ถ้าจิตาใจยังไม่เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของสิ่งทั้งปวงแล้ว จะทำให้จิตาใจที่สะอาดบริสุทธิ์ไม่ได้เลย จิตาใจที่จะเป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวงนั้นต้องมาจากความรู้ว่า อะไรเป็นอะไรถึงที่สุดเสมอไป

สาเหตุที่ทำให้จิตาใจของคนเราเศร้าหมอง คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "อกุศลมูล" โดยอธิบายว่า อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ คือ ออยากได้ รทสะ คือ คิดประทุษร้ายเขา และโมหะ คือ หลงไม่รู้จริง อกุศลมูลนี้นับว่าเป็นรากเหง้าของอกุศลมูล ทำให้จิตาใจเศร้าหมอง ควรที่เราจะต้องหลีกเลี่ยง

เพื่อจัดความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงต้องมีกุศลมูล 3 อย่าง อโลภะ ไม่อยาก ได้เกินขอบเขต อโรทสะ ไม่คิดประทุษร้ายเขา และอโหมหะ ไม่หลง โดยยึดขันติธรรม ถ้าปฏิบัติ เช่นนี้ได้ จิตใจจะบริสุทธิ์สะอาดหมดจดอย่างแท้จริง

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นเตรียม
1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน โดยนับเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธานและเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม
  2. ฝึกการเดินจงกรม และทำสมาธิ
  3. เอกสารประกอบการเรียนสำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ครูให้นักเรียนฝึกเดินจงกรมเพื่อทำสมาธิ ประมาณ 10 นาที

ขั้นฝึกศึกษา นักเรียนปฏิบัติตามแล้วให้นักเรียนเลือกที่จะโลภ โกรธ หลง หรือเลือกที่จะไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ครูถามนักเรียนว่า ในขณะที่ฝึกเดินจงกรมนั้นนักเรียนรู้สึกอย่างไรบ้าง

ขั้นจิตศึกษา ทำสมาธิกำหนดลมหายใจ เพื่อพิจารณาความรู้สึกของตนเอง ให้ชัด ประมาณ 5 นาที ในขณะที่ครูให้สถานการณ์ การฝึกเดิน จงกรม แล้วออกจากสมาธิ

ขั้นปัญญาศึกษา เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตอบคำถามต่อไปนี้

1. นักเรียนรู้สึกอย่างไรก่อนที่จะครูสอนให้เดินจงกรม
2. นักเรียนรู้สึกอย่างไรขณะที่ครูสอนให้เดินจงกรม
3. นักเรียนรู้สึกอย่างไรหลังจากที่ครูสอนให้เดินจงกรม
4. ให้นักเรียนรวบรวมความรู้สึกที่เกิดขึ้นในข้อ 1, 2, 3
5. ครูจัดกลุ่มความรู้สึกในข้อ 4 ให้นักเรียนเลือก 3 (คือ โลภ โกรธ หลง) หรือนิเวศ 5 คือ (อุทธัจจกุกกุกจะ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมัทธะ วิจิกิจฉา) ซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้ความดีไม่ได้ผล ใจไม่สบาย

6. เมื่อนักเรียนทำสมาธิและกำหนดลมหายใจ แล้วพิจารณาความรู้สึกในขณะที่ทำสมาธินี้ต่างจากความรู้สึกในขณะที่ได้รับการฝึกให้เดินจงกรมอย่างไร
7. นักเรียนอยากให้เกิดความรู้สึกดังที่รวบรวมในข้อ 4 หรือไม่ เพราะเหตุใด
8. นักเรียนมีวิธีปฏิบัติอย่างไรมาให้เกิดความรู้สึกดังในข้อ 4
9. นักเรียนสามารถบอกอุปสรรคที่ทำให้จิตใจไม่สงบได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
10. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่ทำให้ตนเอง และคนในสังคมมีจิตใจที่บริสุทธิ์ได้

ข้อเสนอผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือกและแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการฝึกเดินจงกรม
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. ครูสังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในการเดินจงกรมแต่ละขั้นตอนของการสอนแบบ

ไตรสิกขา

สื่อการเรียนการสอน

1. สถานที่ฝึกปฏิบัติการเดินจงกรม
2. แผ่นไม้
3. เอกสารประกอบการเรียน
4. เทปวิทยุ
5. บัตรกำหนดงาน

บัตรกำหนดงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ

เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม

เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อให้งานสำเร็จได้ด้วยดี

2. ให้สมาชิกทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม

3. ให้สมาชิกทุกคนศึกษาจากเอกสารประกอบการเรียน

4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจดบันทึก

5. ให้ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

เอกสารประกอบการเรียน

การทำจิตาใจให้บริสุทธิ์

มนุษย์เรามีทั้งร่างกายและจิตใจ ความสะอาดของร่างกายเป็นสิ่งสำคัญ แต่ความสะอาดของจิตใจก็สำคัญเหมือนกัน เพราะในแง่ของความประพฤติ จิตใจเป็นใหญ่กว่าร่างกาย เพราะเมื่อใจคิดก่อนแล้วจึงสั่งให้ร่างกายทำตาม ปกติคนเรานั้นมีจิตใจเป็นใหญ่กว่าร่างกายความบริสุทธิ์ของจิตใจจึงมีความสำคัญมากกว่า คนที่สะอาดทั้งกายและใจนั้นย่อมเป็นคนดีน่าคบค้าสมาคม แต่ถ้าคน ๆ หนึ่งร่างกายค่อนข้างสกปรกแต่ใจบริสุทธิ์ กับอีกคนหนึ่งร่างกายสะอาดหมดจดแต่จิตสกปรก เราก็คงอยากคบหากับคนแรกมากกว่า

ฉะนั้น เมื่อเราละเว้นไม่ทำความชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ และพยายามทำความดีให้ถึงพร้อมแล้ว เราก็ควรทำใจให้บริสุทธิ์ด้วย โดยการหมั่นฝึกฝนตนเองให้มีกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดีขึ้นในจิตใจอีก 3 ประการ ได้แก่

1. อโธมะ ความไม่โลภ คือ หมั่นฝึกอบรมจิตใจตนเองให้สามารถระงับตัณหาหรือความอยากได้ โดยไม่ปล่อยให้เกิดขึ้น คนที่ไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่น ย่อมจะไม่ทำความชั่วด้วยการลักขโมย นอโรง
2. อโทธะ ความไม่โกรธไม่ประทุษร้าย คือ พยายามฝึกจิตใจของตนให้เป็นคนมีเมตตาปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นอยู่อย่างเป็นสุข ไม่เบียดเบียนกัน ผู้ที่มีจิตปราศจากโทสะ ย่อมจะไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ด่าว่าด้วยคำหยาบ และไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ตรงกันข้ามกลับจะเป็นคนดีคอยช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผู้อื่นได้รับแต่ความสุข
3. อโหมะ ความไม่หลง คือ ต้องฝึกอบรมจิตใจของตนให้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักบาปบุญคุณโทษ ผู้ที่ปราศจากความหลงย่อมมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก มีความเจริญก้าวหน้า ไม่มัวเมาอยู่กับอบายมุข และไม่เผลอกกัลลวอยู่กับสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ

แผนการสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 8

วิชา พระพุทธศาสนา ส 018

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง ความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว

เวลา 2 คาบ

ความคิดรวบยอด

สังคมมีความสุขได้เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความละอาย และเกรงกลัวต่อความชั่ว

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถบอกความหมายของความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่วได้
2. นักเรียนสามารถบอกความรู้สึกรู้สึกของตนเองในขณะที่ทำความชั่วและไม่ทำความชั่วได้
3. นักเรียนสามารถตัดสินใจเลือกกระทำความดีและความชั่วได้
4. นักเรียนสามารถบอกผลเสียที่สมาชิกในสังคมไม่มีความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่วได้
5. นักเรียนสามารถเสนอแนะวิธีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมที่มีความสุขได้

เนื้อหา

ความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว ทางพุทธศาสนาเรียกว่า หิริ-โรตตปปะ หรือโลกบาล หรือธรรมที่คุ้มครองโลก เป็นจริยธรรมที่สำคัญที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นในโลกได้อย่างแท้จริง ลาภจึงเพียงกฎหมายอย่างเดียวไม่อาจทำให้สังคมสงบสุขได้ เพราะหากขาด หิริโรตตปปะแล้วคนจะตกเป็นทาสของสิ่งเย้ายวน และโอกาสที่จะทำผิดก็เกิดขึ้นได้เสมอ การอบรมปลูกฝังให้คนมีสำนึกดีชั่ว มีความละอายและเกรงกลัวความชั่วเป็นการตัดต้นตอของความชั่วถึงรากถึงโคน เพราะการไม่ทำชั่วนั้นอยู่ที่ตัวเองมิได้แปรเปลี่ยนไป

การที่คนเราไม่ทำความชั่วหรือไม่กระทำความผิดตามกฎหมายหรือไม่ละเมิดระเบียบของโรงเรียนที่ห้ามไว้ อาจมีได้ 2 กรณี คือ

1. กลัวถูกลงโทษและติดตาราง หรืออาจกลัวถูกผู้อื่นติเตียน
2. ละอายต่อความช้าและเกรงกลัวความช้า

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- ขั้นเตรียม
1. ครูแบ่งนักเรียนออกเป็น 7 กลุ่ม ๆ ละ 7-8 คน โดยนับเลขที่ 1-7 แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการกลุ่ม ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม
  2. แบบทดสอบวิชาพระพุทธศาสนา ส 018
  3. เอกสารประกอบการเรียนสำหรับนักเรียนทั้ง 7 กลุ่ม ได้ศึกษาค้นคว้า

ขั้นสอน

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูจัดให้มีการทดสอบเก็บคะแนนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 คะแนนสอบที่ได้จะมีต่อผลการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ส 018 นี้ด้วย และครูเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกที่จะไม่ทุจริตหรือไม่ทุจริตในการสอบ

ขั้นฝึกศึกษา

นักเรียนเลือกที่จะทุจริตหรือไม่ทุจริตในการสอบ เมื่อการสอบเสร็จสิ้นลง เก็บกระดาษคำตอบแล้ว ครูถามนักเรียนว่า

1. ในการสอบเมื่อสักครู่นี้ใครกระทำทุจริตในการสอบบ้าง
2. ในขณะที่จะกระทำทุจริตในการสอบเมื่อสักครู่นี้ นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร

ขั้นจิตศึกษา

นักเรียนทำสมาธิเพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์มั่นคง และว่องไว เพื่อพิจารณาความรู้สึกของตนเองได้ชัดขึ้น ให้ทำสมาธิตามขั้นจิตศึกษา 5 นาที แล้วเปลี่ยนมากำหนดรู้ความรู้สึกของตนในขณะที่ทำการสอบและขณะที่จะทุจริตในการสอบประมาณ 5 นาที แล้วออกจากสมาธิ

ขั้นปัญญาศึกษา

เมื่อนักเรียนออกจากสมาธิแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาเอกสารประกอบการเรียนแล้วตอบคำถามต่อไปนี้

3. นักเรียนมีความรู้สึกรู้สึกอย่างไรขณะที่คิดจะกระทำทุจริต
4. นักเรียนมีความรู้สึกรู้สึกอย่างไรขณะที่กำลังกระทำทุจริต
5. ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในข้อ 3 และ 4 จะมีผลให้นักเรียนแสดงอาการอย่างไร
6. เพราะฉะนั้นการทุจริตเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ เพราะเหตุใด
7. นักเรียนทราบได้อย่างไรว่าสิ่งใดที่ทําแล้วดี สิ่งใดทําแล้วไม่ดี
8. มีเกณฑ์อะไรสำหรับตัดสินใจว่าการกระทำใดดีการกระทำใดไม่ดี
9. นักเรียนต้องคำนึงถึงสิ่งใดบ้างที่จะไม่กระทำความชั่ว
10. ทำอย่างไรจะให้ตนเองห่างไกลจากการทำชั่ว อยาต่อการทำชั่ว กลัวต่อผลชั่วที่ได้รับ ไม่ว่าทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง
11. ถ้านักเรียนมีความละเอียดใจตนเองและเกรงกลัวต่อความชั่ว เมื่อมีโรกาสเปิดให้ทำชั่วได้ นักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด
12. ถ้านักเรียนมีตนเกรงกลัวและละเอียดต่อการทำชั่วมาก สิ่งใดจะเป็นอย่างไร

ขั้นตอนผลการอภิปราย

ตัวแทนแต่ละกลุ่มออกมาเสนอแนวทางปฏิบัติของกลุ่มต่อเพื่อนร่วมชั้น ครูร่วมสรุปเสนอแนะทางเลือก และแนวทางปฏิบัติให้ถูกต้อง

ขั้นสรุปและประเมินผล

1. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญ และข้อคิดที่ได้จากการเรียนเรื่องความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว
2. ครูสังเกตการอภิปรายและการทำงานกลุ่ม
3. สังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

สื่อการเรียนการสอน

1. แบบทดสอบวิชาพระพุทธศาสนา ส 018
2. แผ่นใส
3. เอกสารประกอบการเรียน
4. เทปวิทยุ
5. บัตรกำหนดงาน

บัตรกำหนดงาน

ให้นักเรียนจัดกลุ่มให้เรียบร้อย และปฏิบัติดังนี้

1. เลือกประธานกลุ่ม มีหน้าที่เป็นผู้ประสาน และกระตุ้นความคิดของสมาชิกให้ร่วมมือกันทำ

เลือกเลขานุการ มีหน้าที่บันทึกข้อสรุปการอภิปรายของกลุ่ม

เลือกผู้รายงานผล มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และค้นคว้าความรู้ เพื่อทำงานสำเร็จได้ด้วยดี

2. ให้สมาชิกทุกคนร่วมกันปรึกษาขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า และจัดแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกทำตามความเหมาะสม

3. ให้สมาชิกทุกคนศึกษาจากเอกสารประกอบการเรียน

4. สมาชิกร่วมกันสรุปผลจากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่เลือกไว้ เลขานุการจดบันทึก

5. ให้ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลงานกลุ่มละ 3 นาที

เอกสารประกอบการเรียน ความละอายและเกรงกลัวต่อการทำความชั่ว

หิริ รอดตัปปะ คืออะไร

หิริ แปลว่า ความละอาย หมายความว่า ความละอายแก่ใจของตนเองต่อการประพฤติทุจริต การที่เราไม่ทำความชั่วนั้น ไม่ใช่เพราะอายคนนั้น อายคนนี้ ถ้าเราไม่ทำความชั่วเพราะอายคนนั้นคนนี้อย่างนี้ไม่จัดว่าเป็น "หิริ" ในกรณีนี้ ถ้าหากไม่มีคนเห็นอาจจะทำความชั่วได้ แต่หิริ ที่แปลว่า ความละอายแก่ใจต่อการทำชั่วนั้น เป็นการละอายใจขึ้นมา เขาย่อมไม่ทำความชั่วทั้งในที่ลับที่แจ้ง แม้ไม่มีใครเห็นเขาก็ไม่ทำความชั่วเลย

รอดตัปปะ แปลว่า ความเกรงผิด หมายความว่า ความเกรงกลัวต่อผลของการทำชั่ว หรือการที่เราไม่กล้าทำผิด เพราะเกรงต่อผลแห่งความผิดนั้น

ในกรณีที่เราไม่ทำชั่ว เพราะคิดว่าการทำชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ดี จะเกิดผลร้ายเมื่อทำชั่ว เมื่อเรามีคุณธรรม คือมีธรรมะข้อรอดตัปปะ แล้ว เราจะเกรงกลัวว่า ถ้าเราทำความชั่วลงไป แล้วจิตใจของเราจะต่ำลงไปด้วย ยิ่งทำชั่วบ่อย ๆ จิตใจก็จะต่ำลงไปเรื่อย ๆ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราหมั่นทำแต่ความดีจิตใจของเราก็จะสูงขึ้น

สรุป หิริ หมายถึง ความละอายต่อการทำชั่ว

รอดตัปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่ว

ธรรมะสองประการนี้นับว่าช่วยสังคมได้อย่างแท้จริง นักเรียนลองคิดดู ถ้าคนในสังคมขาดหิริรอดตัปปะแล้ว คนทำความชั่วโดยไม่ละอายต่อการทำชั่วและไม่เกรงกลัวต่อผลของการทำความชั่วแล้ว สังคมของเราจะเป็นอย่างไร แม้ว่าจะมีกฎหมาย กฎหมายอาจช่วยได้แต่น้อย เพราะบางคนอาจมีอำนาจเหนือกฎหมาย หรือรู้จักหลีกเลี่ยงกฎหมาย หรือกฎหมายไม่อาจยื่นมือเข้ามาจัดการได้ เพราะขาดหลักฐาน แต่ถ้าเรามีธรรมะ "หิริ รอดตัปปะ" แล้ว ธรรมะข้อดังกล่าวจะมีอำนาจเหนือจิตใจเรา เราย่อมไม่ทำความชั่วเด็ดขาด ไม่ว่าเวลาหรือสถานที่ใด ธรรมะทั้งสองประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า โลกบาล เพราะเป็นธรรมะที่คุ้มครองโลกให้ดำเนินไปอย่างสงบสุข ป้องกันไว้จากการเอารัดเอาเปรียบกัน ทำให้สังคมมีความสุขอย่างแท้จริง

ความสำคัญของหิริรอดตัปปะสรุปได้ดังนี้

1. เป็นธรรมะที่คุ้มครองโลก
2. ให้สังคมมีความสุข และสักตกันมิให้คนทำความชั่ว

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นางไพรัตน์ ชื่อสกุล ญาตินิมพลี
เกิดวันที่	23 มีนาคม 2504
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	75/22 หมู่ที่ 1 หมู่บ้านเอราวัณ ตำบลเขาสามยอด ถนนนเรศวร อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี 15000 โทร. 036-422512
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครูโรงเรียนเอกชน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ถนนเพชรราชา ตำบลท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี โทร. 036-411235 โทรสาร. 036-421088
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2519	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนค่ายนารายณ์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2525	ปวส. (วิชาเอกบัญชี) จากโรงเรียนเทคนิคพานิชยการลพบุรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2536	คบ. (วิชาเอกสังคมศึกษา) จากวิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2540	กศ.ม. (วิชาเอกการมัธยมศึกษา การสอนสังคมศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กรุงเทพมหานคร